

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSTEADUSKOND

Avaliku õiguse instituut

Kriminaalõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Triinu Olev

JURIIDILISE ISIKU KRIMINAALVASTUTUS JAGUNEMISEL

Magistritöö

Juhendaja dr. iur. Priit Pikamäe

Kaasjuhendaja prof. Jaan Sootak

Tallinn 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Juriidilise isiku kriminaalvastutuse kontseptsioon ja sellega seonduvad probleemid juriidilise isiku jagunemisel kriminaalmenetluses.....	11
1.1. Juriidilise isiku kriminaalvastutuse lähtekohad	11
1.1.1. Juriidilise isiku kriminaalmenetluse rakendamise vajadus.....	11
1.1.2. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid	15
1.1.3. Juriidilisest isikust süüdistatavale mõjutusvahendid	18
1.1.3.1. Rahaline karistus	18
1.1.3.2. Teised võimalikud karistusõiguslikud sanktsioonid.....	20
1.2. Juriidilise isiku jagunemise tähendus ja tagajärjed kriminaalmenetluses	24
1.2.1. Jagunemise mõiste.....	24
1.2.2. Juriidilise isiku jagunemisel kriminaalvastutusega seotud probleemid Eesti kohtupraktikas.....	26
1.2.3. Juriidilise isiku huvi kui kriminaalvastutuse aluse üleminek juriidilise isiku jagunemisel.....	30
2. Võimalikud lahenduse kriminaalmenetluse tagamiseks juriidilise isiku juriidilise isiku jagunemise korral	34
2.1. Jaguneva äriühingu õigusjärglase kriminaalvastutus	34
2.1.1. Majanduslik identiteet, kui õigusjärglase vastutuse tekkimise alus	34
2.1.2. Äriühingu õigusjärglase kriminaalvastutus õiguseellase tegevuse eest	43
2.1.3. Karistusseadustiku täiendamise vajadus ja õigusjärglase vastutuse kohaldamise aluste sätestamise võimalikkus.....	47
2.2. Juriidilise isiku jagunemise keeld, kui võimalik kriminaalmenetlust tagav tõkend	49
2.2.1. Tõkendi kohaldamise eesmärk ja alused	49
2.2.2. Väljapakutava regulatsiooni vastavus kvaliteetse õigusloome kriteeriumitele	52
2.2.3. Kriminaalmenetlusseadustiku täiendamine ja võimaliku tõkendi formuleerimine	56
KOKKUVÕTE	62
DIVISION OF LEGAL ENTITY AND CRIMINAL LIABILITY	69
LÜHENDID	75

KASUTATUD KIRJANDUS	77
KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL	81
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	82
MUUD KASUTATUD ALLIKAD.....	83

SISSEJUHATUS

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹ (edaspidi TsÜS) § 24 sätestab, et juriidiline isik on seaduse alusel loodud õigussubjekt. Juriidiline isik on kas eraõiguslik või avalik-õiguslik. TsÜS § 25 lg-e 2 kohaselt tuleb eraõiguslike juriidiliste isikutena käsitleda isikuid, kes on loodud erahuvides ning isiku loomisel registreeritud juriidilise isiku kohta käivas vastavas registris. Eestis on eraõiguslike juriidiliste isikutena käsitletavat täis-, osa-, usaldus-, tulundus-, mittetulundusühingud, aktsiaseltsid ja sihtasutused. Avalikõiguslike juriidiliste isikute all tuleb mõista eelkõige riiki ja kohaliku omavalitsuse üksust, samuti võib avalikõiguslik juriidiline isik olla muu juriidiline isik, mis on loodud vastava seaduse alusel teenimaks avalikku huvi (TsÜS § 25 lg 3). Seega juriidiliste isikute näol on tegemist füüsiliste isikute kõrval eksisteerivate iseseisvate õigussubjektidega, olles samuti õiguste ja kohustuste kandjad (TsÜS § 26 lg 1).

Esimesed juriidilise isiku kriminaalvastutust käsitlevad kriminaalasjad pärinevad Inglismaalt ja Ameerika Ühendriikidest, kus industrialiseerimise käigus tekkis vajadus füüsiliste isikute kõrval ka juriidiliste isikute kriminaalvastutusele võtmiseks. Esimesed juriidilise isiku kriminaalvastutust käsitlevad kohtuasjad Inglismaal pärinevad 19. sajandi keskpaigast ning Ameerika Ühendriikides peetakse esimeseks märkimisväärseks kohtuotsuseks 1909. a Ameerika Ülemkohtu (*Supreme Court*) otsust kriminaalasjas *New York Central & Hudson River Railroad Co. v. United States*.²

Üsna peatselt hakkasid toimuma muudatused ka riikide seadusandlustes, mis toimusid nii siseriiklikest kui ka rahvusvahelistest arengutest tulenevalt.³ Ameerika Ühendriikides oli juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmisel teedrajavaks otsuseks seisukoht, et kriminaalvastutuse välistamisel võetaks ära ainuke võimalus efektiivselt kontrollida juriidiliste isikute poolt toimepandud kuritegusid ning tõkestada taoliste rikkumiste

¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus.- RT I 2002, 35, 216...RT I, 13.03.2014, 103.

² New York Central & Hudson River Railroad Co. tegevjuht ja tegevjuhi assistent nõustusid ebaseadusliku hinnaalandusega (5 senti allahindlust ametlikust kõigile kehtivast 23 sendisest määrast) suhkru tarnimisel suures koguses New York'st Detroit'i. Eelnevalt oli kehtestatud kõigile tarnijatele ühine määr. Ameerika Ülemkohus leidis, et madalam hind seadis lastisaaatja eelisseisundisse võrreldes teiste saatjatega ja vahendajatega, mistõttu asus kohus seisukohale, et tegu pandi toime juriidilise isiku huvides. Vt: S. S. Beale. The Development and Evolution of the U.S. Law of Corporate Criminal Liability. Presented at the German Conference on Comparative Law. Marburg: September 2013, lk 2-5. Arvutivõrgus: [http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5910&context=faculty_scholarship_\(02.05.2015\)](http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5910&context=faculty_scholarship_(02.05.2015)).

³ M. Donaldson, R. Watters. "Corporate Culture" as a Basis for the Criminal Liability of Corporations. United Nations Special Representative of the Secretary General on Human Rights and Business. Allens Arthur Robinson: February 2008, p. 7 p 2.2. Arvutivõrgus: <http://198.170.85.29/Allens-Arthur-Robinson-Corporate-Culture-paper-for-Ruggie-Feb-2008.pdf> (02.05.2015).

toimepanemisi. Seega võib öelda, et juriidilise isiku kriminaalvastutuse seadustamine oli möödapääsmatu eelkõige praktilisest vajadusest tulenevalt, kuivõrd puudusid teised sobivad vahendid olukorra parandamiseks.⁴ Inglismaal muutus siseriiklikult teema oluliseks 1980ndate lõpupoolele, kui toimus rida juriidiliste isikute hoolsusnõuete rikkumise tulemil põhjustatud katastroofe,⁵ mis olid seotud konkreetsete ettevõtete tegevusega ning hõlmasid endas palju inimohvreid.⁶ Rahvusvahelisel tasandil nägid juriidilise isiku vastutusele võtmist ette mitmed rahvusvahelised konventsioonid, mis sätestasid nimetatud konventsioonid ratifitseerinud riikidele kohustuse võtta füüsiliste isikute kõrval vastutusele ka juriidilised isikud.⁷ Seega on juriidilise isiku kriminaalvastutuse kohaldamise väljatöötamise eelduseks olnud mitmed rahvusvahelised suunitlused, milliste eesmärkideks oli kuritegevuse vastu võitlemisel tagada ühtne praktika konventsiooni osalisriikides.

Eestis kehtestati juriidilise isiku kriminaalvastutus esmakordselt 6. juunil 2001.a vastuvõetud ning 1. septembril 2002.a jõustunud uue karistusseadustikuga⁸ (edaspidi KarS). Varasemalt kehtinud kriminaalkodeks⁹ (edaspidi KrK) andis aluse võtta vastutusele vaid füüsilist isikut.¹⁰ Seadusandja on juriidilise isiku kriminaalvastutuse sätestamisel Eestis lähtunud Prantsusmaal kasutusel olevast karistusseadustikust (*Code Penal*¹¹). Prantsusmaal kohaldatava karistusseadustiku ülevõtmisel toodi Eesti karistusseadustikku üle ka spetsiaalsuspõhimõte, mille kohaselt võib juriidilisele isikule kohaldada kriminaalvastutust

⁴ J. G. Stewart. A pragmatic critique of corporate criminal theory: atrocity, commerce and accountability. *Corporate Crime Reporter* 2012, lk 3. Arvutivõrgus: <http://www.corporatecrimereporter.com/wp-content/uploads/2012/10/stewart.pdf> (02.05.2015).

⁵ 1988. aastal süütas tuleohtlik gaas Põhjamerele põlema Piper Alpha naftaplatvormi ning selle käigus hukkus 167 töölisi. Õnnetuse põhjuseks loeti tööde ohutuse tagamise ja ka isolatsioonisüsteemi puudulikkust. 1987.a novembris toimus Lodoni King's Cross St. Pancrase metroojaamas põleng, mille käigus hukkus 31 inimest. 1995. aastal toimus Thamesi jõel lõbusõidulaeva Marchioness uppumine. Kõikide eeltoodud õnnetuste eest vastutavaks peeti juriidilisi isikuid, kes rikkusid hoolsusnõudeid.

⁶ A. Askworth. *Principles of criminal law*. 6th edition. New York: Oxford University Press, 2009, p. 146.

⁷ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni artikkel 10 lõige 1 sätestas osalisriigile kohustuse võtta vastu oma õiguspõhimõtete kohaselt meetmeid, et kindlaks määrata juriidilise isiku vastutus organiseeritud kuritegeliku ühenduse toimepandud raskest kuriteost osavõtmisel. Vt: Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon.- RT II 2003, 1, 1.

Rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikutele altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsiooni (edaspidi allmärkustes: altkäemaksu konventsioon) artikkel 2 sätestas konventsiooniosalisele kohustuse võtta vastu meetmed, millisega kehtestatakse juriidiliste isikute vastutus välisriigi ametiisikule altkäemaksu andmise eest. Vt: Rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikutele altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsioon.- RT II 2009, 5, 11.

⁸ Karistusseadustik.- RT I 2001, 61, 364... RT I, 12.03.2015, 21.

⁹ Kriminaalkodeks.- RT I 2002, 56, 350 (Kehtetu alates 31.08.2002).

¹⁰ I. Rebane. Eesti NSV kriminaalkodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980, § 7 komm 5c, lk 23.

¹¹ Prantsusmaa karistusseadustik (*Code Penal*) § 121-2 sätestab juriidilise isiku kriminaalvastutuse. 01.03.1994. Arvutivõrgus: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (01.05.2015).

ainult kindlate süütegude toimepanemise eest.¹² Esmakordsel juriidilise isiku kriminaalvastutuse sätestamisel Eestis kehtestati vastutus peamiselt majandusalaste süütegude eest, milliste puhul oli võimalik tuvastada juriidilise isiku huvi süüteo toimepanemises.¹³ Samas 01.01.2015.a jõustunud karistusseadustiku muudatuste kohaselt on viidud juriidilise isiku kriminaalvastutus mõningate eranditega peaaegu kõigi süütekoosseisude juurde, mistõttu on õiguskirjanduses argumenteeritud sisuliselt universaalsuspõhimõtte juurdumise üle, kuid siiski nenditud, et juriidilise isiku vastutuse otsustamispädevus on täna veel seadusandja kätes.¹⁴

Käesoleval hetkel kehtiva KarS § 14 lg 1 kohaselt vastutab juriidiline isik süüteo toimepanemise eest juhtudel, kui süütegu on toime pandud tema organi või selle liikme, juhtivtöötaja või muu pädeva esindaja poolt. Seejuures on oluline märkida, et samast sättest tulenevalt ei ole mitte iga nimetatud isiku poolt toimepandud süütegu koheselt omistatav juriidilisele isikule, vaid on vajalik, et tegu oleks toimepandud juriidilise isiku huvides. Seega sätestab KarS § 14 juriidilise isiku tuletatud vastutuse ehk derivatiivse vastutuse alused.¹⁵ Juriidilise isiku kriminaalvastutuse kohaldamisel on lähtutud juriidilise isiku fiktsiooniteooriast, millise kohaselt on juriidilise isiku näol tegemist õigusliku abstraktsiooniga, kellel puudub iseseisev võime panna toime süütegu ning just seetõttu on võimalik isikule omistada vaid füüsiliste isikute poolt tema nimel toimepandud tegusid, teisisõnu saab juriidiline isik vastutada üksnes füüsilise isiku tegevuse kaudu. Eeltoodust tulenevalt on KarS § 14 oma olemuselt omistamisnorm, seades juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise otseselt seotuks füüsilise isiku teos KarS § 2 lg-s 2 sätestatud deliktstruktuuri elementide tuvastamisega ning seejärel juriidilisele isikule omistamisega.¹⁶

Tänaseks on juriidilise isiku kriminaalvastutust kohaldatud kohtupraktikas juba pea 13 aastat, mistõttu on selgunud rida juriidilise isiku kriminaalvastutuse kohaldamisega seotud kitsaskohti.¹⁷ Üheks lahendust vajavaks probleemiks võiks autori hinnangul pidada juriidilise

¹² KarS-is juriidilise isiku kriminaalvastutuse juures kohaldatava spetsiaalsuspõhimõtte kohta vt: E. Elkind. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. *Juridica* 2005, lk 673, p. 3.

¹³ E. Elkind, J. Sootak. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. *Juridica* X/2005, lk 673, p 3.

¹⁴ J. Sootak. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Läbivad muudatused eriosa sätete kohaldamiseks. *Juridica* VIII/2014, lk 587, p 5.

¹⁵ Donaldson, M., Watters, R. *op. cit* 3, lk 4.

¹⁶ RKKKo 12.05.2011, 3-1-1-30-11, p. 15.1 (Silber OÜ kaitsja vandeadvokaat Margus Lentsiuse kassatsioon Tartu Maakohtu 1. novembri 2010. a kohtuotsuse peale väärteoasjas Silber OÜ karistamises tolliseaduse § 76 lg 2 ja § 79 lg 2 järgi).

¹⁷ Juriidilise isiku organi vastutus kohta vt: RKKKo 28.09.2004, 3-1-1-84-04, p. 11. (Tarbijakaitseameti kassatsioonkaebus Tallinna Linnakohtu 23.04.2004 otsuse peale AS Videomat Casino Group väärteoasjas Reklaamiseaduse § 23-1 lg 2 järgi.), juriidilise isiku pädeva esindaja poolse teo omistamise kohta juriidilise

isiku kriminaalvastutust viimase jagunemise korral. Eelkõige nähtub kohtupraktikast, et juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise problemaatika isiku jagunemise korral on tekitanud segadust just viimastel aastatel. Riigikohus on 20. jaanuari 2014.a otsuses juriidilise isiku kriminaalvastutuse kohta isiku jagunemisel märkinud, et: „Väljaspool kriminaalasja lahendamise piire juhib kolleegium tähelepanu järgnevale. Praegu võimaldab seadus juriidilise isiku jagunemise, ühinemise või likvideerimise abil vältida selle isiku karistamist või siis muuta karistamine ebatõhusaks põhjusel, et süüteo toime pannud juriidilise isiku majanduslik identiteet on karistamise hetkeks üle läinud mõnele teisele juriidilisele isikule. Taoliste võimaluste olemasolu on vaevalt kooskõlas seadusandja eesmärkidega juriidiliste isikute karistusõigusliku vastutuse kehtestamisel.“¹⁸

Riigikohtu hinnangul annab juriidilise isiku jagunemine kahtlustatavale või süüdistatavale võimaluse vältida kriminaalvastutust või teisel juhul muuta isiku karistamine ebatõhusaks. Autori hinnangul tekitab nimetatud kaasus üldiselt küsimust juriidilise isiku kriminaalvastutuse olemusest ja karistamise eesmärkidest. Nimelt, kui võrd jagunemise korral eraldumise teel ei loeta jagunevat ühingut lõppenuks¹⁹ ning kahtlustatavast või süüdistatavast juriidiline isik kui õigussubjekt säilib, siis säilib ka võimalus kohaldada isikule karistust toimepandud süüteo eest. Sellisel juhul on olemas õigussubjekt, kellele ette heita toimepandud kuritegu ning kohaldada karistust. Samas aga nähtub, et jagunemise korral reeglina peaaegu et kogu juriidilise isiku vara viiakse jagunemislepinguga üle omandavasse ühingusse ning jagunevasse äriühingusse jääb sisuliselt alles vaid süüdistatava staatus. Seega kerkib autori hinnangul nimetatud kaasuse valguses üles veel ka küsimus sellest, mis on juriidilise isiku karistamise üldiseks eesmärgiks ning kas nimetatud eesmärgid säilivad juriidilise isiku jagunemise korral või mitte.

Autori uurimiseesmärgiks on magistritöös analüüsida juriidilise isiku kriminaalvastutuse olemust ning juriidilisele isikule kohaldatavate karistuste eesmäärke, et seejärel hinnata, kas nimetatud eesmärgid võiksid olla täidetavad ka juriidilise isiku jagunemisel korral kriminaalmenetluses ning kas juriidilise isiku jagunemise korral kriminaalmenetluses oleks mõistlik, vajalik ning ka teatavatel juhtudel võimalik kohaldada kriminaalvastutust omandava

isikule vt: P. Pikamäe. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes? *Juridica I*/ 2010, lk 4.

¹⁸ RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13, p. 16 (Facio Ehituse AS kaitsjate vandeadvokaatide Aivar Pilve ja Jaak Siimu kassatsioon Tartu Ringkonnakohtu 6. juuni 2013. a otsuse peale kriminaalasjas Facio Ehituse AS süüdistuses KarS § 389-1 lg 3 järgi).

¹⁹ Äriseadustiku (edaspidi ÄS) § 434 sätestab jagunemise viisid ning nimetatud paragrahvi lõige 4 kohaselt annab eraldumisel osalev jagunev ühing osa oma vara üle omandavale (omandatavatele) ühingule (ühingutele) ning osa vara jääb jagunevasse ühingusse. Vt: Äriseadustik.- RT I 1995, 26, 355... RT I, 19.03.2015, 45.

äriühingu ehk jagunemise tulemil tekkinud õigusjärglase suhtes. Seejuures märgib autor, et käesolevas magistritöös on eristatud juriidilisest isikust kahtlustatava või süüdistatava jagunemine eraldumise ning jaotumise teel, kuivõrd esimesel juhul esialgne kahtlustatav või süüdistatav jätkab õigussubjektina, teisel juhul loetakse juriidilise isiku õigussubjektsus lõppenuks (ÄS § 434 lg 2, 4). Samuti keskendub magistritöö jagunemise tulemil tekkinud omandava ühingu ehk õigusjärglase kriminaalvastutuse kohaldamise aluste väljaselgitamisele. Olukorras, kus selline õigusjärglase kriminaalvastutusele võtmine on karistusõiguse kontseptsioonist tulenevalt vajalik, püüab autor pakkuda välja võimalikke lahendusi selliseks kohaldamiseks.

Eeltoodust tulenevalt on magistritöö eesmärgi saavutamiseks autor püstitanud mitu uurimisülesannet, milliste lahendamisele käesolev töö on orienteeritud. Esmalt on käesoleva töö ülesandeks avada juriidilise isiku kriminaalvastutuse eesmärk, et mõista miks on juriidiliste isikute kriminaalkorras karistamine vajalik ning kas Eestis kehtivas karistusseadustikus sätestatud juriidilistele isikutele mõistetavad sanktsioonid täidavad teoorias nimetatud eesmärgi. Selleks keskendub autor eelkõige rahvusvaheliste konventsioonide ja teiste riikide regulatsioonide analüüsimisele, uurides kas juriidilise isikule kohaldatavate sanktsioonide eesmärgiks on teha konkreetsele kuriteo toimepannud isikule üldine etteheide või peaks karistus kätkema endas ka näiteks kuritegelikul teel saavutatud majandusliku kasu äravõtmise kontseptsiooni. Seejärel vajab lahendamist ka küsimus kas kriminaalvastutuse kohaldamine juriidilise isiku jagunemise teel tekkinud õigusjärglase suhtes on vajalik ning võimalik. Eeltoodud küsimuse lahendamisel lähtub autor Saksamaal kehtivast väärteomenetluse seadustikust (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten*²⁰, OWiG), hinnates sealset majandusliku identiteedi teooriat ning nimetatud teooriast tulenevalt õigusjärglase suhtes kriminaalvastutuse kohaldamise võimalust. Lisaks lähtub autor oma töös ka Horvaatia ja Serbia juriidilise isiku kriminaalvastutust käsitlevatest õigusaktidest,²¹ uurides kas ning millised tõkendi kohaldamise võimalused on vastavate riikide seadusandja näinud ette juriidilistest isikutest kahtlustatavatele ja süüdistatavatele.

²⁰ Väärteomenetluse seadustik: Gesetz über Ordnungswidrigkeiten.- 19. 02.1987 BGBI. I S. 602 ...10.10.2013 BGBI. I S. 3786. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/owig_1968/gesamt.pdf (01.05.2015).

²¹ Horvaatia juriidilise isiku kriminaalvastutust käsitlev seadus (inglise keeles *Act on the Responsibility of Legal Persons for the Criminal Offences*), vastu võetud: 11.09.2003, jõustunud 24.03.2004. Arvutivõrgus: http://www.unodc.org/cld/en/legislation/hrv/act_on_the_responsibility_of_legal_persons_for_the_criminal_offences/chapter_i-iv/article_1-37/act_on_the_responsibility_of_legal_persons_for_the_criminal_offences.html? (01.05.2015); Serbia juriidilise isiku kriminaalvastutust käsitlev seadus (inglise keeles *Law on the Liability of Legal Entities for Criminal Offences*), jõustunud 27.10.2008). Arvutivõrgus: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/Serbia/LawOnLiability.pdf> (01.05.2015).

Magistritöö hüpoteesiks on, et Eestis kehtiv juriidilise isiku kriminaalvastutuse kontseptsioon ei täida kohtupraktikas oma eesmärki juriidilise isiku jagunemise korral, andes jagunemisega juriidilisest isikust kahtlustatavale või süüdistatavale võimaluse kanda kogu oma äritegevus omandavasse äriühingusse, millele õigusjärglasena liiguvad üle jagunemislepinguga kokkulepitud vara, õigused ja kohustused, kuid millisele ei ole võimalik omistada kahtlustatava ega süüdistatava staatust. Samuti selline juriidilise isiku kriminaalvastutuse probleem annab kahtlustatavale või süüdistatavale võimaluse vältida kriminaalmenetlust, mis omakorda ei ole kooskõlas karistusõiguses valitsevate üldpreventiivsete ja eripreventiivsete eesmärkidega.

Eeltoodud uurimiseesmärkide täitmiseks on töö jaotatud kahte peatükki, milledest esimeses peatükis analüüsitakse juriidilisest isikust kahtlustatavale kohaldatava kriminaalvastutuse olemust, juriidilisest isikust süüdistatava karistamise eesmärki ning äriühingu jagunemise temaatikat tsiviilkohtumenetluses ja kriminaalmenetluses, tuues välja eri menetlusliikides juriidilise isiku jagunemisega kaasnevad tagajärjed. Lisaks analüüsitakse kahte Eesti kohtupraktikas juriidilise isiku jagunemist käsitletavat Riigikohtu lahendit, nimetatud kriminaalajadest autori hinnangul üleskerkinud probleeme ning juriidilise isiku huvi mõistet ja selle sisustamisega seonduvaid probleeme eeltoodud lahendite valguses. Magistritöö esimeses peatükis antakse vastus küsimusele kas juriidilise isiku jagunemisel kriminaalmenetluses on tegemist kriminaalmenetlusliku kitsaskohaga, milline vajab seaduse tasandil täiendamist või mitte.

Magistritöö teine peatükk on suunatud võimalike lahenduste leidmisele ning kohtupraktikast üles kerkinud kitsaskohtade reguleerimisele. Teise peatüki esimeses osas analüüsitakse võimalikke seaduse muudatusi, sealhulgas Saksamaa õiguses käsitletava majandusliku identiteedi teooria üle võtmist Eesti karistusõigusesse ning selle kohaldamisega kaasneda võivaid võimalikke probleeme. Samuti vaadeldakse juriidilise isiku jagunemisel loodud õigusjärglase kriminaalvastutusele võtmise võimalikkust Eesti karistusõiguses ning Eesti seadusandlusest tulenevaid võimalikke piiranguid nimetatud kohaldamisel. Teise peatüki teises osas uurib töö autor juriidilise isiku jagunemise keeldu sisaldava tõkendi kohaldamise vajalikkust, selle tõkendi kehtestamisega seonduvate põhiõiguste võimalikku riivet ning riive proportsionaalsust. Osas, kus sellise tõkendi kohaldamine võib osutuda vajalikuks, et tagada kriminaalmenetluste efektiivne menetlemine juriidiliste isikute suhtes, pakub autor kriminaalmenetlusseadustiku täiendamise näol välja ka omapoolse lahenduse.

Püstitatud eesmärkide saavutamiseks on käesolevas magistritöös rakendatud süsteemset ja analüütilist uurimismeetodit. Samuti on magistritöös kasutatud modelleerivat uurimismeetodit ning sõnastatud autori poolt väljapakutav õiguslik regulatsioon juriidilistest isikutest kahtlustatavate suhtes kohaldatava tõkendi näol, milline seatakse eesmärgiga tagada kriminaalmenetlus. Töö põhiallikateks on juriidilise isiku kriminaalvastutust käsitlev õiguskirjandus, sealhulgas ka rahvusvahelised konventsioonid, mis sätestavad konventsiooni ratifitseerinud riikidele juriidilise isiku vastutuse kohaldamise kohustuse. Lisaks on olulisel kohal töös kasutatud kirjandusena Saksamaal kehtiv väärteomenetluse seadustik koos selle kohta käiva selgitava kirjanduse ja kohtupraktikaga. Muuhulgas on lähtunud võimaliku juriidilise isiku tõkendi sõnastamisel Horvaatia ja Serbia juriidilise isiku kriminaalvastutust kajastavast regulatsioonist.

Autori hinnangul on töö teemat ning eesmärki arvesse võttes kasutatud asjakohast teemajaotust. Samuti on autor seisukohal, et töö sisaldab endas uudseid põhimõtteid, kuivõrd Eesti õigusmaastikul on juriidilise isiku kriminaalvastutust isiku jagunemisel uuritud vähe, samuti puudub teemakohane laiaulatuslik õiguskirjandus ning nähtuvalt viimaste aastate kohtupraktikast, pannakse aina enam kuritegusid toime juriidiliste isikute poolt, mistõttu aina enam proovitakse ka juriidiliste isikute poolt vältida kriminaalmenetlust. Eeltoodust tulenevalt on autor seisukohal, et magistritöös käsitletav probleem on oma olemuselt käesoleval ajal aktuaalne ning vajab analüüsimist, samuti praktikast tulenevalt on vajalik hinnata võimalike kriminaalmenetlust tagavate abinõude sätestamist, millised oleksid kohalduvad ka juriidiliste isikute suhtes.

1. Juriidilise isiku kriminaalvastutuse kontseptsioon ja sellega seonduvad probleemid juriidilise isiku jagunemisel kriminaalmenetluses

1.1. Juriidilise isiku kriminaalvastutuse lähtekohad

1.1.1. Juriidilise isiku kriminaalmenetluse rakendamise vajadus

Suured rahvusvahelised korporatsioonid on aastakümnetega muutunud aina enam detsentraliseeritumaks, hõlmates endas keerulisi otsuste tegemise protsesse, mistõttu on praktikas osutunud üha keerulisemaks ning paljudel juhtudel isegi võimatuks, leida juriidilise isiku konkreetse tegevuse eest vastutavat füüsilist isikut. Näiteks võib väga keeruline olla tuvastada isikut, kes vastutab äriühinguga seotud altkäemaksu andmise eest, kui juriidilise isiku juhtorganisse kuulub mitmeid isikuid.²² Seetõttu on juriidilisele isikule omistatav kriminaalvastutus vajalik eelkõige just selleks, et vältida olukorda, kus mitmed kuriteod jäävad menetlemata põhjusel, et ettevõtete suurusest ja struktuurist tulenevalt on pea võimatu tuvastada kindel indiviid, kes kuriteo toime pani.²³

Sellest tulenevalt võibki üheks juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise aluseks ja eesmärgiks pidada just asjaolu, et tänapäeva majanduses tegutsevad suured ülemaailmsed kontsernid ning pelgalt üksiku füüsilise isiku vastusele võtmine kuritegude puhul ei oleks ettevõtete struktuuri ja erinevate otsustusprotsesside keerukuse tõttu praktikas võimalik. Samuti ei saa seda autori hinnangul paljudel juhtudel pidada ka õigeks, kuna ettevõtetega seotud süüteod pannakse toime just teenides juriidilise isiku huve. Lisaks nähtub erinevatest majanduslikest näitajatest, et tegelikkuses äriühingu poolt toimepandud kuriteod võivad palju rohkem kahjustada ühiskonda kui näiteks füüsiliste isikute poolt toime pandavad röövimised, autode vargused või muud üldkuriteod. Olenemata eelpool mainitust ning juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise kasvavast vajadusest, on praktikas tekkinud aga olukord, kus on osutunud aga üha raskendatumaks saada süüdimõistvaid kohtuotsuseid nii ettevõtte organi liikme kui ka korporatsiooni suhtes.²⁴

²² M. Pieth, L. A. Low, P. J. Cullen. The OECD Convention on Bribery: A Commentary. A Commentary on the Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions of 21 November 1997. Cambridge University Press, december 2006, lk 5. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/39200754.pdf> (01.05.2015).

²³ S. Bajkowski, K. Thompson. Corporate Criminal Liability. American Criminal Law Review Vol 34, no. 2 1997, p. 445.

²⁴ J. Gobert, M. Punch. Rethinking Corporate Crime. London: Butterworths/LexisNexis, 2003, p. 2.

Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu kohtunik Oliver Wendell Holmes²⁵ on selgitanud, et kui üritada mõista, kuidas õigus toimib, tuleks seda vaadata läbi “paha mehe” silmade. Toodud mõttekäik väljendab seisukohta, et heal ehk seadusekuulekal kodanikul ei ole vaja põhjust, et käituda vastavalt kehtivatele õigusnormidele, samal ajal kui halb kodanik see-eest allub seadustele vaid seetõttu, et vastupidisel juhul järgnevad tema käitumisele tagajärjed riigipoolsete sanktsioonide näol.²⁶ Siinkohal tõusetubki autori hinnangul küsimus, et kas õiguskorra tagamiseks ja õigushüvede kaitsmiseks läbi karistusõiguse, on põhjendatud lisaks füüsilistele isikutele võtta kuritegude toimepanemise eest vastutusele ning karistada ka juriidilisi isikuid. Lähtudes sellest et ka juriidilised isikud tegutsevad ühiskonna liikmetena ning sellest tulenevalt lasub ka nendel kohustus järgida ja käituda vastavalt kehtestatud sotsiaalsetele normidele, siis on kahtlemata võimalik, et ka juriidiline isik võib Oliver Wendell Holmes’i poolt pakutud lähenemisviisi näitel tegutseda halvale kodanikule omasel viisil. Kui toodud näitest eemaldada aga riigipoolsete sanktsioonide kohaldamise võimalikkus juriidiliste isikute puhul, siis võib see kaasa tuua olukorra, kus juriidilistel isikutel puudub üleüldse vajadus seadustele alluda. Ilmselt ei teki kahtlust, et taoline lahendus võiks üsna kiirelt kaasa tuua olukorra, kus riik ei suuda enam tagada ühiskonna stabiilset ning terviklikku toimimist. Seega leiab autor, et on kahtlemata vajalik riigipoolsete sanktsioonide kohaldamise võimalikkus kõigi ühiskonnaliikmete suhtes.

Võttes arvesse, et juriidilise isiku vastutusega seonduv on aastatega muutunud üha aktuaalsemaks, on Euroopa Nõukogu juba oma 1988. aasta soovitus²⁷ liikmesriikidele märkinud, et liikmesriigid peavad võtma vastu meetmeid, millistega oleks võimalik panna juriidiline isik vastutama tegevuste eest, mis on toime pandud nende äritegevuse raames ning seda isegi juhul, kui füüsilist isikut, kes konkreetse käitumisakti toime pani, ei õnnestu tuvastada. Nõukogu soovitusel tuleks selleks, et ettevõtte vastutavaks muuta, kaaluda eelkõige äriühingute kriminaalvastutusele võtmise üldiste aluspõhimõtete loomist ja sanktsioonide kehtestamist, kui seda tuleb pidada vajalikuks arvestades süüteo olemust, äriühingu süüd, süüteo toimepanemisel tekkinud tagajärgi ühiskonnas ja vajadust edasiste

²⁵ Oliver Wendell Holmes Jr. oli USA Riigikohtu kohtunik aastatel 1902 kuni 1931. Teda peeti *common law* eksperdiks, samuti üheks tuntuimaks kohtunikuks Ameerika ajaloos. Vt: <http://www.biography.com/people/oliver-wendell-holmes-jr-9342405>; http://en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Wendell_Holmes,_Jr.

²⁶ J. Gobert, M. Punch. *op. cit* 24, p. 215.

²⁷ Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 October 1988 recommendation no. R (88) 18 (edaspidi allmärkustes: Recommendation no. R (88) 18). Arvutivõrgus: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&SecMode=1&DocId=698704&Usage=2> (01.05.2015).

rikkumiste ärahoidmiseks.²⁸ Lisaks on juriidiliste isikute kriminaalvastutuse kontseptsiooni vajalikkust rõhutanud ka Euroopa Nõukogu Ministrite komitee, väites, et ettevõtete töötajate individuaalne kriminaalvastutusele võtmine on tegelikkuses jätnud õigusliku tühimiku, kuivõrd see ei osutu äriühingute keerulise struktuuri tõttu tihtipeale võimalikuks ja tekkinud tühimikku on võimalik täita just juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmisega.²⁹

Juriidilise isiku vastutuse sätestamisel on oluliseks alusdokumendiks veel Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (*The Organisation for Economic Co-operation and Development*³⁰, OECD) poolt kehtestatud Rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikutele altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsioon (*Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*³¹), mis samuti sätestab konventsiooniosalistele kohustuse viia siseriiklikusse õigusesse sisse juriidilise isiku vastutus. Seejuures peab autor oluliseks aga märkida, et konventsiooniga ei kohustata riike sätestama juriidilise isiku kriminaalvastutuse aluseks olevat regulatsiooni, vaid sedastatakse üksnes, et juriidilise isiku suhtes peab olema võimalik kohaldada efektiivseid karistusi, olgu need siis karistus-, tsiviil-, või haldusõiguslikud (art 3 lg 1, 2). Arvestades, et konventsiooni eesmärgiks on vähendada korrupsiooni, siis on konventsioonis sätestatu peamiseks ülesandeks muuta äriühingute kultuuri ning panna indiviidide kõrval vastutama ka korporatsioonid. Seejuures on konventsiooni kommentaatorid seisukohal, et olenemata üldisest rahvusvahelisest tendentsist, millise kohaselt pooldatakse pigem kriminaalvastutuse kohaldamist juriidilistele isikutele, on rahvusvahelise altkäemaksu vastu võitlemisel oluline, et selliste tegude eest vastutavad juriidilised saaksid hoolimata menetluse liigist karistatud ning neile kohaldatavad sanktsioonid oleksid oma olemuselt efektiivsed ning proportsionaalsed, samas omaksid ka hoiatavat mõju.³²

Käesoleval ajal puudub Euroopas siiski aga ühtne suund toodud temaatika käsitlemisel, sest leidub riike, kus on kehtestatud kuritegude toimepanemise puhul füüsiliste isikute kõrval ka

²⁸ Recommendation no. R (88) 18 *op. cit* 27.

²⁹ J. G. Stewart. *op. cit* 4, p. 3.

³⁰ Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon loodi 14.12.1960.a, Eesti on organisatsiooni liige alates 09.12.2010.a. Vt: <http://vm.ee/et/eesti-ja-oecd-suhted> (02.05.2015).

³¹ Altkäemaksu konventsioon, *op. cit* 7.

³² M. Pieth, L. A. Low, P. J. Cullen. *op. cit.* 22, pp. 5-6.

juriidiliste isikute kriminaalvastutus,³³ ent samas on mitmeid riike, kus alus juriidilise isiku kriminaalkorras vastutusele võtmiseks sootuks puudub.³⁴

Autor leiab, et üheks märkimisväärseks erandiks juriidilise isiku vastutuse temaatikas tuleb pidada Saksamaal kasutusel olevat käsitlust. Nimelt on Saksamaa seadusandja asunud seisukohale, et juriidilise isiku kriminaalvastutus läheks tugevalt vastuollu Saksamaa karistusseadustiku (*Strafgesetzbuch*³⁵, StGB) olemusega, täpsemalt põhimõttega, mille kohaselt kohaldub karistusõigus vaid füüsilisele isikule ja juriidilise isiku, kui seaduse alusel loodud abstraktse moodustise, vastutusele võtmiseks puudub igasugune alus.³⁶ Küll aga ei saa väita, et juriidiliste isikute karistamine Saksamaal oleks täielikult välistatud, sest Saksa õigus võimaldab siiski kohaldada juriidilisele isikule teatud juhtudel rahalist karistust, kui selgub, et tuvastatud füüsilise isiku tegu on pandud tegelikkuses toime juriidilise isiku huvides. Siinkohal tuleb veel märkida, et sellise rahalise karistamise võimaluse näol ei ole aga tegemist eraldiseisva juriidilise isiku kriminaalvastutusega.³⁷ Olenemata asjaolust, et Saksamaal puudub juriidilise isiku kriminaalvastutus, on seal sellegipoolest jõuliselt võideldud mitmete Saksamaa ettevõtete tegevuse vastu seoses nende kuritegeliku käitumisega, mõistes välja märkimisväärselt suuri rahalisi trahve, mis omakorda on tõsiselt kahjustanud ettevõtete mainet. Sealjuures on Saksamaal asunud seisukohale, et sellised meetmed on praktikas olnud sama efektiivsed, kui seda oleks juriidilise isiku kriminaalkorras karistamine.³⁸

Üldiselt tuleb siiski sedastada, et enamus Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemi kuuluvaid riike on viinud oma seadusandlusesse sisse juriidilise isiku vastutuse ning sellest tulenevalt diskuteeritakse õiguskirjanduses peamiselt vaid selle üle, et mis vormis see vastutus peaks olema, et tagada kõige efektiivsem äriühingute poolt toimepandud rikkumiste menetlemine.³⁹

Seega eeltoodust tulenevalt vaid füüsiliste isikute suhtes kriminaalvastutuse kohaldamine ei täida tänapäevases ettevõtlusele orienteeritud ja juriidiliste isikute rohkes ühiskonnas enam

³³ Siia riikide gruppi kuuluvad enamus Euroopa riigid nagu näiteks Prantsusmaa, Eesti, Ühendkuningriigid, Soome.

³⁴ Juriidilise isiku kriminaalvastutust ei ole kohaldatud näiteks Saksamaal, Itaalias, Hispaanias.

³⁵ Saksamaa karistusseadustik: *Strafgesetzbuch*.- 13.11.1998 BGBI. I S. 3322 ... 21. 01.2015 BGBI. I S. 10.- Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf> (01.05.2015).

³⁶ C. Change. *Corporate Liability in Europe*. London: Clifford Chance LLP, January 2012, p. 1. Arvutivõrgus: http://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/PDFs/Corporate_Liability_in_Europe.pdf

³⁷ R. Rask, M. Kairjak. *Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel*. Tractatus Terribiles. Artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009, lk 42.

³⁸ C. Change. *op. cit* 36, p. 1.

³⁹ C. Wells. *International trade in models of corporate liability*. Discussion Paper. Cardiff Law School and Centre for Business Relationships, Accountability, Sustainability and Society (BRASS) Law, 2003, lk 2. Arvutivõrgus: <http://orca.cf.ac.uk/67409/1/cacorptoolkitCW0203.pdf> (01.05.2015).

oma eesmärgi, mistõttu on juriidilise isiku vastutusele võtmist, eelkõige just kriminaalvastutuse kohaldamist, nõutud ka mitmetes rahvusvahelistes õigusaktides. Seega on jõutud veendumusele, et on vajalik välja töötada ühtsed siseriiklikud meetmed, mis tagaksid juriidiliste isikute suhtes tõhusa kriminaalmenetluse ning karistused, kuivõrd vaid sellisel viisil on võimalik võidelda efektiivselt kuritegevuse vastu ka rahvusvahelisel tasandil. Vajadus juriidilise isiku vastutusele võtmiseks on olnud päevakajaline juba pikemaajalise perioodi vältel ning enamustes Euroopa riikides on selline vastutuse liik ka juba kohaldamisel.

1.1.2. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid

Karistusõiguse eesmärgiks demokraatlikus riigis on ühiskonna kaitse ning eelkõige võib ühiskonna, kui inimeste sotsiaalse kooselu, kaitse juures rääkida õigushüvede kaitsest. Inimühiskond saab koos eksisteerida vaid teatavas rahukorras ning just sellise rahukorra kaitsmine on üks karistusõiguse peamisi eesmärgi. ⁴⁰ Ühiskonnas valitsev rahukord eksisteerib sotsiaalsete normide kaudu ega olene sellest, kas riik nende normide järgimist kuidagi tagab või mitte. Kontrolli ühiskonnas kehtivate normide täitmise üle tagab sotsiaalne kord, mis on teostatav ühiskonna ja tema liikmete endi poolt. Samas moodustab osa sotsiaalsest korrast omakorda õiguskord ehk kehtestatud õigusnormid, mistõttu võibki öelda, et karistusõiguse üheks ülesandeks on õiguskorra puutumatus ja terviklikkuse tagamine. ⁴¹

Kuritegude näol on tegemist rünnakutega eelpool nimetatud õiguskorra puutumatus vastu ning just seetõttu tuleb karistusõiguslike normide kehtestamise teel kaitsta õigushüvesid. Kirjeldatu on lihtsasti mõistetav näiteks isikuvastaste kuritegude ja ka majandusalaste kuritegude kontekstis, milliste puhul on selge, et karistusõiguse eesmärgiks on kaitsta esimesel juhul inimeste elu, tervist, vabadust ning au ⁴² ja teisel juhul majandust kui ühiskonna materiaalseks eksistentsiks vajalikku vahendit. Seega kaitstakse läbi karistusõiguse nii üldkui ka individuaalhüvesid. ⁴³ Kuivõrd karistusõiguse eesmärgiks on ühiskonna kaitse ning õiguskorra puutumatus ja terviklikkuse tagamine, kerkib esmalt küsimus sellest, kuidas nimetatud ülesannet võimalikult efektiivselt täita.

Tänapäeva ühiskondades tagatakse õiguskorra toimimine ja õigushüvede kaitse peamiselt läbi õigusrikkumiste eest mõistetavate sanktsioonide kohaldamise. Ka Eestis on erineva kaaluga

⁴⁰ J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 34-36, märked 21, 22, 29.

⁴¹ *Ibid.*, lk 39 märg 37.

⁴² M. Kurm, T. Ploom. 9. peatükk/p. 1.- J. Sootak, P. Pikamäe. *et al.* Karistusõiguse. Kommenteeritud vlj. Tallinn: Juura 2009, 3 trk. (edaspidi allmärkustes: KarSK).

⁴³ J. Sootak, L. Lehis, J. Sarv. 21. peatükk/p. 1.- KarSK.

õigushüvede kahjustamise korral võimalik nii füüsilisi kui ka juriidilisi isikuid karistada tulenevalt rikutud õigushüve olulisusest kas väärteo- või kriminaalkorras. Nimetatud karistuste mõistmisel tuleb kohtul lähtuda, nii füüsilisele isikule kui ka juriidilistele isikutele karistuse mõistmise puhul, isiku süüst, arvestades sealjuures kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, üldiseid õiguskorra kaitsmise huvisid ning ka võimalust mõjutada kurjategijat edaspidiselt hoiduma süütegude toimepanemisest (KarS § 56 lg 1). Kuivõrd kohus lähtub nii füüsilisele isikule kui ka juriidilisele isikule karistuse mõistmisel ühtedest ja samadest alustest,⁴⁴ on ka juriidilisele isikule kohaldatava karistuse mõistmise juures üheks lähtekohaks võimalus mõjutada isikut edaspidiselt hoiduma süütegude toimepanemisest. Selline karistusõiguslik põhimõte teenib karistuse eripreventiivset eesmärki.⁴⁵

Juriidilise isiku karistamise eelduseks oleva vastutuse juures võib peamiselt eristada kahte mudelit – derivaatne vastutuse süsteem,⁴⁶ ning holistlik süsteem,⁴⁷ mille alged on pärit *common law*⁴⁸ maadest. Eesti on juriidilise isiku kriminaalvastutuse sätestamisel võtnud aluseks hübriidsüsteemi, kohaldades nii derivatiivse kui ka holistliku süsteemi positiivseid jooni.⁴⁹ Eestis on juriidilise isiku karistusõiguslik vastutus sätestatud karistusseadustikus alates 2002 aastast, mis tähendab, et seda on kohtupraktikas kohaldatud juba pea 13 aastat,

⁴⁴ Autori märkus: seadusandja ei ole sätestanud juriidilisele isikule kohaldatava karistuse mõistmisel eraldi aluseid, mistõttu tuleb kohtul lähtuda karistuse mõistmisel samadest alustest mis füüsilise isiku puhul ehk KarS §-is 56 sätestatud alustest.

⁴⁵ Eripreventsioone võib oma olemuselt liigitada kolmeks – hirmutamine, kui hoiatav karistus, millega taunitakse kurjategijat, parandamine, kui mõjutus kurjategijat edaspidi hoiduma kuritegude toimepanemisest, ning kindlustamine kui kurjategija isoleerimine ühiskonna kaitsmise eesmärgil. Karistusõiguse üld- ja eripreventiivse iseloomu kohta vt: J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007, lk 54 äärnr. 115, lk 133 äärenr. 65-67. J. Sootak. Karistusõiguse adekvaatus – õiguse iseolemine ja mida ühiskond õigusest ootab. Ettekanne Presidendi mõttekojas. Äрма: 27.08.2010, lk 5. Arvutivõrgus: http://www.president.ee/images/stories/pdf/2010-08-27_jaan-sootak.pdf (02.05.2015).

⁴⁶ Derivaatne vastutuse süsteem rajaneb identifikatsioonil - juhtivtöötajate tegevus on omistatav juriidilisele isikule, kuivõrd juhtivtöötajad tegutsevad juriidilise isiku nõ. ajuna ja esindusel - juriidilise isiku töötajad tegutsevad esindajatena ehk teisisõnu agentidena. Esindusele rajanevat süsteemi nimetatakse samuti ka asendusvastutuseks (*vicarious liability*). Nimetatud vastutuse mudeli kasutamisel omistatakse esindaja ehk agendi teod ettevõttele ning vastutuse välistamise korral tuleb küsida kas ettevõtte võis sellist rikkumist agendi poolt ette näha ja seda vältida või mitte. Süsteemi muudab seejuures efektiivseks asjaolu, et juriidiline isik peab ise välistama oma vastutuse (tõendama vastutuse puudumist). Identifikatsioonisüsteemi (*alter ego*) puhul tehakse vahet juriidilise isiku ajal ja käel, seejuures juriidiline isik vastutab vaid aju, st. juhtivtöötaja või seadusliku esindaja poolt toimepandud tegude eest. Vt: Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (edaspidi allmärkustes: Eelnõu seletuskiri 13.10.2011). 13.10.2011, lk 1-2. Arvutivõrgus: www.koda.ee/public/KarS_MS_SK_131011.doc (02.05.2015).

⁴⁷ Holistlik süsteem lähtub organisatsioonilisest kultuurist, teisisõnu nimetatakse süsteemi ka objektiivseks juriidilise isiku vastutuse süsteemiks, millise korral ei ole vaja tuvastada juhtivtöötaja tegu või selle tegemata jätmist, vaid on vaja tuvastada ettevõtte enda puudulik töö, sõltumata füüsilise isiku süüst. Vt: Eelnõu seletuskiri 13.10.2011, lk 1-2.

⁴⁸ Termin *Common law* tähendab Anglo-Ameerika õigussüsteemi, milline on kasutusel Ameerikas, Suurbritannias ning teistes Suurbritannia endistes asumaaedes. Vaata lisaks: S. Kaugia. Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. Riigikogu Toimetised 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (02.05.2015).

⁴⁹ Eelnõu seletuskiri 13.10.2011. *op. cit* 46, lk 2.

millise perioodi jooksul on tekkinud mitmeid küsimusi seoses juriidilise isiku karistusõigusliku vastutuse kehtestamise eesmärkide ning nende tagamisega kriminaalmenetluslike vahenditega.⁵⁰

Õigusrikkujale karistuse kohaldamine on juba ajaloolises plaanis olnud taandatav küsimusele karistusega taotletavast eesmärgist. Täpsemalt, kas karistus peaks olema käsitletav kättemaksuna ehk süüdlane tasub selle eest, mis ta korda saatis või peaks see olema käsitletav pigem ennetamisena, mille puhul riik peaks karistuste kehtestamisel suunama pilgu pigem tulevikku ja püüdma edaspidiselt selliseid rikkumisi ära hoida.⁵¹ Erinevatest ajaloolistest teooriatest ja õigussüsteemidest tulenevalt, on riikide lähenemine juriidilise isiku karistamisel olnud väga erinev, mistõttu on ühtsete rahvusvaheliste standardite loomine üsna keerukaks ülesandeks. Selliselt on süsteeme, mis näevad ette juriidilisele isikule mõistetava karistuse vaid rahalise trahvi näol ja on seega suunatud üldise hoiatuse tegemisele, kuid samas leidub ka süsteeme, kus juriidilise isiku karistamise süsteem on segatud rahalise trahvi ja kuritegelikul teel saadud kasumi konfiskeerimisele.⁵²

Enamikel juhtudel on juriidilised isikud loodud äritegevuse eesmärgil ja sealjuures on äritegevuse peamiseks ülesandeks teenida kasumit ning peamiseks eesmärgiks teenitavat kasumit suurendada. Kui juriidilise isiku äritegevus toob endaga kaasa diskussiooni, kas kasumi suurendamise nimel rikkuda seadust või mitte, siis järgneb sellele üldjuhul majanduslik kalkulatsioon, mille keskmeks on küsimuse sellest, kas seaduse rikkumisest tulenev kasum katab ära kuriteo toimepanemise ilmsiks tulemisel tekkida võiva kahjuga. Täpsemalt, kas õigusrikkumisega teenitav kasum ka pärast kriminaalmenetluse kulude ja süüdimõistmise korral võimalike rahaliste sanktsioonide tasumist, on jätkuvalt suurem kasumist, mis oleks saavutatud seaduskuuleka käitumise tagajärjel.⁵³ Juhul, kui seaduse rikkumisest tulenev kasu on suurem seaduskuulekal teel teenitud kasumist, võib ilmselt nii mõnegi tulu teenimisele orienteeritud juriidilise isiku silmis olla põhjendatud risk valida tee õigusrikkumiste toimepanemise suunas.

Seega, tulenevalt asjaolust, et majanduslikel kaalutlustel oleks risk eelistada õigusrikkumiste toimepanemist igal juhul põhjendatud, tõusetub autoril küsimus, kas sellistel juhtudel saab üldse öelda, et karistusõigus ja juriidilise isiku karistamine on täitnud enda eesmärgi. Lisaks

⁵⁰ RKKKo 3-1-1-133-13. *op. cit* 18, p. 16.

⁵¹ J. Sootak. *op. cit* 45, lk 28.

⁵² M. Pieth, L. A. Low, P. J. Cullen. *op. cit* 22, lk 21.

⁵³ J. Gobert, M. Punch. *op. cit* 24, lk 215.

kerkib küsimus, mis on sellisel juhul üldse juriidilise isiku karistamise eesmärgiks, kas hoiatava ja etteheitva sisuga rahalise sanktsiooni kehtestamine või on eesmärgiks ka juriidilise isiku selline mõjutamine, et ta edaspidiselt hoiduks kuritegude toimepanemisest. Eelkõige on autor arvamusel, et juriidilisele isikule kohaldatav sanktsioon peab hoiatava ja etteheitva sisuga rahalise sanktsiooni kõrval mõjutama isikut selliselt, et ta edaspidiselt hoiduks kuritegude toimepanemisest.

1.1.3. Juriidilisest isikust süüdistatavale mõjutusvahendid

1.1.3.1. Rahaline karistus

Vaatamata rahaliste karistuste atraktiivsusele riigi jaoks,⁵⁴ on tegemist küllaltki problemaatilise karistusliigiga, kuivõrd olenemata rahalise karistuse kohaldamise sisust, nimelt kas tegemist on pelgalt trahvi, kui hoiatava meetmega või ka näiteks ebaseadusliku kasumi äravõtmise meetmega, võib rahalise karistuse tulemus taanduda lõppastmes siiski kulude ja tulude analüüsile. See tähendab, et võib juhtuda, et rahaline karistus on ettevõtte poolt käsitletav sarnaselt kuludega reklaamile või tööjõule, kajastudes eelpool nimetatutega koos ettevõtte bilansis. Seega võib tekkida olukord, kus äriühingut karistatakse aeg-ajalt rahaliste sanktsioonidega, kuid äriühing jätkab kuritegelikku praktikat, kuivõrd nimetatud tegevus toob ettevõttesse sisse suurema kasumi isegi peale mõningaid kulutusi sanktsioonidele. Sellistel puhkudel ei pruugi äriühing lõpetada oma kriminoogeenset käitumist, kuivõrd ühingu poolt on kuriteo toimepanemine käsitletav ühe tavapärase kulutusena, mitte aga ühiskonna heaolu vastu suunatud kuriteona.⁵⁵

Mitmetes riikides, nagu näiteks Taanis ja Itaalias, heidetakse kohtunikele ette, et karistuse mõistmisel ei võeta arvesse äriühingute majanduslikku potentsiaali. Ühest küljest peaksid karistused, eelkõige just rahalised sanktsioonid, sisaldama endas piisavat hoitavat mõju. Teisest küljest ei tohiks need mõjuda aga selliselt, et tooksid kaasa äritegevusega tegelemise ajendi ja stiimuli kaotuse. Lisaks märgitakse, et juriidilisele isikule määratav rahaline karistus, peab olema piisavalt raske, et see suudaks mõjutada ka näiteks suurt rahvusvahelist kontserni, kelle puhul on märkimisväärne käive ning kasum. Samuti võib olla võimalik valida

⁵⁴ Erialakirjanduses tuuakse välja rahalise trahvi positiivsete külgedena asjaolusid, et nende mõistmine ei too riigile kaasa lisakulusid nagu näiteks füüsilistele isikutele mõistetav vangistus, millise korral maksumaksja tasub kurjategija ülalpidamiskulud ning see annab võimaluse kompenseerida kannatanule kuriteoga tekitatud kahju. Vt: J. Robert. Controlling Corporate Criminality: Penal Sanctions and Beyond. Web Journal of Current Legal Issues in association with Blackstone Press Ltd. 1998. Arvutivõrgus: <http://www.bailii.org/uk/other/journals/WebJCLI/1998/issue2/gobert2.html> (01.05.2015).

⁵⁵ *Ibid.*

kompromisslahendus, millise kohaselt juriidilisele isikule mõistetav karistus kätkeb endas nii rahalist sanktsiooni, kui üldist hoiatust ning kuriteo tulemil saadud ebaseadusliku kasumi konfiskeerimist.⁵⁶

Üks võimalus karistuse kohaldamisega taotletavate eesmärkide täitmiseks ja rahalise karistuse efektiivseks rakendamiseks on mõnevõrra suurema rahalise karistuse summa määramine, mis oleks oma loomult piisavalt koormav ja seetõttu ka äriühingule mõjus.⁵⁷ Juriidilise isiku mõjutamisel edaspidi hoiduma kuritegude toimepanemisest, tuleb autori hinnangul lähtuda asjaolust, et juriidiline isik kui õiguslik fiktsioon, tunnetab karistusõiguse ning karistuste mõju, kui need on mõõdetavad materiaalses väärtustes. Seega mõjutavad juriidilisi isikuid eelkõige just suured rahalised karistused, mille tasumine oluliselt vähendab ettevõtte rahalisi vahendeid, seejuures ei tohi nimetatud rahalised karistused olla arvestades äriühingu rahalisi vahendeid nii suured, et tooksid kaasa äriühingu maksejõu olulise languse ja mõjutaksid selliselt kolmandaid isikuid näiteks võlausaldajaid.

Alates 01.01.2015.a jõustunud karistusseadustiku muudatustest tulenevalt saabki käesoleval ajal Eestis juriidilise isikule kohaldada karistusena vaid rahalist karistust,⁵⁸ milline peab jääma 4000 – 16 000 000 euro suuruse summa vahemikku (KarS § 44 lg 8). Nimetatud rahaline karistus peab vastavalt KarS §-le 56 lg-le 1 mõjutama isikut selliselt, et ta edaspidi hoiduks kuritegude toimepanemisest. Siinkohal tuleb siiski rõhutada, et isikule mõistetud karistus peab täitma lisaks eripreventiivsetele eesmärkidele ka üldiseid üldpreventiivseid eesmärke ehk kaitsma õiguskorra üldist huvi ning saatma ühiskonnale signaali, et konkreetse kuriteo eest saab karistada konkreetne isik, millise ilmselt saab lugeda täidetuks kui konkreetset juriidilist isikut karistatakse rahalise karistusega. Riigikohus on üldpreventsiooni kohaldamisel sedastanud, et teatud juhtudel tulenevalt just positiivse üldpreventsiooni põhimõttest on vajalik, et riik reageeriks ja annaks õiguse adressaatidele selge signaali, millest nähtub, et teatud käitumiste näol on tegemist riigi poolt rangelt karistatava õigusrikkumisega.⁵⁹ Seega täidab üldpreventiivne karistuseesmärk teatavat ülesannet

⁵⁶ M. Pieth, L. A. Low, P. J. Cullen. *Op. cit.* 22, lk 24-25.

⁵⁷ J. Robert. *op. cit.* 54.

⁵⁸ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 554 SE (edaspidi allmärkustes Seletuskiri 554 SE). Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (01.05.2015).

⁵⁹ Nimetatud kriminaalasjas oli tegemist süüdistatavaga, keda alates 1991. aastast oli üle 30 korra karistatud liikluseeskirjade rikkumise eest, sealhulgas 13 korral mootorsõiduki juhtimise eest joobeseisundis. Vt: RKKKo 05.03.2003, 3-1-1-26-03, p. 5 (Janek Sinijärve kaitsja advokaat Karina Lõhmus-Eina kassatsioonkaebus Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi 04.12.2002 otsusele Janek Sinijärve süüditunnistamises KrK § 204 lg 3 järgi).

ühiskonna ees. Samuti on asutud seisukohale, et ühiskonnas levinud kuritegude ning üldohtlike kuritegude puhul on mõeldav mõista karmim karistus tulenevalt üldpreventiivsest eesmärgist.⁶⁰

1.1.3.2. Teised võimalikud karistusõiguslikud sanktsioonid

Varasemalt, see on enne 01.01.2015.a kehtima hakanud karistusseadustiku redaktsiooni, nägi seadus lisaks rahalisele karistusele ette võimaluse kohaldada ka juriidilise isiku sundlõpetamist kui ühte põhikaristust.⁶¹ Seejuures oli seaduses sätestatud, et mõistes põhikaristusena sundlõpetamise, võib kohus lisakaristuse mõista juriidilisele isikule rahalise karistuse (KarS § 44 lg 8).⁶² Nimetatud võimalus kuulus kohaldamisele olukorras, kus juriidiline isik pani toime tahtliku kuriteo rikastumise eesmärgil ning kuriteo tulemil saadud vara ei olnud võimalik KarS § 83 alusel konfiskeerida. Sellisel juhul oli õiguskirjanduses asutud seisukohale, et sundlõpetamise korral tuleks süüdistatavale mõista lisakaristusena rahaline karistus,⁶³ mille mõistmisel võis sisuliselt tegemist olla kasumi äravõtmise eesmärgile suunatud karistusega.⁶⁴

Juriidilise isiku sundlõpetamise kohaldamine kaotati, kuivõrd karistusseadustiku revisjoni käigus asuti seisukohale, et tegemist on pigem tsiviil- ja haldusõigusliku meetmega, mida ei tohiks lugeda karistuseks süütegude toimepanemise eest. Samuti leiti, et puudub vajadus kohaldada sundlõpetamist karistusõigusliku sanktsioonina, kuivõrd alused juriidilise isiku sundlõpetamise kohaldamiseks eksisteerivad efektiivselt väljaspool karistusõigust.⁶⁵

Samuti on Eesti kohtupraktikas käsitletav juriidilise isikule kohaldatava sanktsioonina ka konfiskeerimine ja laiendatud konfiskeerimine,⁶⁶ millise kohaldamise mõju tuleb hinnata

⁶⁰ Riigikohus on märkinud, et kui on tegemist sagedasti toimepandavate kuritegudega nagu näiteks liikluseeskirjade eiramine ning sellest tulenevalt liiklusõnnetuste põhjustamine või üldohtlike kuritegudega nagu näiteks narkootilise või psühhotroopse aine suures koguses käitlemine, siis üldpreventiivsetest eesmärkidest tulenevalt ei ole põhjendatud karistuse vähendamine või karistusest tingimisi vabastamine. Vt: RKKKo 06.01.1998, 3-1-1-2-98, RKKKo 09.12.1997, 3-1-1-124-97.

⁶¹ KarS § 46 sätestas, et kohus võib kuriteo eest mõista juriidilise isiku sundlõpetamisele, kui juriidilise isiku tegevuse osaks on saanud kuritegude toimepanemine. Vt: Karistusseadustik.- RT I 2001, 61, 364... RT I, 21.06.2014, 28.

⁶² *Ibid.*

⁶³ P. Pikamäe. § 44/p. 5.2, 6.- KarSK.

⁶⁴ R. Rask. M. Kairjak. *op. cit* 37, lk 41.

⁶⁵ Varasemalt juriidilisele isikule karistusena kohaldatava sundlõpetamise kohta vt: Seletuskiri 554 SE, lk 22; J. Sootak. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Läbivad muudatused eriosa sätete kohaldamiseks. *Juridica VIII/2014*, p 5.

⁶⁶ KarS § 83¹ lg 1 kohaselt kohus konfiskeerib tahtliku süüteoga saadud vara, kui see kuulub otsuse või määruse tegemise ajal toimepanijale. KarS § 83² lg 1¹ sätestab, et juriidilise isiku süüdimõistmisel võib kohus konfiskeerida osa juriidilise isiku varast või kogu vara, kui see kuulub juriidilisele isikule ning on alust eeldada,

kogumis põhikaristusega.⁶⁷ Riigikohus on nentunud, et õige ei ole arusaam, millise kohaselt on laiendatud konfiskeerimise näol tegemist pelgalt kuritegelikul teel teenitud tulu äravõtmisega. Samas laiendatud konfiskeerimise juures saaks rääkida negatiivse üldprevensiooni eesmärgi täitmisest, kuivõrd äriühingu jaoks kuritegelikul teel kasumi teenimine on käsitletav stiimulina panna toime kuritegusid. Karistus, kuritegelikul teel saadud kasumi äravõtmise näol, on aga vastupidiselt vaadeldav stiimulina hoiduda kuritegude toimepanemisest.⁶⁸ Kuivõrd nimetatud mõjutusvahend omab mõju karistuse eesmärkide saavutamisel ning mõjutab isikut nii nagu põhikaristuski hoiduma edaspidi kuritegude toimepanemisest,⁶⁹ siis on oluline märkida, et seadusandja on näinud ette laiendatud konfiskeerimise võimaluse juba teatud eriosa paragrahvides, mis on oma olemuselt käsitletavad raskete kuritegudena.⁷⁰ Selline seadusandja poolne lahendus on eelkõige tingitud asjaolust, et püütakse tõhustada võitlust organiseeritud kuritegevuse vastu nimetatud valdkondades,⁷¹ selgitades, et teatud liiki kuritegude puhul tuleb karmistada sanktsioone ja lisada laiendatud konfiskeerimise võimalus ka eriosa paragrahvi juurde.⁷²

Lisaks juriidilise isiku otsesele majanduslikule mõjutamisele on sanktsioonina vaadeldav ka kriminaalmenetlusega seonduv ettevõtte reputatsiooni kahjustamine, mis võib süüdimõistva otsuse korral teatavatel juhtudel tuua kaasa märkimisväärse kasumi languse. Kuivõrd normide kehtestamine ning nende rikkumise korral sanktsioonide kehtestamine on vajalik just seetõttu, et tagada õigusnorme rikkuva ühiskonna liikme õiguspärane käitumine, siis olukorras, kus äriühingu poolt seaduse rikkumisest tulenev kasum katab ära kriminaalmenetluse kulud ja süüdimõistmise korral ka võimaliku rahalise karistusega kaasneva kahju, olles seejuures suurem õiguskuuleka käitumisega teenitavast kasumist, siis pruugi autori hinnangul isiku rahaline mõjutamine olla alati piisavaks sanktsiooniks. Samuti võib juhtuda, et mõistetav rahaline karistus, mis oma olemuselt võib olla suur, ei mõjuta äriühingut piisavalt, kuivõrd

et vara on saadud kuriteo toimepanemise tulemusena ning juriidilise isiku peamine tegevus oli suunatud kuritegude toimepanemisele.

⁶⁷ RKKKo 12.06.2008, 3-1-1-37-07, p 23 (Toomas Tiiki kaitsja vandeadvokaadi abi Anti Aasmaa kassatsioon Viru Ringkonnakohtu 22. märtsi 2007. a kohtuotsuse peale kriminaalasjas Toomas Tiiki süüdistuses KarS § 424 järgi),

⁶⁸ R. Rask, M. Kairjak, *op. cit* 37, lk 41.

⁶⁹ RKKKo 12.12.2014, 3-1-1-82-14 p. 11 (Dmitri Mezentsevi kaitsja vandeadvokaat Rein Napa ja Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Tatjana Tamme kassatsioonid Tartu Ringkonnakohtu 13. juuni 2014. a kohtuotsuse peale kriminaalasjas Dmitri Mezentsevi süüdistuses KarS § 184 lg 2 p-de 1 ja 2 ning § 199 lg 2 p-de 4, 7 ja 8 järgi).

⁷⁰ Näiteks on seadusandja näinud karistusseadustiku eriosas ette laiendatud konfiskeerimise võimaluse järgmiste süüteo koosseisude juures: KarS § 118 (raske tervisekahjustuse tekitamine), § 133 (inimkaubandus), § 209 (kelmus), § 255 (kuritegelik ühendus), § 256 (kuritegeliku ühenduse organiseerimine), § 294 (alkoholivõtmise), § 375 (alkoholi ebaseaduslik käitlemine).

⁷¹ Seletuskiri 554 SE, lk 86-87.

⁷² *Ibid.*, lk 86.

karistus moodustab äriühingu aastasest kasumist peale maksude mahaarvamist märkamatu osa. Illustreerivaks näiteks võib siinkohal tuua Šotimaal tehtud kohtuotsuse, mille kohaselt mõisteti ettevõtte nimega British Petroleum Ltd süüdi turvameetmete rikkumises ja sellise rikkumise tagajärjel kolme isiku surmaga lõppenud kuriteo eest ning mõisteti karistuseks rahatrahv summas 750 000 naela. Nimetatud ettevõtte sama aasta kasumiaruandest aga nähtus, et ettevõtte kasum peale maksude mahaarvamist oli 1 391 000 000 naela. Kõrvutades aastast kasumit ja mõistetud rahalist karistust, nähtub, et karistus moodustas vaid 0,05 % ettevõtte aastasest kasumist.⁷³ Autor leiab, et siinkohal võib eeldada, et mõistetud rahaline sanktsioon ei mõjutanud ettevõtet majanduslikult väga oluliselt ning mõistetud karistus ei täitnud seega ka oma eesmärki ega pruukinud mõjutada äriühingut hoiduma edaspidi kuritegude toimepanemisest. Küll aga võib taolise üldsusele tuntud ettevõtte juures tulla kõne alla võimalik maine kahjustamine kui mõjusustegur, mis suunab isikut hoiduma edaspidisest kuritegelikust käitumisest.

Õiguskirjanduses vaadeldakse juriidilist isikut fiktsioonina, millel puudub tahe⁷⁴ ning füüsilisele isikule omased „isiklikku“ laadi omadused.⁷⁵ Tegemist on seaduse alusel loodud eraldi õigussubjektiga, keda tuleb eristada tema taga seisvatest füüsilistest isikutest ehk teistest eraldiseisvatest õigussubjektidest.⁷⁶ Eeltoodu on eelkõige oluline just juriidilise isiku karistamise seisukohast. Nimelt puuduvad juriidilisel isikul, kui õigussubjektil, füüsilisele isikule omased ja iseloomulikud tunnused, mis võimaldaksid koheselt omistada talle teatud õigusi ja kohustusi. Kuigi võib kahelda, kas Euroopa Liidu põhiõiguste harta⁷⁷ art-st 1 ja Eesti Vabariigi põhiseaduse⁷⁸ (edaspidi PS) §-st 17 tulenev isikute õigus aule ja heale nimele võiks laieneda ka juriidilistele isikutele, siis leiab autor, et kahtlemata on juriidilisel isikul võimalik omada ühiskonnas teatavat mainet ning olla hea nime kandjaks. Näiteks võib olla, et ehitusettevõtte, kes on tuntust kogunud just kvaliteetse ja ausa tööga, peab väga oluliseks saavutatud reputatsiooni säilitamist. Mitmetest USA-s teostatud uurimustest nähtub, et just avalikkuse ees väga tuntud ettevõtted püüavad iga hinna eest hoida oma mainet kahjustamata ning ettevõtete liikmed panustavad väga palju sellele, et firma reputatsiooni kahjustamine ja

⁷³ G. Slapper. Corporate manslaughter: An examination of the determinants of prosecutorial policy. *Social and Legal Studies*, 2(4), pp. 423–443. SAGE Publications 1993, lk 10. Arvutivõrgus: <http://oro.open.ac.uk/20975/2/1535A240.pdf> (01.05.2015).

⁷⁴ J. Pradel. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Tähelepanekud Euroopa riikide seadusandluste kohta. *Juridica VIII/1999*.

⁷⁵ R. Rask. M. Kairjak. *op. cit* 37, lk 39.

⁷⁶ R. Tiivel. Sissejuhatus tsiviilõigusesse. Tallinn: Agitaator, 2011, lk 58.

⁷⁷ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 30.03.2010 – ELT C 326, 26.10.2012, lk 392-410.

⁷⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2.

sellest tulenev käibe vähenemine ei tooks kaasa ettevõtte pankrotistumist.⁷⁹ Enamikel juhtudel on ettevõtte maine seotud ettevõtte nimega mille all ta tegutseb, seega on ettevõtetele väga tähtsal kohal oma nime kujundamine ja hoidmine, kuivõrd ettevõtte maine on otseselt seotud käibe ja selle suurendamisega. Eelnev toob muuhulgas kaasa ka selle, et juba õigusrikkumise toime pannud juriidiline isik püüab igal võimalusel vältida kriminaalmenetlusega kaasnedavat maine kahjustamise riski ning leida võimalusi kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumiseks.

Maine kahjustamise aspektist lähtuvalt on osades riikides sätestatud juriidilisele isikule mõistetava lisakaristusena kohtuotsuse avalikustamine.⁸⁰ Õiguskirjanduses on sedastatud, et nimetatud lisakaristuse puhul ei ole võimalik ennustada milliseid tagajärgi võib kohtuotsuse avalikustamine ning sellest tulenev meedia tähelepanu äriühingule kaasa tuua.⁸¹ Seega eeltoodust tulenevat võib järeldada, et just äriühingu maine ning eelkõige just firma nime, mille alt isik tegutseb, kahjustamata hoidmine on ettevõtete jaoks väga tähtsal kohal, mistõttu püütakse maine kahjustamise vältimiseks vältida ka karistusi.

Seega eeltoodust tulenevalt tuleb asuda seisukohale, et teoorias on juriidilise isiku kriminaalvastutuse ja karistamise juures täidetud karistusõiguse üld- ja eripreventiivsed eesmärgid. Nimetatud eesmärgid peavad olema täidetud ka kohtupraktikas konkreetsetel juhtudel karistuste mõistmisel. Eelkõige võib kerkida selline probleem esile just juriidilise isiku jagunemisel, kui ühest juriidilisest isikust jagunemise tulemil väljub kaks juriidilist isikut, seejuures jääb õiguslikult püsima ka jagunev ühing. Süüdistatava süüditunnistamisel tuleb karistuse mõistmisel lähtuda karistuse üld- ja eripreventiivsest eesmärgist, et tagada mõistetava karistuse tõhus, proportsionaalne ning ka hoiatav mõju.

⁷⁹ H. J. Hirsch. Juriidiliste isikute kriminaalvastutusest. *Juridica* I/1996, lk 2.

⁸⁰ Ameerika Ühendriikides on võimalik tõhusa karistusõigusliku abinõuna näiteks ärikeelu ja vara konfiskeerimise kõrval mõista juriidilisele isikule lisakaristusena ka kohtuotsuse avalikustamine. Vt: A. Jarolínková. Enforcement of Environmental Protection Through Criminal Law. *Common Law Review*, p 4. Arvutivõrgus: <http://www.commonlawreview.cz/information/contacts> (02.05.2015).

⁸¹ M. Wagner. Corporate Criminal Liability. National and International Responses. Background Paper for the International Society for the Reform of Criminal Law 13th International Conference Commercial and Financial Fraud: A Comparative Perspective Malta, 8-12 July 1999. Canada, lk 9. Arvutivõrgus: <http://icclr.law.ubc.ca/sites/icclr.law.ubc.ca/files/publications/pdfs/CorporateCriminal.pdf> (01.05.2015).

1.2. Juriidilise isiku jagunemise tähendus ja tagajärjed kriminaalmenetluses

1.2.1. Jagunemise mõiste

Vastavalt äriseadustiku⁸² (edaspidi ÄS) §-ile 434 võib juriidilise isiku jagunemine toimuda ilma likvideerimismenetluseta kahel viisil ning seda kas jaotumise või eraldamise teel. Esimesel juhul esmane ehk jagunev ühing annab oma kogu vara üle teistele juriidilistele isikutele ehk omandavatele ühingutele. Oluline on sellise jaotumise korral aga asjaolu, mis nähtub ÄS §-st 434 lg-st 2 lausest 3, et jaotumise korral esmane ehk jagunev ühing loetakse lõppenuks. Teisel juhul ehk eraldumise korral annab jagunev ühing mingi osa oma varast üle ühele või mitmele omandavale ühingule, kuid seejuures eraldumise korral jagunev ühing ei lõpe ning omandava ühingu osanikeks või aktsionärideks saavad kas jaguneva ühingu osanikud või aktsionärid või ainsaks osanikuks või aktsionäriks saab jagunev ühing. Nii jaotumise kui ka eraldumise korral omandav ühing võib olla juba varasemalt olemas või siis jagunemise tulemusel tekkida. Seega peamiseks aluseks jagunemisviiside eristamisel võib pidada jaotumise korral kogu vara ehk aktiivade ja passiivade ning eraldumise korral osa vara üleminekut omandavatele ühingutele.⁸³

ÄS § 447 kohaselt on jaguneva ühingu kohustuste eest vastutavad teatavate erinevustega kõik jagunemisel osalenud ühingud solidaarselt. Seega tsiviilõiguse kohaselt võib esitada nõude kõigi jagunenud ja jagunemise käigus asutatud äriühingute vastu⁸⁴ ning olukorras, kus enne jagunemist on tekkinud jaguneval ühingul kohustused, vastutavad nende kohustuste eest kõik jagunemisel osalenud ühingud solidaarselt. Lisaks on kohtupraktikas nenditud, et kuivõrd omandav ühing peab vastutama niisuguste kohustuste eest, seejuures tunnistades, et vara kuulus ka enne jagunemist talle, on tal õigus õigusjärglasena tugineda ka õiguseellase käibe näitajatele varasemal perioodil ning seda isegi juhul kui omandavat ühingut ei olnud veel asutatud.⁸⁵ Seega eeltoodust nähtub, et tsiviilõiguslikult on juba seaduse tasandil lahendatud küsimus enne jagunemist tekkinud kohustuste eest vastutamise kohta.

⁸² Äriseadustik.- RT I 1995, 26, 355...RT I, 19.03.2015, 45

⁸³ Mait Merimaa. Äriseadustik. Kommentaarid, selgitused, arvamused. Tallinn: Ilo 2007, lk 268.

⁸⁴ Võlaõigusseaduse (edaspidi VÕS) § 65 lg 1 kohaselt kui mitu isikut peavad täitma kohustuse solidaarselt (solidaarvõlgnikud), võib võlausaldaja nõuda kohustuse täielikku või osalist täitmist kõigilt võlgnikelt ühiselt või igaühelt või mõnelt neist. Vt: Võlaõigusseadus RT I 2001, 81, 487...RT I, 11.04.2014, 13

⁸⁵ AS Merko Ehitus (registrikood 11520257) jagunes eraldumise teel ning AS Merko Ehitus (registrikood 11520257) on uus äriühing, kellel on uus äriregistri kood ja keda seob pakkumuse esitanud äriühinguga vaid sama ärinimi. AS Merko Ehitus (registrikood 11520257) kanti äriregistrisse 1. augustil 2008, seega pärast pakkumuste esitamise tähtpäeva (14. juuli 2008) möödumist. Tallinna Ringkonnakohus leidis oma lahendis, et kui seadus näeb ette, et õigusjärglane peab vastutama varem käivet andnud kohustuste eest, oleks ebaõiglane

Äriühingu jagunemise korral saab rääkida kas üld- või üksikõigusjärglusest, seejuures eraldumise korral tuleb kõne alla üksikõigusjärglus ning jaotumise korral üldõigusjärglus.⁸⁶ Seega on jagunemise korral selles protsessis osalevate juriidiliste isikute vara, õigused ja kohustused üleminevad õigusjärgluse alusel vastavalt jagunemislepingus sätestatule.⁸⁷ Äriseadustiku regulatsiooni kohaselt tekivad jagunemislepingust tulenevad õigused ja kohustused, kui selle on heaks kiitnud kõik osalevad ühingud (ÄS § 436 lg 1 ja 440 lg 1). Juba jagunemislepingus nähakse ühingute paljususe korral ette, millised õigused ja kohustused lähevad üle ja kellele. Lisaks eeltoodule võidakse ka juba jagunemisaktis näha ette õigusjärglaste vastutus tulevikus tekkiva kahju eest, kui õigusvastane tegu toimus enne ümberkujundamist ning sellest tulenev selgub hüvitamiskohustus aga pärast ümberkujundamist.⁸⁸

Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et põhjendatud võiks olla jagunemislepingus leppida kokku ka kahtlustatava või süüdistatava staatuse omandajas, kuid autor näeb probleemi osas, kus sellise kokkuleppe puhul ei pruugi olla täidetud karistusõiguse positiivne üldpreventiivne eesmärk ega saada ühiskonnale selget signaali, et õigusrikkumisele on reageeritud ja teo toimepannud isik saab õiglaselt karistatud.⁸⁹ Samas ei saa tähelepanuta jätta, et siinkohal lisandub küsimus ka juriidilise isiku süüst, kuivõrd vastavalt karistusõiguses kohalduvale süüühimõttele on isiku üheks karistamise aluseks koosseisupärase ja õigusvastase teo kõrval ka isiku süü teo toimepanemisel,⁹⁰ mis avatakse tema juhtivtöötaja või organi liikmete tegevuse kaudu.⁹¹

Seega eeltoodust tulenevalt ei saa autori arvates toetada võimalust sätestada kahtlustatava või süüdistatava staatuse üleminek jagunemislepinguga. Samas puuduvad täna ka konkreetsete seisukohad ja kindlad alused, millistel juhtudel võiks kahtlustatava või süüdistatava staatus minna äriühingu jagunemise korral üle uuele omandavale ühingule või kas võimalus menetlusliku positsiooni ülekandmiseks teisele juriidilisele isikule, peaks üldse olema

öelda, et ta ei või tugineda õiguseellase käibe näitajatele. Jagunemise käigus tekkinud ühingu kui õigusjärglase vastu esitatud väidet ei saa seega tõrjuda väitega, et ühingu polnud veel kohustuse tekkimise ajal olemas. Vt: TlnRnKo 28.11.2008, 3-08-1998; RKHKo 12.06.2009, 3-3-1-20-09.

⁸⁶ P. Varul. *et al.* Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012, lk 304.

⁸⁷ T. Tampuu. Hagimenetluse poole asendamine õigusjärglasega. *Juridica VIII/2006*, lk 561.

⁸⁸ RKTko 02.10.1999, 3-2-1-86-99 (AS Võru Autobaas kassatsioonkaebus Tartu Ringkonnakohtu 26.03.1999 otsusele Tõnis Oru hagi AS Võru Autobaas vastu tervisekahjustuse hüvitamiseks).

⁸⁹ C. Roxin. *Strafrecht, Allgemeiner Teil. Band 1. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre.* 3. Aufl. München: C. H. Beck, 1997, § 3 p 27.

⁹⁰ KarS § 2 lg 2 kohaselt karistatakse isikut teo eest, kui see vastab süüteokoosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi.

⁹¹ RKKKo 28.09.2004, 3-1-1-82-04 p 11 (Tarbijakaitseameti kassatsioonkaebus Tallinna Linnakohtu 23.04.2004 otsuse peale AS Videomat Casino Group väärtetasvõtteasjas Reklaamiseaduse § 23-1 lg 2 järgi).

sätetatud. Selline vajadus on kahtlemata tulenev aga praktikast, millest nähtuvad mitmed juhtumid, mille puhul oleks äriühingu jagunemisel vara, õiguste ja kohustuste üle liikumisega, pidanud üle liikuma lisaks ka kahtlustatava staatus, kuivõrd kuriteod olid toime pandud just selle majandustegevuse ja ettevõtte raames, mis anti jagunemislepinguga üle omandatavale ühingule.

Siinkohal märgib autor veel, et õiguskirjanduses on argumenteeritud selle üle, kas kahtlustatava staatus kriminaalmenetluses võiks ehk olla käsitletav äriühingule kuuluva varana TsÜS § 66 tähenduses, mis jagunemislepinguga antakse omandatavale ühingule üle või on tegemist sellise menetlusliku positsiooniga, mis on nii tugevalt seotud konkreetse juriidilise isikuga ja eelnevalt toodud käsitluse rakendamist ei tohiks pidada võimalikuks.⁹² Eelkõige teenib nimetatud küsimuse lahendamine just juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise ja karistamise eesmärki ning võimaliku ebaõiguse tekkimise takistamist. Autor leiab, et pakutud käsitlus võiks küll lahendada juriidilise isiku kriminaalvastutuse üleminekuga seonduvaid probleeme äriühingute jagunemise korral, kuid selle rakendamise võimalikkust praktikas tuleb siiski pigem kahtluse alla seada.

1.2.2. Juriidilise isiku jagunemisel kriminaalvastutusega seotud probleemid Eesti kohtupraktikas

Kohtupraktikas on tekkinud küsimus juriidilisele isikule mõistetava karistuse eesmärkide täidetavuse kohta juriidilise isiku jagunemisel. Üheks kahest tähelepanuväärseks juriidilise isiku jagunemise temaatikaga seotud kriminaalmenetluseks võib pidada 2009 aastal alanud ning tänaseks süüdimõistva lahendini jõudnud kriminaalasja, mis on tuntud ka kui maadevahetuse protsess.⁹³ Nimetatud kriminaalasjas oli üheks kahtlustatavaks füüsiliste isikute kõrval äriühing, mis süüteo toimepanemise ajal kandis nime AS Merko Ehitus, äriregistrikoodiga 10068022.⁹⁴ Kriminaalmenetluse kestel otsustati aga AS-i Merko Ehitus

⁹² R. Rask. M. Kairjak. *op. cit* 37, lk 38.

⁹³ Ajakirjanduses on asutud märgitud kriminaalasja nimetama märksõnaga maadevahetuse protsess. Autori hinnangul on mõistlik kasutada terminit ka käesolevas magistritöös. Vt: http://www.postimees.ee/teema/maadevahetuse_protsess (01.05.2015).

⁹⁴ RKKKo 30.06.2014, 3-1-1-14-14 (Toomas Annuse, AS-i E.L.L.Kinnisvara ja AS-i Merko Ehitus kaitsja vandeadvokaat Leon Glikmani, Tarmo Pedjasaare kaitsja vandeadvokaat Jüri Leppiku, Ester Tuiksoo kaitsjate vandeadvokaatide Viktor Särgava ja Raivo Lausi, Tullio Libliku kaitsja vandeadvokaat Maria Mägi-Rohtmetsa, Einar Vettuse kaitsjate vandeadvokaadi abi Oliver Nääsi ja vandeadvokaat Üllar Talviste, Kalev Kanguri kaitsja vandeadvokaat Margus Mugu ning Villu Reiljani kaitsja vandeadvokaat Aivar Pilve kassatsioonid Tallinna Ringkonnakohtu 19. juuni 2013. a kohtuotsuse peale kriminaalasjas Tarmo Pedjasaare süüditunnistamises KarS § 298 lg 1 ning § 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 järgi, Ester Tuiksoo süüditunnistamises KarS § 294 lg 1 järgi, Tullio Libliku süüditunnistamises KarS § 298 lg 2 järgi, Einar Vettuse süüditunnistamises KarS § 298 lg 1 järgi, Kalev Kanguri süüditunnistamises KarS § 294 lg 2 p-de 1 ja 4 järgi, Villu Reiljani süüditunnistamises KarS § 294 lg 2

jagunemine eraldumise teel ning loodi uus ettevõtte, millele jagunemislepinguga anti üle kogu äritegevus, vara, õigused ja kohustused. Vanasse ettevõttesse jäid kriminaalmenetluse esemeks olnud 5 kinnistut ning kriminaalmenetlusega seotud kohustused. Lisaks toimus ka ettevõtte nime muutus ning vana AS-i Merko Ehitus uueks nimeks sai AS Järvevana, uus äriühing omandas aga endise ettevõtte nime ning jätkas tegevust juba tuntud AS Merko Ehitus nime all. Seega jagunemisprotsessi tulemusena tekkis kaks ettevõtet, AS Järvevana äriregistrikoodiga 10068022, mis oli kriminaalmenetluses süüdistatavaks ning uus äriühing AS Merko Ehitus äriregistrikoodiga 11520257, mis jagunemislepinguga omandas põhimõtteliselt kogu AS Järvevana vara koos õiguste ja kohustustega, väljaarvatud kriminaalmenetlusele allutatud isiku staatuse kriminaalasjas.⁹⁵ Kriminaalmenetluses tunnistati KarS § 297 lg 3 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises süüdi AS Järvevana (endise nimega AS Merko Ehitus) ning mõisteti rahaline karistus summas 798 000 eurot.⁹⁶

Nimetatud kaasuse pinnalt tõusetub autori hinnangul põhjendatult aga küsimus sellest, kas jagunemise tulemil allesjäänud juriidilise isikute karistamine rahalise karistusega täidab karistusõiguses kehtivaid karistuse eesmärgi. Lähtudes karistuse eripreventsiooni teooriast on karistuse eesmärgiks kurjategijat hirmutada ja parandada,⁹⁷ kuid käeoleval juhul viidi peamiselt kogu äritegevus jagunemislepinguga üle uude äriühingusse, mis jätkas samal alal tegutsemist. Kriminaalmenetluse tulemusena sai karistada aga äriühing, kelle huvides esialgu kuritegu küll toime pandi, kuid kellest otsuse tegemise ajaks oli alles jäänud vaid ehitusega seonduvat majandustegevust mitteomav juriidiline isik, mille mõjutamine ja kelle poolt toime pandud teo taunimine ei oma ilmselt märkimisväärset tähendust. Rahaline karistus kui üldpreventiivse suunitlusega etteheide peaks kaitsma õiguskorra üldist huvi ja näitama ühiskonnale, et konkreetne juriidiline isik vastutab tema poolt toime pandud kuriteo eest. Käesoleval juhul mõisteti süüdi ettevõtte äriregistrikoodiga 10068022,⁹⁸ millest süüdimõistva otsuse tegemise ajaks oli jagunemislepinguga üle viidud kogu ehitusega seonduv äritegevus ning suur osa varast koos õiguste ja kohustustega, ettevõttesse alles jäid vaid kõnealused 5 kinnistut ja kriminaalmenetlusega seonduvad kahtlustused, samuti 250 miljoni krooni väärtuses vara, milliselega oleks võimalik katta süüdimõistva kohtuotsuse korral võimalik mõistetav maksimumkaristus. Autor leiab, et toodud näite puhul võib kahtluse alla seada, kas karistada

p 1 järgi, Toomas Annuse süüditunnistamises KarS § 298 lg 2, AS Merko Ehitus süüditunnistamises KarS § 298 lg 4 ning AS E.L.L. Kinnisvara süüditunnistamises KarS § 298 lg 3 järgi).

⁹⁵ 30.04.2008.a tõestatud AS Merko Ehitus, äriregistrikoodiga 10068022, jagunemiskava. Arvutivõrgus: <http://group.merko.ee/wp-content/uploads/2014/04/AS-Merko-Ehitus-jagunemiskava-EST.pdf> (01.05.2015).

⁹⁶ RKKKo 30.06.2014, 3-1-1-14-14.

⁹⁷ J. Sootak. *op. cit* 45, lk 54 äärnr 115, lk 133 äärnr 65-67.

⁹⁸ Autori märkus: varasemalt AS Merko Ehitus, uue nimega AS Järvevana.

sai siiski just see konkreetne juriidiline isik, kes teo toime pani ehk kelle huvides füüsilised isikud kuriteo toimepanemisel tegutsesid. Tõsi, äriühingusse jäeti piisavalt vara, et tagada süüdimõistmise korral kohtuotsuse täitmine, kuid äritegevus ja ka ettevõtte nimi, mille huvides kuritegu esmalt toime pandi, kanti siiski jagunemisega uude ettevõttesse.

Lisaks eeltoodule võib Eesti kohtupraktikas teiseks oluliseks kaasuseks juriidilise isiku vastutuse ja jagunemise temaatika juures pidada ka Facio Ehituse AS-ga seonduvat kohtuasja.⁹⁹ Nimetatud kaasuses muutis kriminaalmenetluse käigus jagunemiskava kohaselt Facio Ehituse AS enda senise ärinime AS-iks Räga ja jagunes eraldumise teel, andes jagunemiskava järgi kogu oma äritegevuse üle omandavale äriühingule, teisisõnu anti üle kogu vara, mille eesmärgiks oli jaguneva ühingu omandis oleva ettevõtte, kui tervikliku majandusüksuse koos töötajatega, üleminek. Muu hulgas andis jagunev äriühing AS Räga omandavale äriühingule üle ka endise ärinime "Facio Ehitus". Üleminevast varast välistati kriminaalmenetlusega seonduvad kohustused, sealhulgas võimaliku rahalise karistuse nõuded ning õigusabikulud ja Maksu- ja Tolliametil tekkinud ja tekkida võivad tagastusnõuded. Seejärel kujundati nimetatud aktsiaseltsid ümber osatühinguteks.¹⁰⁰

Esimene ja teine kohtuinstants mõistsid Facio Ehitus OÜ ja OÜ Räga süüdi KarS 389¹ lg 3 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises, leides, et kriminaalmenetluse kestel toimunud jagunemine on olnud heade kommetega vastuolus ning süüdistuse saanud ühingud moodustavad teatava terviku, mis on oma olemuselt ja sisult identsed kuriteo toimepanemise ajal eksisteerinud äriühinguga. Seetõttu leidsid kohtud, et kuriteo toimepanemise eest tuleb vastutusele võtta ja karistada mõlemaid äriühinguid.¹⁰¹ Riigikohus madalamate astmete kohtute järeldustega ei nõustunud ning märkis, et juriidiline isik saab KarS § 14 lg 1 alusel võtta vastutusele vaid juhul, kui kuriteo toimepanemise ajal oli tegemist õigus- ja süüvõimelise isikuga. Juriidilise isiku õigusvõime tekib aga vastavalt TsÜS §-is 26 lg-s 2 sätestatule vastavasse registrisse kandmisega ja lõpeb sealt kustutamisega. Kuivõrd Facio Ehitus OÜ ei olnud kuritegude toimepanemisel registrisse kantud, puudus tal ka õigusvõime ja sellest omakorda tulenevalt ka karistusõiguslik süüvõime, mistõttu oli isiku karistamine

⁹⁹ Kriminaalmenetluse käigus esitati OÜ Räga ja Facio Ehituse OÜ'le süüdistus karistusseadustiku (KarS) § 389¹ järgi selles, et Facio Ehituse AS esitas maksustamisperioodide kohta käivates käibedeklaratsioonides ning tulu- ja sotsiaalmaksudeklaratsioonides maksuhaldurile valeandmeid. Vt: RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13.

¹⁰⁰ RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13, p. 2.6.2 jj.

¹⁰¹ RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13, p. 2.6.5.-2.6.6.

väljastatud. Lisaks märkis kohus, et Facio Ehitus OÜ näol võib tegemist olla Facio Ehitus AS õigusjärglasega, kuid see ei anna alust ütlema, et tegemist on ka sama õigussubjektiga.¹⁰²

Oluline on autori hinnangul siiski toonitada kriminaalasjas Harju Maakohtus tehtud kohtuotsuses toodud põhjendusi OÜ Räga ja Facio Ehituse OÜ süüditunnistamisel, kuivõrd kohus analüüsis ettevõtete majanduslikku identsust ning äriühingute käsitlemist teatava tervikuna. Nimelt leidis kohus, et AS-i Facio Ehitus jagunemine leidis aset alles pärast süüdistuse esitamist ning jagunemiskava kohaselt viidi kogu äritegevus üle omandavasse ühingusse, jättes nagu ka maadevahetuse protsessis jagunevasse ühingusse vaid kriminaalmenetlusega seotud vara, on tegemist heade kommetega vastuolus oleva jagunemisega. Kohtu hinnangul toimus selline ümberkorraldus vaid eesmärgiga vältida maksumenetlust ja kriminaalmenetlust. Lisaks rõhus madalama astme kohus ühingute majanduslikule identsusele, mis moodustab oma olemuselt ühtse terviku. Kaitsjate väitele, et OÜ-1 Facio Ehitus puudus kuriteo toimepanemise ajal õigusvõime, mis otseselt välistab tema kriminaalvastutuse, märkis maakohus, et sellise seisukohaga nõustumine tooks endaga kaasa olukorra, kus äriühingute kriminaalvastutus on sõltuvuses äriühingu enda soovist.¹⁰³ Siinkohal nõustub autor maakohtu seisukohaga, et olukorras kus juriidiline isik saab kriminaalmenetluse kestel jaguneda, viies kogu oma äritegevuse üle uude ühingusse, jättes jagunevasse ettevõttesse vaid kahtlustatava või süüdistatava staatuse, kriminaalmenetlusega seotud kohustused ja minimaalse vara, annab juriidilisele isikule võimaluse tulenevalt enda tahtest vältida kriminaalvastutust.

Selliselt tekib küsimus, kas pelgalt allesjäänud tegelikkuses sisutu juriidilise isiku süüdimõistmine põhjusel, et kuritegu pandi algselt toime just sellise registrikoodiga ettevõtte huvides,¹⁰⁴ teenib juriidilise isiku karistamise üldisi eesmärke. Autori hinnangul ettevõtte jagunemise korral, kui kogu ettevõtte äritegevus läheb üle uuele ettevõttele ning karistada saab vaid alles jäänud sisutühi juriidiline isik,¹⁰⁵ ei teeni see karistusõiguses kehtivaid üld- ega eriprevetiiivseid eesmärke. Seega vajab toodud lahendi valguses kahtlemata lahendamist probleem sellest, kuidas ning millistel alustel tuleks siiski määratleda juriidilist isikut, kelle huvides on kuritegu toime pandud. Autor leiab, et on põhjendamatu toetada seisukohta, mille kohaselt tuleks igal juhul eeldada, et kuritegu on toime pandud jaguneva ühingu huvides, kui

¹⁰² RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13 p. 9-11.

¹⁰³ HMKo 19.11.2012, 1-10-13292.

¹⁰⁴ Tulenevalt KarS § 14 lg 1 sõnastusest tuleb juriidilise isiku kriminaalvastutuse hindamisel esmalt tuvastada tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt toime pandud tegu ning peale selle tuvastamist tuleb eraldi vaadata, kas see on pandud toime juriidilise isiku huvides.

¹⁰⁵ Autori märkus: siinkohal peab autor silmas eelkõige juriidilise isiku jagunemist eraldumise teel.

kohtuotsuse tegemise ajaks on ühingust viidud minema kogu äritegevus ja ettevõtlus, mis eelkõige tekitasid juriidilises isikus huvi nimetatud kuritegu toime panna.

Selline kriminaalvastutuse vältimise võimalus seaduses tekitab ebaõiglust ning autori hinnangul suureneb õiglusetus veelgi, kui kriminaalmenetluse vältel toimub juriidilise isiku jagunemine jaotumise teel, kuivõrd jaotumise korral loetakse esmane ehk jagunev ühing lõppenuks (ÄS § 434 lg 2 ls 3). Selline regulatsioon toob omakorda kriminaalmenetluses kaasa juriidilise isiku registrist kustutamise ja seega ka isiku õigusvõime lõppemise (TsÜS § 45 lg 2). Juriidilise isiku lõppemise korral, kuulub juriidilise isiku suhtes lõpetamisele ka kriminaalmenetlus.¹⁰⁶

1.2.3. Juriidilise isiku huvi kui kriminaalvastutuse aluse üleminek juriidilise isiku jagunemisel

Nagu eelnevalt öeldud, vastutab Eesti karistusseadustiku §-s 14 sisalduva regulatsiooni alusel juriidiline isik sellise teo eest, mis on toime pandud tema huvides tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva isiku poolt ja seda juriidilise isiku huvides. Niisiis on juriidilise isiku kriminaalvastutuse tekkimisel keskseks küsimuseks juriidilise isiku huvi mõiste. Õiguskirjanduses eristatakse juriidilise isiku huvi kriteeriumi juures vähemalt kolme võimalikku lähenemist, mille alusel tuvastada toimepandud kuriteo seost juriidilise isiku huvidega. Seejuures leidub nii õigussüsteeme, mis eeldavad väga tugevat sidet juriidilise isiku ning toimepandud kuriteoteo vahel, kui ka õigussüsteeme, kus sideme olemasolu tuvastamine ei ole niivõrd oluline.¹⁰⁷

Sellisel on näiteks Ühendkuningriigis juriidilise isiku teona käsitletav olukord, kus kuritegu on pandud toime isiku äritegevusega seoses või vähemalt tema tegevuse raamides ning eraldi huvi kriteeriumi tuvastamist ei nõuta.¹⁰⁸ Seega piisab Ühendkuningriigis juriidilise isiku huvides toimepandud teo sisustamisel vaid äritegevusega haakuva kuriteo toimepanemise tuvastamisest. Teine grupp riike, kuhu kuuluvad muuhulgas ka enamused Euroopa Liidu liikmesriike, nagu näiteks Soome, Prantsusmaa ja Saksamaa, nõuab aga üldist juriidilise isiku huvide testi teostamist, millise korral tuleb tuvastada konkreetse juriidilise isiku huvi kuriteo toimepanemisel. Seejuures on oluline, et juriidiline isik ei pea olema teeninud kuriteo toimepanemisest kasu. Viimane kolmest lähenemisviisist on kasutusel näiteks Itaalias ja

¹⁰⁶ KrMS § 199 lg 1 p 4 sätestab, et kriminaalmenetlus kuulub lõpetamisele, kui menetluse kestel tuvastatakse juriidilise isiku lõppemine. Vt: Kriminaalmenetluse seadustik.- RT I 2003, 27, 166... RT I, 19.03.2015, 22.

¹⁰⁷ M. Pieth, L. A. Low, P. J. Cullen. *op. cit* 22, lk 15

¹⁰⁸ *Ibid.*, lk 15.

Taanis, mille kohaselt on võimalik juriidilise isiku vastutuse välistamine juhul, kui nähtub, et tegu on pandud toime rohkem isiklikes huvides.¹⁰⁹

Seega nähtub eeltoodust, et erinevad riigid on juriidilise isiku huvi kriteeriumi sisustamisel asunud erinevatele seisukohtadele, mistõttu puudub rahvusvahelisel tasandil ühtne juriidilise isiku huvi kriteeriumi tuvastamist võimaldav süsteem ja ka praktika. Ühtsete üldtunnustatud seisukohtade puudumine juriidilise isiku huvides toime pandud teo mõiste määratlemisel ning sellest tulenevalt ühtsete juriidilise isiku kriminaalvastutuse aluste puudumine rahvusvahelisel tasandil võib autori hinnangul kaasa tuua mitmeid probleeme piiriüleste kuritegude menetlemisel.

Oma olemuselt on nimetatud kriteeriumi näol tegemist määratlemata õigusmõistega, mille sisustamise ülesanne on jäetud kohtutele ning kohtupraktika kujundada.¹¹⁰ Juriidilise isiku huvi kriteeriumi sisustamisel on leitud, et tegemist ei ole eraldiseisva süüteokoosseisu elemendiga, vaid selle osisega,¹¹¹ millise olemasolu tuleb tuvastada enne õigusvastasuse kontrolli.¹¹² Nimetatud osist on peetud sidemeks juriidilise isiku ja toimepandud kuriteo vahel,¹¹³ mis tuleb alati igal üksikjuhtumil eraldi tuvastada¹¹⁴ ning eraldi põhistada.¹¹⁵

Kohtupraktikas on juriidilise isiku huvi mõiste sisustamisel märgitud, et juriidilise isiku huvid võivad kahtlemata olla laiemad kui üksnes varalise kasu saamine ning puudutada ka valdkondi, mis jäävad tema põhitegevusest ehk äriregistrisse kantud tegevusaladest väljapoole. Eeltooduga seoses on sedastatud, et huvi tähendab juriidilisele isikule soodsat seisundit, mis omakorda tähendab, et tegevus peab tooma endaga kaasa positiivse tulemuse juriidilise isiku jaoks.¹¹⁶

Töö alapeatükis 1.2.2. analüüsitud Riigikohtu praktikast tulenevalt on autori hinnangul tõusetunud küsimus, kas juriidilise isiku jagunemise korral kogu äritegevuse liikumisel omandavasse ühingusse, võib olla tegemist ka nimetatud juriidilise isiku huvi ülekandumisega. Huvi kriteeriumi sisustamisel on märgitud, et tegu on pandud toime juriidilise isiku huvides, kui see on toonud isikule kaasa soodsa seisundi ja teatava positiivse tulemuse.¹¹⁷

¹⁰⁹ M. Pieth, L. A. Low, P. J. Cullen. *op. cit* 22, lk 15.

¹¹⁰ E. Elkind. J. Sootak. *op. cit* 13, lk 679.

¹¹¹ RKKKo 08.10.2003, 3-1-1-108-03, p 5.

¹¹² RKKKo 06.05.2005, 3-1-1-137-04, p 14.3.

¹¹³ RKKKo 23.03.2005, 3-1-1-9-05, p 9.

¹¹⁴ RKKKo 15.04.2005, 3-1-1-22-05, p 12.

¹¹⁵ RKKKo 10.02.2006, 3-1-1-145-05, p 7.

¹¹⁶ RKKKo 23.03.2005, 3-1-1-9-05, p 9.

¹¹⁷ RKKKo 23.03.2005, 3-1-1-9-05, p 9.

Maadevahetuse kriminaalasjas pandi kuritegu toime esialgse AS Merko Ehitus nimega äriühingu huvides ja ka altkäemaksu andmine toimus nimetatud ettevõtte huvides, et tagada maade vahetuste toimumine äriühingule soodsas suunas ning võimalusega teenida kasu, kas siis krundi ostuhinna ja müügihinna vahelt või riigilt saadud soodsa asukohaga krundile ehitatud kortermaja võõrandamise teel.¹¹⁸

Sama nähtub ka AS Facio Ehitusega seotud lahendi asjaoludest, kus AS Facio Ehitus esitas, eesmärgiga vähendada äriühingu maksukohustust, oma töötajate ning AS-i Facio Ehituse projektijuhtide tegevuse läbi maksuhaldurile käibedeklaratsioonides valeandmeid, mille tulemusena jäi käibemaksu kokku laekumata üle 4 miljoni krooni. Samuti jättis AS Facio Ehitus eesmärgiga vähendada maksukohustust läbi oma töötajate tegevuse tahtlikult deklareerimata Facio Ehituse AS tulu- ja sotsiaalmaksu maksudeklaratsioonides, mille tulemusena jäi kokku riigile AS-i Facio Ehitus poolt laekumata tulumaksu pea 9 miljonit krooni.¹¹⁹ Niisiis on ka antud juhul kuritegu toime pandud eesmärgiga vähendada äriühingu maksukohustust ja seeläbi suurendada äriühingu vara. Seega nähtub eeltoodud lahenditest, et äriühingu jagunemisel, kui kogu äritegevus viidi jagunemislepinguga uude äriühingusse, läks nimetatud korras üle ka juriidilise isiku kriminaalvastutuse kohaldamise aluseks olev süüteokoosseisu osis ehk juriidilise isiku huvi, tekitades selliselt olukorra, kus süüdimõistmisel karistati lõppastmes vaid allesjäänud ühingut.

Nagu eelnevalt selgus, on juriidilise isiku huvikriteeriumi sisustamine seadusandja poolt jäetud kohtupraktika kujundada, seejuures ei ole aga kohtupraktikas leidnud käsitlemist võimaliku juriidilise isiku huvikriteeriumi formaalse ja materiaalse eristamise võimalikkus. Nimelt nähtub, et kohtupraktikas on süüteokoosseisu osise sisustamisel nenditud, et tegu on toimepandud juriidilise isiku huvides, kui see on loonud viimasele soodsa seisundi.¹²⁰ Lahendust pole leidnud aga küsimus, kas soodne seisund tuleb tekitada äriühingus olevas majandusüksuses, mis jagunemise korral liigub uude äriühingusse või on aluseks juriidilise isiku huvides toimepandud teo tuvastamisel vaid esialgse ettevõtte formaalne iseloomutunnus ehk registrikood, millega määratletakse ära isik, kelle huvides see tegu algselt oli toime pandud. Autor leiab, et analüüsitud kohtupraktika valguses tuleb nentida, et kuritegu võib olla toime pandud mitte üksnes juriidilise isiku kui õigussubjekti, vaid ka juriidilise teatud majandustegevuse huvides, mis aga jagunemise korral viiakse üle uude ühingusse.

¹¹⁸ RKKKo 30.06.2014, 3-1-1-14-14.

¹¹⁹ HMKo 19.11.2012, 1-10-13292.

¹²⁰ RKKKo 23.03.2005, 3-1-1-9-05, p 9.

Toodud põhimõttest on lähtunud AS Facio Ehituse kriminaalasjas oma otsuse tegemisel ka Harju Maakohus, nentides, et tulenevalt ÄS § 447 lg-st 1 ning asjaolust, et kuriteod pandi toime enne jagunemist, siis käsitleb kohus jaotamisel tulemusena tekkinud kahte juriidilist isikut ühe isikuna. Samuti märkis kohus, et menetluse käigus on tuvastatud äriühingu jagunemine menetluse ajal ning nimetatud äriühingud moodustavad oma olemuselt terviku, millist võib pidada majanduslikult identseks kuriteo toimepanemise aegse äriühinguga Facio Ehituse AS, mistõttu leidis kohus, et kuriteo eest tuleb vastutusele võtta mõlemad äriühingud.¹²¹ Toodud põhjendustest saab järeldada, et sisuliselt lähtus kohus asjaolust, et kuivõrd jagunemine toimus eesmärgiga vältida kriminaalmenetlust ning majandusüksus tervikuna viidi üle uude äriühingusse, mis võrreldes esialgse AS-ga Facio Ehitus oli oma olemuselt identne, siis vastutust tuleks kohaldada mõlemale äriühingule.¹²²

Siinkohal on autor arvamusel, et kui lähtuda huvikriteeriumi sisustamisel sisulisest küljest, mitte formaalsest ning tuvastades juriidilise isiku majandusüksuse, millise huvides on tegu toime pandud, tuleb nõustuda Harju Maakohtu seisukohtadega ja vastutust kohaldada ka uue ühingu suhtes. Sedastatud kontseptsiooni takistab täna siiski TsÜS § 26 lg 2 koosmõjus ÄS §-iga 2 lg-ga 3 ja KarS §-iga 37, milliste kohaselt tekib äriühingule õigusvõime vastavasse registrisse kandmisega ning ainult õigusvõimelist juriidilist isikut võib pidada karistusõiguses süüvõimeliseks isikuks. Seega olukorras, kus juriidilise isiku huvi liigub üle omandavasse ühingusse, milline loodaks alles jagunemisel, puudub viimasel õigusvõime ja sellest tulenevalt ka karistusõiguslik süüvõime. Samas situatsioonides, kus juriidilise isiku jagunemisel kantakse kogu vara üle olemasolevasse juriidilisse isikusse, tuleks autori hinnangul asuda vastupidisele seisukohale ning kontrollida juriidilise isiku huvi üleminekut omandavasse äriühingusse.

¹²¹ HMKo 19.11.2012, 1-10-13292.

¹²² *Ibid.*

2. Võimalikud lahenduse kriminaalmenetluse tagamiseks juriidilise isiku juriidilise isiku jagunemise korral

2.1. Jaguneva äriühingu õigusjärglase kriminaalvastutus

2.1.1. Majanduslik identiteet, kui õigusjärglase vastutuse tekkimise alus

Tulenevalt eelpool kirjeldatust on Eesti karistusõiguses juriidilise isiku jagunemisel kriminaalmenetluse tagamise vahendite puudumise näol tegemist valitseva seaduse lüngaga,¹²³ milline kahtlemata vajab täitmist. Isikute, sealhulgas ka juriidilist isikute, karistamine peab täitma nii üld- kui ka eripreventiivseid eesmärke ning pelgalt jagunemise tulemusel eraldumise teel allesjäänud äriühingu karistamine täna tekkinud kohtupraktikast tulenevalt seda ei täida. Veelgi problemaatilisem on kriminaalmenetluse tagamine jagunemise korral jaotumise teel, kui esialgne jagunev äriühing loetakse peale jagunemise lõpule viimist lõppenuks. Seega on vajalik tekkinud olukorra parandamine ja muutmine, et tagada kriminaalmenetluse menetlemine ka juriidiliste isikute suhtes, täites selliselt isikute süüdimõistmisel karistusõiguse üld- ja eripreventiivseid eesmärke.

Harju Maakohus on AS-ga Facio Ehitus seotud kriminaalasjas märkinud, et kui menetluse kestel tuvastatakse äriühingu jagunemine, millise korral nii jagunev äriühing kui ka omandav äriühing moodustavad oma olemuselt terviku ning uut äriühingut võib pidada kuriteo toimepanemise aegse äriühinguga majanduslikult identseks, siis tuleb kuriteo eest vastutusele võtta mõlemad äriühingud.¹²⁴ Seega nähtub maakohu põhjendustest, et kohus lähtus lahendi tegemisel majanduslikust identsusest kui siduvast asjaolust ning mõistis kriminaalasjas süüdi nii jaguneva äriühingu kui ka omandava äriühing.

Sarnast majanduslikust identsusest lähtuvat lähenemist teatavate erisustega kasutati ka Saksa väärteomenetlustes juriidiliste isikute suhtes rahaliste karistuste mõistmisel. Käesolevaks hetkeks on seadust täiendatud ning majandusliku identsuse põhimõtte enam sellisel kujul väärteomenetluses kasutusel ei ole.

Tulenevalt Saksamaa väärteomenetluse seadustikust (OWiG) on juriidilisele isikule võimalik kohaldada rahatrahvi, kui süütegu on toime pandud juriidilise isiku huvides, kuid juriidilise

¹²³ “Seaduslünk tähendab seaduse reguleerimistaotluses tuleneva reegli puudumist.” Vt: M. Luts. Lünga vastu tõlgendamise või analoogiaga? (Diskussioonist juriidilises meetodiõpetuses). *Juridica* VII/1996, p 1.

¹²⁴ HMKo 19.11.2012, 1-10-13292.

isiku kriminaalvastutust kui sellist Saksa karistusõigusesüsteem ei tunne.¹²⁵ Nimelt on Saksamaal võimalik rahatrahviga karistada füüsiliste isikute kõrval ka juriidilisi isikuid. Eeldused selliseks rahatrahvi kohaldamiseks juriidiliste isikute suhtes tulenevad Saksa väärteomenetluse seadustiku §-ist 30.¹²⁶ OWiG § 30 kohaselt kui äriühingu organ või niisuguse organi liige, mitteõigusvõimelise ühenduse eestseisja või eestseisuse liige, äriühingut esindav osaline, peavolinik või juhtivas seisundis prokurist, mitteõigusvõimelise ühenduse või äriühingut esindava osalise ühenduse volinik rikub kohustusi, mis on seotud juriidilise isiku või isikuteühendusega, või rikastub või võiks rikastuda läbi selle, võib tema suhtes kohaldada rahatrahvi. Eelduseks on, et tegemist on juriidilise isiku või isikute ühenduse tööga seotud rikkumisega.¹²⁷

Juriidilise isiku kriminaalvastutuse puudumine Saksamaal ei välista autori hinnangul Saksa väärteoõiguses kasutusel olnud põhimõtte võimaliku kohaldamise analüüsimist Eesti karistusõiguses, kuivõrd äriühingud seistes silmitsi potentsiaalsete suurte rahatrahvidega püüavad vältida vastutust igas õigussüsteemis ning erialakirjanduses käsitletust tulenevalt on olnud sellised Saksamaal kohaldatavad meetmed juriidiliste isikute suhtes sama efektiivsed kui juriidiliste isikute kriminaalkorras karistamisel.¹²⁸ Eeltoodust tulenevalt on autori hinnangul põhjendatud uurida Saksamaal kohaldatud majandusliku identiteedi põhimõtte olemust ning kohaldamise aluseid.

Samuti on autori arvates selline lähenemine lubatud eelkõige just seetõttu, et Eesti ja Saksamaa õigussüsteemid on oma olemuselt sarnased. Tõsi, seda küll mitte juriidilise isiku kriminaalvastutuse regulatsiooni osas,¹²⁹ kuid olenemata sellest, on üldprintsipiis tegemist oma olemuselt sarnaste ning sarnastel põhimõtetel toimivate õigussüsteemidega. Samuti pärineb Eesti äriseadustikus sätestatud äriühingute jagunemist käsitlev regulatsioon Saksa õigusest.¹³⁰

¹²⁵ E. B. Diskant. Comparative Corporate Criminal Liability: Exploring the Uniquely American Doctrine Through Comparative Criminal Procedure. New Haven: The Yale Law Journal 2008, lk 142. Arvutivõrgus: http://www.yalelawjournal.org/pdf/729_t8hgkspk.pdf (01.05.2015).

¹²⁶ G. Dannecker, N. Müller. Normadressaten der Bussgeldvorschriften und Ahndung juristischer Personen. Rn 141.- H-B. Wabnitz, T. Janovsky (Hrsg.). Handbuch Wirtschafts und Steuerrecht. 4 Aufl. München: C.H. Beck 2014. Arvutivõrgus: https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ee/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/HdbWirtschSteuerstrafR_4/cont/HdbWirtschSteuerstrafR%2Ehtm (01.05.2015).

¹²⁷ *Ibid.*, Rn 141.

¹²⁸ C. Change. *op. cit* 36, p 1.

¹²⁹ Juriidilise isiku kriminaalvastutuse kehtestamisel Eestis on lähtutud Prantsusmaa õigusest. Vt: Seletuskiri SE554.

¹³⁰ A. Vutt, M. Vutt. Ühinemine ja jagunemine Eesti registri- ja kohtupraktika peeglis. *Juridica* III/2009, lk 179.

Kartelliõiguses hakati Saksamaal järjepidevamalt kasutama võimalust karistada juriidilisi isikuid nendega seotud füüsiliste isikute poolt juriidilise isiku huvides toimepandud teo eest rahatrahviga,¹³¹ eesmärgiga takistada äriühinguid, kes saavad otsest kasu konkurentsioigust rikkuvast õigusvastasest tegevusest, kuid seejuures ise pääsevad sanktsioonidest.¹³² Saksamaa seadusandja andis menetlejale võimaluse kohaldada teatud juhtudel rahatrahvi ka juriidilise isiku suhtes. Nimetatud olukord tõi endaga kaasa aga rida probleeme juriidiliste isikute kui õigussubjektide jagunemise ja seeläbi rahatrahvi täitmise võimatusega seonduvalt.

Tulenevalt eeltoodud probleemist, mis oma olemuselt sarnaneb täna Eesti kriminaalmenetluses valitsevale probleemile, asuti Saksamaa kohtupraktikas rakendama majandusliku identiteedi põhimõtet, mis võimaldas teatud juhtudel võtta vastutusele ka juriidilise isiku jagunemisel tekkinud äriühingu. Seega on toodud lahenduskäik seotud identiteedi mõistega, mida keelelises tähenduses on selgitatud kui teadmist endast sotsiaalseis olukordades ja suhetes.¹³³ Õiguslikult siduv definitsioon identiteedi mõistel küll puudub, kuid autori hinnangul võib seda mõtestada õigussubjektide eristamist võimaldavate iseloomulike omaduste huljana.

Saksamaa Liidu Ülemkohus (*Bundesgerichtshof*¹³⁴, BGH) nentis 1986. aastal tehtud kohtuotsuses, et juriidilise isiku õigusjärglase suhtes rahalise vastutuse ja trahvi kohaldamine on võimalik vaid nendel juhtudel, kui esialgse ehk jaguneva juriidilise isiku ja jagunemise tulemusel tekkiva uue äriühingu varaühenduse vahel valitseb majanduslikust lähenemisest tulenevalt peaaegu, et täielik identsus.¹³⁵ Seega oli vajalik tuvastada konkreetsed iseloomulikud majanduslikud omadused, mis langevad kokku jaguneva ning selle tulemusel tekkinud uue äriühingu vahel. Selline lähenemine juriidilise isiku jagunemisel tekkinud õigusjärglase suhtes rahatrahvi kohaldamisel, omandas Saksamaal nii kohtupraktikas otsuste langetamisel kui ka erialakirjanduses märkimisväärse tähtsuse ning laiaulatusliku järgimise.¹³⁶

¹³¹ Saksamaal peetakse kartelliõigust patendiõiguse ja konkurentsioiguse kõrval ettevõtlus- ja majandusõiguse üheks osaks. Kartelliõiguse põhimõtte all tuleb mõista üldiselt konkurentsi kahjustavat ettevõtjate vahelisi kokkuleppeid, kooskõlastatud tegevust jne. Vt: R. Frolov. Keelatud koostöö ettevõtjate vahel. Euroopa Ühenduse õigus ja Eesti konkurentsioigus. *Juridica VI/2003*, lk.391-399, p. 1.

¹³² G. Dannecker, N. Müller. *op. cit* 126, Rn 143-144.

¹³³ T. Erelt. *et al.* Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Kirjakeele normi alus alates 1. jaanuar 2014. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus: 2013. Veebiväljaanne. – Arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/qs/> (30.04.2015).

¹³⁴ Saksamaa Liidu Ülemkohus on liidumaade ülemkohtute ja liidumaade kohtute suurte kriminaalkolleegiumide kõigi otsuste suhtes apellatsioonikohus (Revisionsinstanz). BGH kolleegiumis menetleb edasikaebust viis elukutselist kohtunikku, kellest üks on kolleegiumi eesistuja. Vt. täpsemalt: http://www.bundesgerichtshof.de/DE/Home/home_node.html

¹³⁵ BGH 11.03.1986 - KRB 8/85. – *wistra* 1986, Heft 5, S 221-222.

¹³⁶ A. Meyberg. *OwiG § 30/Rn. 42a.- OWiG-BeckOK: Graf, J. P. (Hrsg.). Beck'scher Online-Kommentar. 6. Ed. Stand: 15.12.2014. München: C.H. Beck 2014 (edaspidi allmärkustes: OWiG-BeckOK). Arvutivõrgus:*

Eeltoodust nähtub, et Saksamaal oli võimalik majandusliku identsuse põhimõttest tulenevalt juriidilise isiku jagunemisel ettevõtte ja kogu vara ülemineku korral kehtestada rahatrahv ka omandava ühingu suhtes, juhul, kui teatavad eeldused olid tuvastatavad. Nimelt majandusliku identsuse sedastamisel ja rahalise karistuse kohaldamisel jagunemise tulemusel tekkinud õigusjärglase suhtes oli vajalik tuvastada järgmiste eelduste täidetavus:

- Jagunev juriidiline isik, kelle organ süüteo toime pani, on viinud läbi äriühingu õigusliku staatuse muutumise, mille tagajärjel on tekkinud üldõigusjärgluse teel õigusjärglane¹³⁷;
- varasema juriidilise isiku ning uue juriidilise isiku vara saab pidada peaaegu majanduslikult identseks¹³⁸;
- jagunevast äriühingust omandavasse äriühingusse ülekantud vara asutakse kasutama samal või vähemalt sarnasel viisil, kui seda tehti varasemalt jagunevas äriühingus;
- jagunemise teel ülekantud vara moodustab olulise osa uue omandava juriidilise isiku ühisvarast.¹³⁹

Juriidilisele isikule jagunemise korral kohaldatava rahatrahvi puhul on Saksamaa Liidu Ülemkohus on märkinud, et majandusliku identiteedi printsiibi näol on tegemist erandliku lähenemisega ning seetõttu on majandusliku identiteedi alusel võimalik laiendada rahatrahvi kohaldamise võimalust vaid juriidilise isiku üldõigusjärglasele, kui on täidetud eelpool nimetatud vajalikud kriteeriumid tuvastamiseks majandusliku identiteedi üleminekut. Seega oli rahatrahvi sätestamine õigusjärglasele võimalik vaid juhul, kui on selgelt tuvastatav, et tegemist on majanduslikult identse ehk põhimõtteliselt sama äriühinguga.

Tulenevalt OWiG § 30 sõnastusest¹⁴⁰ ja kohtupraktikast, leiti, et majandusliku identiteedi põhimõtte kohaldamine ei ole võimalik kõikidel juhtudel kui juriidiline isik jaguneb. Jagunemise teel tekkinud õigusjärglasele rahatrahvi kohaldamine oli võimalik vaid konkreetsel juhtumitel, kui üle võetud vara nii oma kvaliteedilt kui ka kvantiteedilt omandava ühingu vara selliselt iseloomustab, et hilisemalt peale jagunemist on seda võimalik selgelt tuvastada. Kui vaid mingi osa varast või teatavatel juhtudel isegi teatud osad varast,

https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ee/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/BeckOKOWiR_OWiR_6/cont/BeckOKOWiR_OWiR%2Ehtm (01.05.2015).

¹³⁷ A. Meyberg. OwiG § 30/Rn. 42a.- OWiG-BeckOK.

¹³⁸ *Ibid.*, Rn 42a.

¹³⁹ G. Dannecker, N. Müller. *op. cit* 126, Rn 143-144.

¹⁴⁰ Alates 30.06.2013.a on Saksamaa seadusandja täiendanud OwiG §-i 30 lõikega 2a. Nimetatud säte annab otseselt seaduse rakendajale õiguse kohaldada juriidilise isiku jagunemise korral juriidilise isiku õigusjärglase suhtes, kes on loodud üldõigusjärgluse teel, rahatrahvi. Vt: käesoleva magsitritöö punkt 2.1.2.

viiakse üle uude omandavasse juriidilisse isikusse, siis ei ole tegemist majandusliku identisusega varasemalt eksisteerinud juriidilise isiku ning uue omandava juriidilise isiku vahel.¹⁴¹

Selline lahendus oli juriidilistele isikutele, kes teenisid ühingu tulu näiteks konkurentsivastasest tegevusest, siiski väga soodne ning isikutel oli vägagi lihtsal viisil ja peaaegu kõikidel juhtudel võimalik nende suhtes kohaldatavatest rahatrahvidest vajaduse korral kõrvale hoiduda. Rahatrahvi vältimiseks pidi juriidiline isik viima läbi äriühingu jagunemise, struktureerides äriühingu varad ning tegevuse ümber selliselt, et menetlejal või kohtul ei olnud võimalik tuvastada isikute vahelist majanduslikku identisust.¹⁴² Piisas sellest, kui äriühing jagas vara kahe või enama omandava äriühingu vahel sellisel viisil, et puudus võimalus tuvastada, kas ülekantud vara oma kvaliteedilt ja kvantiteedilt moodustas olulise osa uue omandava äriühingu varast. Samuti oli välistatud majandusliku identiteedi põhimõtte kasutamine juhtudel, kui juriidilise isiku jagunemine viidi läbi eraldumise teel, kuivõrd sellisel juhul esialgne jagunev äriühing jäi püsima, säilitades võimaluse kohaldada rahalist sanktsiooni ka jaguneva ühingu suhtes.¹⁴³

Sarnane vastutuse vältimist võimaldav olukord valitseb täna ka Eestis. Küll aga peab autor märkima, et Eestis puudub juriidilise isiku jagunemisel kriminaalmenetluse kestel menetlejal ja kohtul igasugune võimalus kohaldada kriminaalkaristust õigusjärglase suhtes, olenemata, kas jagunemine on toimunud jaotumise või eraldumise teel. Seega võib öelda, et põhimõtteliselt on Eestis kehtiva regulatsiooni kohaselt äriühingul, kes on kriminaalmenetluses kahtlustatava või süüdistatava staatuses ning mida ootab ees potentsiaalne rahaline karistus, võimalus vältida kriminaalvastutust äriühingu jagunemisega ka juhul, kui uude äriühingusse viiakse üle kogu äritegevus. Teisisõnu puudub Eestis majanduslikust identiteedist lähtuv alus kriminaalvastutuse kohaldamiseks õigusjärglasele õiguseellase kuritegeliku tegevuse eest.

Nagu eelnevalt öeldud oli Saksamaal õigusjärglase vastutusele võtmisel oluline tuvastada vaid, et üle antav või võetav vara oleks kvaliteedilt ja kvantiteedilt äratuntav. Juhul, kui äriühingul õnnestus ümberstruktureerimine läbi viia ja jagada varad selliselt, et hilisemalt ei olnud uues

¹⁴¹ K. Rogall. OWiG § 30/Rn 51.- L. Senge (Hrsg.), *Karlsruher Kommentar zum Gesetz über Ordnungswidrigkeiten*. 4. Aufl. München: C.H. Beck 2014 (edaspidi allmärkustes: *Karlsruher Kommentar*). Arvutivõrgus: https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ee/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/KarlsKoOWiG_4/cont/KarlsKoOWiG%2Ehtm (01.05.2014).

¹⁴² G. Dannecker, N. Müller. *op. cit* 126, Rn 144.

¹⁴³ K. Rogall. OWiG § 30/Rn 58.- *Karlsruher Kommentar*.

juriidilises isikus võimalik tuvastada üheselt vara terves osas, siis puudus menetlejal ja kohtutel ka alus rahalise sanktsiooni kohaldamiseks uue juriidilise isiku suhtes. Seejuures on oluline, et just kartelli süütegude menetlusi iseloomustab keerukas ning sellest tulenevalt ka kaua kesta võiv menetlusaeg, millega antakse juriidilistele isikutele piisavalt aega viia soovi korral läbi äriühingu jagunemine. Olgugi, et äriühingu jagunemisprotsessi läbiviimine võib olla üsna kulukas, siis süütegude toimepanemise eest eeldatavalt mõistetavad kõrged rahatrahvimäärad pakuvad paljudel juhtudel juriidilistele isikutele piisavalt põhjust võtta vastu vastavaid abinõud rikkumistest tuleneva vastutuse vältimiseks.¹⁴⁴

Saksamaa kohtupraktikas on proovitud laiendada majandusliku identiteedi põhimõtet ka olukordades, kus ülekantava vara majanduslik identsus nii selgelt ja konkreetselt tuvastatav ei ole. Taolise võimaluse kohta märkisid 2011.a nii Düsseldorf'i Kõrgem Liidumaakohus kui ka BGH oma kohtuotsustes, et Saksamaa põhiseadusest (*Grundgesetz*¹⁴⁵, GG) ja ka OWiG-st¹⁴⁶ tuleneva analoogiakeelu põhimõtte tõttu ei tohi OWiG §-i 30 tõlgendada laiemalt.¹⁴⁷ Selline õigusjärglase karistamine oli võimalik vaid juhul, kui oli tuvastatav majanduslik identsus varasema ja uue vara vahel ehk juhtudel kui vara varasemaga samal või sarnasel viisil kasutama asuti ja see moodustas olulise osa uuest ühisvarast.¹⁴⁸ Saksamaa kohut tekkinud olukord aga ei rahuldanud ning kohtuotsuses rõhuti seadusandja kohustusele ja ka vastutusele laiendada vastutusaluseid ning seada sellisele laiendamisele ka piirid, et tagada üldine õiguskord.¹⁴⁹

Autori hinnangul tuleks eelkõige jaatada majandusliku identiteedi põhimõtte kohaldamise vajalikkust Eesti karistusõiguses ja kriminaalmenetluses just seetõttu, et juriidilise isiku jaotumise korral jagunev ühing loetakse lõppenuks ning see toob omakorda kaasa jagunevast juriidilisest isikust kahtlustatava suhtes kriminaalmenetluse lõpetamise (KrMS § 199 lg 1 p 4). Selline olukord kohtupraktikas ja kriminaalmenetluses ei ole aga oma olemuselt kooskõlas karistusõiguses kehtiva karistuse üldpreventiivsete ning eripreventiivsete eesmärkidega,

¹⁴⁴ G. Dannecker, N. Müller. *op. cit* 126, Rn 144.

¹⁴⁵ Saksamaa põhiseaduse § 103 lõige 2 kohaselt on lubatud isikut karistada vaid sellisel juhul, kui enne kuriteo toimepanemist oli tegu kuriteona käsitletav. Vt: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. - BGB Teil III, 100-1 ... 23.12.2014 BGBl I S. 2438. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf> (01.05.2015).

¹⁴⁶ OWiG § 3 kohaselt saab isikut väärteo korras karistada teo eest vaid siis, kui võimalik karistus teo eest nähti seadusega ette enne teo toimepanemist.

¹⁴⁷ BGH 11.08.2011 - KRB 55/10. - NJW 2012, S. 164-167.

¹⁴⁸ C. Höll, T. Reichling. Verschärfung der Sanktionsmöglichkeiten gegen juristische Personen und Personenvereinigungen. Frankfurt a.M.: IWW Institut. Ausgabe 7/2012. <http://www.iww.de/pstr/schwerpunktthema/gesetzesentwurf-verschaerfung-der-sanktionsmoeglichkeiten-gegen-juristische-personen-und-personenvereinigungen-f58156> (01.05.2015).

¹⁴⁹ G. Dannecker, N. Müller. *op. cit* 126, Rn 143-144.

kuivõrd kriminaalmenetluses tuvastatakse konkreetne kuriteo toimepannud juriidiline isik, mis jaotumise tagajärjel annab jagunemislepinguga kogu oma vara, kuriteo toimepanemise tulemusel saadud võimaliku kasu ja äritegevuse üldõigusjärgluse korras üle uutele omandavatele ühingutele.

Sellest tulenevalt võiks autori hinnangul kaaluda võimalust kohaldada majandusliku identiteedi põhimõtet Eesti kriminaalmenetluses olukordades, kus toimub juriidilise isiku jagunemine üldõigusjärgluse korras ehk jaotumise teel, millise korral jagunev juriidiline isik jaotab kogu oma vara omandavate äriühingute vahel. Nii nagu Saksamaal, lähevad ka Eesti õiguses jaotumise korral jaguneva isiku varad ja kohustused üle üldõigusjärgluse korras ehk ühtse kogumina¹⁵⁰. BGH on eeldustena majandusliku identiteedi printsiibi kohaldamisel näinud ette, et omandav äriühing saab jaotumisel jaguneva ühingu, kelle organ karistatava teo toime pani, üldõigusjärglaseks ning lisaks tuleb tuvastada, kas varasema ning uue varakogumi vahel valitseb majanduslik identsus ning varaühendusi võib pidada peaaegu identseteks.¹⁵¹ Kui eeltoodud kriteeriumid on tuvastatud ning täidetud, saab asuda seisukohale, et ühinguõigusliku ümberkujundamise tulemit on jagunevast ühingust väljunud siiski see sama juriidiline isik ning rahalise sanktsiooni pööramine tema vastu on lubatud.¹⁵²

Üheks takistuseks Eesti õiguses majandusliku identiteedi kohaldamisel võib pidada Täitemenetluse seadustikus¹⁵³ (edaspidi TMS) sätestatud juriidilise isiku õigusjärglase suhtes kohtuotsuse täitmise põhimõtteid juriidilisest isikust õiguseellase lõppemise korral. Nimelt on täitemenetluse seadustiku kohaselt välistatud juriidilise isiku lõppemise korral kohtuotsuse täitmine juriidilise isiku õigusjärglase suhtes, mistõttu vastavalt seadusele kuulub täitemenetlus sellisel juhul lõpetamisele. Riigikohus on siinjuures märkinud, et kui juba TMS seab keelu pöörata jõustunud kohtuotsusega mõistetud rahalise karistuse sissenõue juriidilise isiku õigusjärglase varale, siis veel väiksem on võimalus õigusjärglusega kriminaalmenetluses

¹⁵⁰ P. Varul, *et al.* Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012, lk 304.

¹⁵¹ V. Hauser. Rechtsnachfolge in der bußgeldrechtlichen Haftung nur bei wirtschaftlicher Identität. Beck-online 2012. Arvutivõrgus: <https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ee/Default.aspx?vpath=bibdata/zeits/gwr/2012/cont/gwr.2012.44.1.htm&pos=0&hl=words=Wirtschaftliche%20Identit%26%2023228%3bt%20c3%90Identit%20c3%a4t%20c3%90+wirtschaftliche%20identitaet+%20c3%90+wirtschaft+%20c3%90+identitaet+#S44> (01.05.2015).

¹⁵² K. Rogall. OWiG § 30/Rn 51.- Karlsruher Kommentar.

¹⁵³ TMS § 203 sätestab väärteo eest ning § 208 sätestab kuriteo eest mõistetud rahalise karistuse ja varalise karistuse täitmise korra, millise kohaselt füüsilise isiku surma või juriidilise isiku lõppemise korral ei pöörata sissenõuet füüsilise isiku pärija või juriidilise isiku õigusjärglase varale ning täitemenetlus lõpetatakse. Vt: Täitemenetluse seadustik.- RT I 2005, 27, 198... RT I, 05.03.2015, 5.

kahtlustatava või süüdistatava staatuse üleminek ning õigusjärglasele kriminaalvastutuse kohaldamine õiguseellase kuritegeliku tegevuse eest.¹⁵⁴

Autor nõustub, et TMS-is sätestatud ja Riigikohtu seisukohta vaadates, tuleb nentida, et kui täitemenetluse puhul juriidilise isiku lõppemisel ei ole kohtuotsusega mõistetud sissenõude pööramine õigusjärglase suhtes võimalik, siis ei saa olla võimalik ka kriminaalvastutuse kohaldamine õigusjärglasele. Teisest küljest on juriidilise isiku vastutusele võtmise aluseks juriidilise isiku huvides toimepandud tegu. Varasemalt on käesoleva töö punktis 1.2.3 analüüsitud juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise süüteo osist ehk juriidilise isiku huvi ning leitud, et tegemist on määratlemata õigusmõistega, millise sisustamine on jäetud kohtupraktika teha.¹⁵⁵ Seejuures ei ole kohtute poolt leidnud analüüsimist, kas tuleks eristada formaalset ja sisulist juriidilise isiku huvi või mitte. Autori hinnangul kui aga juriidilise isiku jagunemisel viiakse nimetatud huvi üle tekkinud äriühingusse, samuti ka põhjus miks kuritegu esmapilgul üldse toime pandi, siis peaks olema võimalik ka õigusjärglase vastutusele võtmine, kui võrd uus omandav äriühing kätkeb endas edasi nimetatud huvi.

Sellise olukorra realiseerumisel saab üheselt väita, et sisuliselt on läinud juriidiline isik üle koos kogu oma varaga, mistõttu on õigustatud ka õigusjärglasele vastutuse kohaldamine. Juhul, mil läheb üle kogu äriühingu vara, läheb autori hinnangul ilmselgelt üle ka varem analüüsitud juriidilise isiku huvi. Veelgi enam, alles jäänud sisuliselt varatu äriühingu puhul ei saagi autori hinnangul rääkida jaguneva juriidilise isiku huvides toimepandud teost.

Seejuures on oluline, et BGH on majandusliku identiteedi sisustamisel kohtupraktikas märkinud, et vaid juriidilise isiku jagunemisel üldõigusjärgluse teel on võimalik kohaldada majandusliku identiteedi põhimõtet, seega vaid juhtudel kui tegemist on jaotumise teel toimuva äriühingu jagunemisega.¹⁵⁶ Eeltoodud mõttekäik võiks olla Eesti õiguses teoreetiliselt kohaldatav juhtudel, kui kaasuse pinnalt nähtub, et kuritegu pandi toime juriidilise isiku huvides teatud äritegevuses ja eesmärgiks oli ettevõtte kasumi suurendamine ning menetluse kestel toimub jagunemine selliselt, et ettevõtte kogu vara koos nimetatud äritegevusega viiakse üle tervikuna ühte uude äriühingusse. Näiteks äriühing tegutseb autode maale toomise ja müügiga, äriühingu huvides pannakse toime KarS §-is 389¹ sätestatud kuritegu ehk maksukohustuse varjamine ja tagastusnõude alusetu suurendamine, et selle arvelt teenida suuremat kasumit. Kriminaalmenetluse kestel peale kahtlustuse esitamist

¹⁵⁴ RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13, p 12.

¹⁵⁵ E. Elkind. J. Sootak. *Op. cit* 13, lk 679.

¹⁵⁶ P. Varul. *et al. op cit* 86, lk 304.

nimetatud äriühing aga jaguneb eraldumise teel, viies peaaegu, et kogu vara koos äritegevusega uude ettevõttesse. Seejuures nähtub, et äriühing tegutseb edasi samal tegevusalal, sama varaga, kuid uue registrikoodi alt. Võttes siinkohal aluseks Saksa väärtemenetlusest tuleneva majandusliku identiteedi kriteeriumi ja lähtudes sellest juriidilise isiku jagunemisel, tuleks igal korral menetlejal või kohtul¹⁵⁷ hinnata, kas nimetatud printsibiist tulenevalt oleks võimalik esitada kahtlustus või süüdistus uuele omandavale juriidilisele isikule või mitte. Sama on nentunud Riigikohus ka juriidilise isiku huvi kriteeriumi hindamisel, mille kohaselt tuleb igal üksikul korral hinnata huvi olemasolu ja seda eraldi põhjendada.¹⁵⁸

Oluline takistus siinkohal on aga juriidilise isiku süüvõime, mis on otseses seoses isiku õigusvõimega (KarS § 37). Eeltoodud AS-iga Facio Ehitus seotud kriminaalasjas märkis riigikohus, et kuivõrd omandavat ühingut ei olnud kuriteo toimepanemise hetkeks jagunemise teel loodud, siis polnud tegemist ka õigusvõimelise äriühinguga, mistõttu puudus tal kuriteo toimepanemise hetkel karistusõiguslik süüvõime.¹⁵⁹ Seega olukorras, kus sisuliselt tuvastatakse majandusliku identiteedi olemasolu uues äriühingus, samuti juriidilise isiku huvi, kui süüteo koosseisu osise üleminek uuele äriühingule, ei oleks võimalik kahtlustatava staatuse üleminek õigusjärgluse korras eelkõige seetõttu, et äriühing ei olnud õigusvõimeline. Selline käsitlus kehtib muidugi olukorras, kus jagunemise teel alles luuakse uus äriühing.¹⁶⁰

Autori hinnangul juhtudel, kui omandav juriidiline isik on enne jagunemise läbiviimist vastavas registris registreeritud, võiks jaatada ka isiku karistusõigusliku süüvõime olemasolu ja kriminaalvastutuse kohaldamist majanduslikult identse õigusjärglasest juriidilise isiku suhtes. Samas annaks selline lahenduskäik võimaluse tagada kriminaalmenetlus juriidiliste isikute jagunemisel vaid teatud juhtumitel ning seetõttu ei saaks seda siiski pidada autori hinnangul piisavaks. Omandava juriidilise isiku süüvõime puudumise, kui majandusliku identiteedi põhimõtte kohaldamise takistuse, kõrvaldamine oleks võimalik autori arvates vaid seaduse täiendamisega, luues materiaalõigusesse normi, mis juhul kui on tuvastatud majanduslik identsus jaguneva ja omandava juriidilise isiku vahel ning juriidilise isiku huvi

¹⁵⁷ Siinkohal tuleb autori hinnangul teha vahet, kas juriidilise isiku jagunemine eraldumise teel toimub kohtueelses menetluses või kohtumenetluses ning vastavalt sellele seada majandusliku identsuse hindamise kohustus kas menetlejale või kohtule.

¹⁵⁸ Vt: RKKKo 23.03.2005, 3-1-1-9-05, p 9; RKKKo 10.02.2006, 3-1-1-145-05, p 7.

¹⁵⁹ RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13, p 13. J. Sootak. Riigikohtu praktika kriminaalasjades jaanuar-aprill 2014, lk 4.

¹⁶⁰ Ärisedustiku § 434 lg 2 ls 2 ja lg 4 ls 2 kohaselt nii jaotumise kui ka eraldumise korral võib omandav ühing olla olemasolev või uus ühing.

majandusüksuse näol üleminek uude äriühingusse, oleks võimalik omistada õiguseellase tegevus õigusjärglasele.

2.1.2. Äriühingu õigusjärglase kriminaalvastutus õiguseellase tegevuse eest

Alates 2013.a juunist on Saksamaa seadusandja sätestanud OWiG-sse otseselt võimaluse kohaldada teatavatel juhtudel ilma majandusliku identiteedi tuvastamise vajaduseta rahatrahvi ka õigusjärglasele õiguseellase poolt toimepandud süüteo eest. Täpsemalt täiendas Saksamaa seadusandja juriidilise isiku suhtes rahatrahvi kohaldamist käsitlevat OWiG §-i 30 lõikega 2a (jõustus 30.06.2013.a). Eelkõige oli seadusandja poolt sellise sätte loomise ajendiks asjaolu, et tulenevalt kartellikaristuste praktikast oli tekkinud rida probleeme, mis üldiselt ohustasid õiguskaitse kehtivust. Olukordades, kus majandusliku identsuse äratundmine aset ei leidnud, puudus ka alus rahalise karistuse kohaldamiseks õigusjärglasele.¹⁶¹

Lisaks eeltoodule oli seadusandja eesmärgiks OWiG § 30 täiendamisel lõikega 2a parandada ka BGH poolt etteheidetud olukorda¹⁶² ning samuti viia Saksamaa juriidilise isiku suhtes rahatrahvi kohaldamise sätted kooskõlla Euroopa Liidu õigusest tuleneva kohustusega tagada tõhus kartellide vastane menetlus ja juriidiliste isikute poolt toimepandud rikkumiste karistamise süsteem. Seega võib nimetatud muudatuste üheks initsiaatoriks pidada muuhulgas Euroopa õiguses sätestatud kartelliõiguse efektiivse elluviimise poliitikat ning Saksamaa BGH Kartelli senatit, kes tegi seadusandjale vastava ettepaneku seaduse muutmiseks.¹⁶³

Tulenevalt eelpool kirjeldatud põhjustest otsustas Saksamaa seadusandja muuta ja sõnastada ümber OWiG § 30. Nagu öeldud nähti uue redaktsiooni lõige 2a kohaselt ette võimalus, millest tulenevalt juhtudel, kui on tegemist üldõigusjärgluse või osalise üldõigusjärglusega Saksamaa saneerimisseaduse (*Umwandlungsgesetz*¹⁶⁴, UmwG) § 123 lg 1 kohaselt, võib

¹⁶¹ G. Dannecker, N. Müller. *op. cit* 126, Rn 143-144.

¹⁶² Olukorras, kus ei olnud võimalik majandusliku identiteedi tuvastamine õigusjärglases, puudus ka alus rahatrahvi kohaldamiseks õigusjärglase suhtes. Vt: BGH 11.03.1986 - KRB 8/85. – wistra 1986, Heft 5, S 221-222.

¹⁶³ C. Höll, T. Reichling. *op. cit* 148.

¹⁶⁴ Saneerimisseaduse § 123 lg 1 sätestab, et juriidiline isik (üleandev äriühing) võib ilma likvideerimismenetluseta oma vara jagada: 1) absorptsiooni eesmärgil, viies üheaegselt üle vara osad, tehes seda igal korral tervikuna, teisele juriidilisele isikule, kes on juba olemas või 2) uute äriühingute tekkimise eesmärgil, viies üheaegselt üle vara osad, tehes seda igal korral tervikuna, teistele uutele juriidilistele isikutele kes on sellisel viisil just loodud jaguneva äriühingu poolt; vastutasuks aktsiate eest selles jaotatud äriühingus või samal põhimõttel liikmelisust jaguneva äriühingu aktsiate omanikele. Lõige 2 kohaselt juriidiline isik (üleandev äriühing) võib eraldada osa või mitu osa oma varast: 1) absorptsiooni eesmärgil, viies osa varast või teatud osad varast, tehes seda igal korral tervikuna, teisele või mitmele teisele juriidilisele isikule, kes on juba olemas või 2) uute äriühingute tekkimise eesmärgil, viies ühe osa või osad varast, tehes seda igal korral tervikuna, teisele või mitmele teisele uuele juriidilisele isikule mis on just sellisel viisil just loodud eralduva äriühingu poolt (*autori*

rahatrahvi kohaldada ka õigusjärglase suhtes, kui selline õigusjärglus on tekkinud jagunemise tulemusel jaotumise teel.¹⁶⁵ Selline UmwG-s sätestatud jaotumise teel jagunemise regulatsioon sarnaneb Eestis kehtivale äriseadustikus sätestatud regulatsioonile ning ka Saksamaa regulatsiooni kohaselt loetakse jaguneva ühingu jaotumisel jagunev ühing lõppenuks. Sellisel juhul astub väärteomenetluses õigusjärglane menetluses samasse menetluslikku seisundisse, millises asus vahetult enne jagunemist õiguseellane.¹⁶⁶

Piirangutena rahalise sanktsiooni kehtestamisel õigusjärglase suhtes nägi Saksamaa seadusandja ette, et õigusjärglasele õiguseellase poolt toimepandud süüteo eest mõistetav rahatrahv ei tohi ületada õigusjärglase poolt ülevõetud vara väärtust. Seega seadis seadusandja rahalise sanktsiooni maksimaalse piirmäära otseselt seotuks üle antava vara väärtusega. Samuti leidis seadusandja, et õigusjärglasele mõistetav rahaline sanktsioon peab jääma samasse suurusjärku õiguseellasele eelduslikult mõistetava sanktsiooniga,¹⁶⁷ mistõttu ei ole võimalik mõista õigusjärglasele suuremat rahalist trahvi isegi olukorras, kus seda isiku mõjutamise eesmärgil tuleks pidada vajalikuks.

Saksamaa seadusandja tahte kohaselt ei tohi tulla kohaldamisele eranditu õigusjärglase vastutus, mistõttu saab nimetatud uue sätte kohaselt kohaldada rahatrahvi vaid juhtudel, kui tegemist on UmwG §-is 123 lg-s 1 sätestatud jagunemisel jaotumise teel tekkinud üldõigusjärglusega või osalise üldõigusjärglusega. Sellise redaktsiooni aluseks võeti solidaarvastutus¹⁶⁸, mis tuleneb samuti UmwG §-ist 133 ning mille kohaselt jagunemisel osalevad äriühingud vastutavad solidaarvõlgnikena ülevõetud ühingu kohustuste eest, mis enne jõustumist on tekkinud.¹⁶⁹ Eeltoodust tulenevalt asuti seisukohale, et pelgalt õigusjärglus ei saa olla vastutuse üleviimise ja rahalise sanktsiooni kohaldamise aluseks, vaid sellise põhimõtte kohaldamine peab olema võimalik vaid juhtudel, kui juriidiline isik jaguneb jaotumise teel ning esialgne jagunev ühing loetakse lõppenuks.

Seega kohaldub OWiG § 30 lg 2a sisuliselt vaid kahe juhtumi korral, esiteks äriühingu ühendamise, millise korral saab rääkida üldõigusjärglusest ja teiseks jagunemise puhul, mille korral tuleb lähtuda osalisest üldõigusjärglusest. Viimasel juhul jagab ülekantav juriidiline isik oma vara vähemalt kahe juriidilise isiku, kui osaõigusjärglaste, vahel. Sellisel juhul saab

tölge). Umwandlungsgesetz.- 10.1994 BGBl. I S. 3210; 1995 I S. 428 ... 24.04.2015 BGBl. I S. 642. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/umwg_1995/gesamt.pdf. (01.05.2015).

¹⁶⁵ G. Dannecker, N. Müller. *op. cit* 126, Rn 144.

¹⁶⁶ *Ibid.*, Rn 144.

¹⁶⁷ *Ibid.*, Rn 144.

¹⁶⁸ K. Rogall. OWiG § 30/Rn 53.- Karlsruher Kommentar.

¹⁶⁹ A. Meyberg. OWiG § 30/Rn. 44.- OWiG-BeckOK.

kohaldada rahalist karistust iga õigusjärglase suhtes. Seadusandja tahte kohaselt otsustab seejärel vastav haldusasutus või kohus, kelle vastu rahatrahv tuleb esitada ehk millise osaõigusjärglase suhtes tuleks sanktsiooni kohaldada. Õiguskirjanduses valitseva arusaama kohaselt on eelviidatud käsitlus põhjendatud ja selgesti järgitav, kuivõrd õigusliku süsteemi ja solidaarvastutuse printsiipide kohaselt asuvad kõik osaõigusjärglased vastutama õiguseellase tegude eest, võttes üle nende õigusliku seisundi menetluses.¹⁷⁰

Autori hinnangul vajab lisaks märkimist ka asjaolu, et Saksamaa seadusandja on pidanud võimalikuks kohaldada uut regulatsiooni ka järk-järgult toimiva õigusjärglase suhtes. Seega saab rahatrahvi pöörata ka edaspidiste ja kaudsete õigusjärglaste suhtes ehk olukorras, kus esmakordse juriidilise isiku jaotumise tulemil osaõigusjärglane veel omakorda jaotub. Sellisel juhul on võimalik rahaline sanktsioon pöörata ka järgneva osaõigusjärglase vastu.¹⁷¹ Küll aga ei kohaldu nimetatud põhimõtte olukorras, kus jagunemisel eraldumise teel või ühinemise tulemil ehk UmwG §-is 123 lõigetes 2 ja 3 sätestatud juhtudel, jääb esialgne juriidiline isik edasi püsima. Sellistel juhtudel ei ole vastutuse laiendamine lubatav, kuna on säilinud võimalus võtta vastutusele ka esialgne jagunev ühing. Samuti ei kohaldu eelpool käsitletud õigusjärglase regulatsioon osaõiguste ja varade ülekande korral, mille juhul juriidiline isik vabaneb vaid üksikutest olulisematest varaesemetest omandaja kasuks.¹⁷²

Kui nõustuda Saksamaa käsitlusega ja argumenteerida vastava sätte sisseviimist ka Eesti seadusesse, mis lubaks vähemalt jaotumise korral võtta vastutusele õigusjärglased ja kohaldada rahalist karistust õigusjärglase suhtes, seab sellisele käsitlusele esmalt piirid ette asjaolu, et Saksamaal puudub juriidilise isiku kriminaalvastutus ning sellise rahalise karistamise võimalus ka juhul, kui füüsilise isiku tegu on toime pandud juriidilise isiku huvides ega ole käsitletav eraldiseisva juriidilise isiku kriminaalvastutusega.¹⁷³ Seega puudub OWiG käsitluse kohaselt juriidilisel isikul menetluslik staatus. Isik omab väärteomenetluses teatavat seisundit, kuid seda ei saa samastada karistusõigusliku vastutusega kaasneva menetlusseisundiga, mille aluseks on isiku süü. Pelgalt riigi poolse rahalise nõude sissenõudmise pööramine õigusjärglase vastu, lähtudes seejuures jagunemise korral kehtivast solidaarvastutuse põhimõttest nagu seda tehakse Saksa õiguses, ei ole võrreldav

¹⁷⁰ Seadusandja lähtus OWiG § 30 lg 2 a sätestamisel solidaarvastutuse põhimõttest, millise korral jagunemisel osalevad äriühingud vastutavad ülevõetud ühingu kohustuste eest, mis enne jõustunud jaotumist on tekkinud. Vt: K. Rogall. OWiG § 30/Rn 54-55.- Karlsruher Kommentar.

¹⁷¹ A. Meyberg. OWiG § 30/Rn. 44.- OWiG-BeckOK.

¹⁷² Osa vara võõrandamise kohta (inglise keeles *asset deal*) vt täpsemalt: http://grubisic-partneri.net/en/share_deal_vs_asset_deal.html

¹⁷³ R. Rask. M. Kairjak. *op. cit* 37, lk 42.

kriminaalvastutuse ülekandmisega omandavale juriidilisele isikule, kuivõrd viimase aluseks on isiku süü.

Eestis käesoleval ajal kehtiva regulatsiooni kohaselt tuleb juriidilise isiku jagunemise korral jaotumise teel lõpetada kriminaalmenetlus jaguneva isiku suhtes, kuivõrd isik loetakse peale jaotumist lõppenuks ning kustutatakse registrist (ÄS § 434 lg 2), koos millega loetakse lõppenuks ka tema õigussubjektsus.¹⁷⁴ Olenemata sellest, et ka Eestis kehtiva regulatsiooni kohaselt läheb jaguneva juriidilise isiku vara, õigused ja kohustused õigusjärgluse alusel vastavalt jagunemislepingus sätestatule üle uuele või uutele juriidilistele isikutele¹⁷⁵, ei ole Eestis selline õigusjärglusega menetlusliku positsiooni üleminek seaduslikul tasandil sätestatud ja seetõttu ka võimalik. Samuti on riigikohus nentunud, et ei ole võimalik rääkida õigusjärgluse korras kriminaalvastutuse üleminekust ehk selliselt isiku süü üleminekust.¹⁷⁶ Probleemiks siinkohal on peetud kahtlustatava või süüdistatava positsiooni ehk staatust, mida ei ole võimaik käsitleda kohustusena, vaid on läbi süü klausli väga tugevalt seotud konkreetse isikuga.¹⁷⁷

Saksa õiguses kohaldatava sätte rakendamisel ei ole vajalik hinnata, kas varasema ja uue äriühingu vahel valitseb majanduslik identsus või mitte, vaid lähtuda tuleb ainult üldõigusjärglusest. Kui eelnevalt punktis 2.1.1. sai analüüsitud võimalust kohaldada väga selgetel juhtudel majandusliku identsuse põhimõtet ning sellest tulenevalt võimalust kohaldada kriminaalvastutust ja karistust õigusjärglase suhtes, siis OWiG § 30 lõige 2a sarnase sätte puhul ei oleks vajalik igakordselt sedastada juriidilise isiku sisulist üleminekut. See omakorda tekitaks probleeme isiku süü elemendi tuvastamisel, kuivõrd isiku süüditunnistamine on võimalik vaid juhul kui isik on kuriteo toimepanemises süüdi ning tema süü on tõendatud (KarS § 2 lg 2). Juriidilise isiku puhul tähendab see seda, et ennekõike peab ta olema õigusvõimeline ja alles sellisel juhul on tegemist süüvõimelise juriidilise isikuga (TsÜS § 26 lg 2, KarS § 37).

¹⁷⁴ KarS § 14 lg 1 alusel juriidiline isiku saab võtta vastutusele vaid juhul, kui kuriteo toimepanemise ajal oli tegemist õigus- ja süüvõimelise isikuga. Juriidilise isiku õigusvõime tekib aga vastavalt TsÜS §-is 26 lg-s 2 sätestatule vastavasse registrisse kandmisega ja lõpeb sealt kustutamisega.

¹⁷⁵ T. Tampuu. Hagimenetluse poole asendamine õigusjärglasega. *Juridica* VIII/2006, lk 561.

¹⁷⁶ RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13, p 12.

¹⁷⁷ R. Rask. M. Kairjak. *op. cit* 37, lk 39.

2.1.3. Karistusseadustiku täiendamise vajadus ja õigusjärglase vastutuse kohaldamise aluste sätestamise võimalikkus

Saksamaa Ülemkohus märkis majandusliku identiteedi sisustamisel, et jagunemise korral saab rahatrahvi juriidilise isiku õigusjärglasele kohaldada vaid siis, kui see on tekkinud üldõigusjärgluse tulemil. Nimetatud piirangu seab otseselt OWiG § 30 sõnastus, mille kohaselt võib karistada ainult sellist juriidilist isikut rahatrahviga, kelle tööülesandeid täitev töötaja kuriteo või väärteo on toime pannud.¹⁷⁸ Seega eeltoodust tulenevalt on võimalik kohaldada majandusliku identiteedi põhimõtet vaid nendel juhtudel, kui tegemist on jaotumise teel toimuva äriühingu jagunemisega.¹⁷⁹

Tulenevalt eelnevalt leitud, ei ole majanduslikust identiteedist mittelähtuva normi, nagu see on täna kohaldamisel Saksa OWiG § 30 lg 2a järgi, kehtestamine Eesti karistusõiguses autori hinnangul võimalik. Küll aga tuleb autori arvates kõne alla materiaalõiguse täiendamise võimalus. Sellise normi rakendamisel oleks võimalik omistada õiguseellase tegevus majanduslikult identssele juriidilisele isikule kui jaguneva äriühingu õigusjärglasele.

Eelkõige peaks selline norm endas sisaldama majandusliku identiteedi hindamise kriteeriume ja siinkohal tuleks lähtuda Saksa kirjanduses ja kohtupraktikas sedastatust. Esmalt tuleks autori hinnangul sätestada, et norm kohaldub vaid juriidilise isiku jagunemisel üldõigusjärgluse teel tekkinud õigusjärglase suhtes. Teiseks tuleb normis selgitada majandusliku identiteedi ning vara identsuse hindamise kriteeriumeid, märkides, et kriteerium on täidetud vaid juhul kui on tuvastatav, et jaguneva ühingu vara ning ühe omandava ühingu vara kasutatakse samal või vähemalt sarnasel viisil. Näiteks kui äriühing varasemalt tegeles turvaploommide maale toomise ja müügiga, omades selleks ladu, tööautot, koostöölepinguid tootmistehastega ning transpordilepinguid ja kliendilepinguid ja ka peale jagunemist jätkab äriühing tegutsemist samal viisil, kuid teise registrikoodi ja võib-olla ka erineva nime alt.

Seega tuleb hinnata, kas vara kasutusotstarve jääb samaks ning kas vara on tuvastatav ka peale jagunemist sellest kriteeriumist tulenevalt.¹⁸⁰ Ainult vara sarnase kasutusviisi tuvastamine ei saa muidugi olla piisavaks aluseks, vaid tuleb hinnata, kas ülekantud vara moodustab olulise osa omandava juriidilise isiku varast. Näiteks võib sellise kriteeriumi täidetavust eeldada olukorras, kus ettevõtte muutumata või peaaegu muutumata kujul

¹⁷⁸ BGH 10.08.2011 – KRB 55/10. *Bußgeldrechtliche Haftung bei Gesamtrechtsnachfolge – Versicherungsfusion.* – NJW 2012, S 113-176, 13a.

¹⁷⁹ K. Rogall. OWiG § 30/Rn 51.- Karlsruher Kommentar.

¹⁸⁰ G. Dannecker, N. Müller. *op. cit* 126, Rn 143-144.

omandavale äriühingule üle antakse, kelle varasem vara moodustab võrreldes ülekantava varaga vaid väikese osa.¹⁸¹

Omaette problemaatika moodustab küsimus, kuhu selline säte Eesti õigusnormide hulgas tuleks paigutada. Kas tegemist on eraldiseisva alusega juriidilise isiku vastutuse juures ning seetõttu tuleb täiendada Kars §-i 14 lõikega 5 või on tegemist juriidilise isiku süü küsimuse lahendamiseiga, millisel juhul oleks õigem KarS §-i 37 täiendamine lõikega 2. Siinkohal on oluline hinnata normi eesmärki ning seda, millises etapis on vaja hinnata õigusjärglasele kriminaalvastutuse kohaldamist.

KarS § 14 asetseb Karistusseadustiku 2 peatüki 1. jaos, mis käsitleb süüteo koosseisu ja selle üldiseid tunnuseid, sätestades üldised juriidilise isiku vastutuse alused, millistel puhkudel saab kohaldada kriminaalvastutust füüsilise isiku kõrval ka juriidilisele isikule. Seega täiendades KarS §-i 14 täiendava lõikega, asetuks viimane süüteo koosseisu jakku, kujutades endast midagi sellist, mille hindamine peaks toimuma süüteo koosseisu juures. KarS § 37 asetseb Karistusseadustiku 2 peatüki 3. jaos, kus on lahendatud isiku karistusõigusliku süü küsimus. Seega KarS § 37 täiendamisel lõikega 2 tuleks menetlejal hinnata õigusjärglase suhtes kriminaalvastutuse kohaldamist peale juriidilise isiku teos süüteo koosseisule vastavate tunnuste ja teo õigusvastasuse sedastamist.¹⁸²

Seega tuleks hinnata õigusjärglasele kriminaalvastutuse kohaldamist õiguseellase tegevuse eest isiku süü küsimuse lahendamisel. Kuivõrd kohtupraktikas on sedastatud teatud juhtudel majandusliku identiteedi üleminekut, kuid nenditud, et omandav äriühing ei olnud kuriteo toimepanemise hetkel registrisse kantud, mistõttu puudus tal süüvõime, on autori hinnangul igati sobilik Karistusseadustiku §-i 37 täiendamine lõikega 2. Sellisel juhul tuleb menetlejal peale süüteo koosseisu ja õigusvastasuse sedastamist jaguneva ühingu tegevuses, hinnata juriidilise isiku süü küsimuse juures võimalikku õigusjärglase vastutust õiguseellase tegevuse eest. Kuivõrd iga jagunemine on oma olemuselt ja üle antavalt varalt erinev, siis tuleb igal üksikul korral vaadata, kas omandatava äriühingu näol on tegemist majanduslikult identse äriühinguga või mitte.

Selline seaduse täiendamine ei lahendaks aga probleemi tervikuna, sest ei tagaks kriminaalmenetlust olukordades, kus juriidiline isik jaguneb kriminaalmenetluse kestel

¹⁸¹ BGH 10.08.2011 – KRB 55/10. *op cit* 178, S 113-176, p 17.

¹⁸² KarS § 2 lg 2 sätestab, et isikut karistatakse teo eest, kui see vastab eriosas sätestatud süüteo koosseisule, puuduvad õigusvastasust välistavad asjaolud ning isik on selle toimepanemises süüdi. Vt: J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 208-214.

eraldumise teel, viies samuti suure osa oma varast ja äritegevuse üle uude omandavasse äriühingusse. Eelkõige ei oleks Saksamaalt üle võetavat teooriat võimalik kasutada eraldumise puhul just seetõttu, et eraldumise korral ei toimu vara, õiguste ja kohustuste üleminek üldõigusjärgluse korras kogumina, vaid üle viiakse osa vara, jättes siiski mingi osa, isegi kui tegemist on konkreetse kriminaalmenetluse esemeks oleva varaga, jagunevasse ühingusse.¹⁸³ Samuti ei ole tagatud kriminaalmenetlus situatsioonides, kus toimub jagunemine jaotumise teel, jagades jaguneva äriühingu vara sedavõrd mitme omandatava äriühingu vahel, tehes selliselt võimatuks majandusliku identiteedi ülemineku tuvastamise ja õigusjärglase kriminaalvastutusele võtmiseks.

2.2. Juriidilise isiku jagunemise keeld, kui võimalik kriminaalmenetlust tagav tõkend

2.2.1. Tõkendi kohaldamise eesmärk ja alused

Kriminaalmenetlusseadustikus on sätestatud rida füüsilistele isikutele kohaldatavaid tõkendeid, milliste eesmärgiks on tagada kriminaalmenetlus. Õiguskirjanduses loetakse kriminaalmenetlust tagavateks menetlustoiminguteks selliseid menetlusõiguslikke samme, mille eesmärgiks ei ole tõendite kogumine, vaid tõendusteabe saamiseks eeltingimuste loomine või muu kriminaalmenetluslikult olulise ülesande täitmine. Tõendusteabe saamiseks eeltingimuste loomise vahendite all tuleb mõista näiteks vahistamist ja sundtoomist ning teiste kriminaalmenetluslikult oluliste ülesannete täitmiseks kasutatavateks vahenditeks on aga näiteks vara arestimine või teatavatel juhtudel kahtlustatava ametist kõrvaldamine.¹⁸⁴

Täna kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt on võimalik kohaldada kriminaalmenetluses nelja erinevat tõkendit – elukohast lahkumise keeld (KrMS § 128), vahistamine (KrMS § 130), kautsjon (KrMS § 135) ja teatud juhtudel ka kaitsevaelasest kahtlustatavale või süüdistatavale võib kohaldada väeüksuse juhtkonna valvet (KrMS § 129). Seega nähtub, et kriminaalmenetlust tagavate abinõusid saab peamiselt rakendada vaid füüsiliste isikute suhtes. Nimetatud abinõude eesmärgiks on aga tagada tõendusteabe kogumine ning muude oluliste kriminaalmenetluslike aspektide täitmine nagu kannatanu õiguste, sealhulgas ka näiteks kahju hüvitamise tagamine.¹⁸⁵

¹⁸³ Mait Merimaa. *op. cit* 83, lk 268.

¹⁸⁴ E. Kergandberg. M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 200.

¹⁸⁵ KrMS § 128 lg 1 sätestab elukohast lahkumise keelu kohaldamisevõimaluse ka juriidilisest isikust kahtlustatava või süüdistatava esindajale, kuid tegemist ei ole otseselt äriühingu kui juriidilisest isikust kahtlustatava tõkendiga.

Tõkendi kohaldamise üldised eeldused ning alused on loetletud KrMS §-is 127, mille kohaselt tuleb tõkendi kohaldamisel anda hinnang tulevikuliste asjaolude osas ning arvestada kahtlustatava või süüdistatava poolset kriminaalmenetlusest või kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise võimalikkust, samuti kuritegude toimepanemise jätkamise või kriminaalmenetluslike tõendite hävitamise, muutmise ja võltsimise tõenäosust kahtlustatava või süüdistatava poolt. Lisaks tuleb hinnata kuriteo eest eeldatavalt mõistetava karistuse raskust, kurjategija isikut, sealhulgas tema tervist ja perekonnaseisu ning muid tõkendi kohaldamise seisukohalt tähtsaid asjaolusid.¹⁸⁶ Seega ei ole nimetatud loetelu ammendav ja tõkendi kohaldamisel on võimalik arvestada ka muude oluliste asjaoludega.

Autor vajalikuks juhtida tähelepanu asjaolule, et arvestades tänapäeva maailma globaliseerumist ning äriühingute pidevat osalemist majanduslikus, sotsiaalses ja keskkonna alases tegevuses, mis on tõstnud oluliselt majanduskuritegevust ja valgekraede poolt toimepandud kuritegude (*white collar crimes*¹⁸⁷) arvu¹⁸⁸, on vajalik tagada kriminaalmenetlus nimetatud süütegude menetlemisel toodud aspektides ka juriidilistest isikutest kahtlustatavate puhul.

Käesoleval ajal on juriidiliste isikute puhul võimalik küll kohaldada eelnevalt mainitud kriminaalmenetluse tagamise muude abinõude alla kuuluvat vara arestimist, mille eesmärgiks on rahaliste kohustuste, näiteks kannatanu poolt esitatud tsiviilhagi või konfiskeerimise tagamine, kuid mis siiski ei taga kriminaalmenetlust tervikuna juriidilise isiku jagunemise korral. Näiteks juhtudel, kui arestitakse kannatanu poolt esitatud tsiviilhagi tagamiseks juriidilisest isikust kahtlustatava kinnisasi, siis juriidilise isiku jagunemisel jaotumise teel, kuulub kriminaalmenetlus vähemalt juriidilisest isikust kahtlustatava suhtes lõpetamisele ning vara aresti alt vabastamisele. Siin võib küll tõstatada küsimuse, kas sellisel juhul võiks nimetatud juriidilise isiku õigusjärglane olla menetlusse kaasatud kolmanda isikuna, et tagada rahaliste nõuete täitmist, kuid toodu ei lahenda kindlasti juriidilise isiku jagunemisega kaanevat probleemi kriminaalvastutuse ja karistamise eesmärkide täitmise osas. Võttes aga arvesse, et käesolev töö on suunatud just kriminaalvastutusega seonduvatele probleemidele juriidilise isiku jagunemisel, siis ei peatu autor pikemalt nimetatud rahaliste nõuete täitmise tagamise võimaluste analüüsimisel, vaid pakub välja kriminaalmenetlust tervikuna tagava lahenduse.

¹⁸⁶ E. Elkind. KrMS § 127/p 2.- E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud vlj. Tallinn: Juura 2012 (edaspidi allmärkustes: KrMSK).

¹⁸⁷ *White collar crimes* kohta täpsemalt: http://www.fbi.gov/about-us/investigate/white_collar (01.02.2015).

¹⁸⁸ M. Wagner. *op. cit* 81, lk 2.

Näiteks olukorras, kus tegemist on suure investeerimiskelmuse toimepanemises kahtlustatava juriidilise isikuga, kelle süüditunnistamisel, mõistetakse lisaks eeldatavalt suurele rahalisele karistusele temalt välja ka kannatanute poolt investeeritud summa suurune tsiviilhagi, siis tuleks hinnata, kas sellisel juhul võiks kahtlustataval oodatava karistuse hirmus tekkida soov vältida kriminaalmenetlust ja viia läbi juriidilise isiku jagunemine. Seega leiab autor, et vajalik oleks sätestada seaduses võimalus, kohaldada ka juriidiliste isikute suhtes tõkendi, mis takistaks juriidilistel isikutel vältida jagunemise teel kriminaalvastutust. Üheks selliseks tõkendiks võiks autori hinnangul olla keeld jaguneda kriminaalmenetluse kestel.

Tõkendi sätestamisel juriidilisele isikule, võiks selle kohaldamisel lähtuda samadest KrMS §-is 127 nimetatud alustest. Kindlasti ei ole võimalik kõiki eelpool nimetatud tõkendi kohaldamise aluseid hinnata juriidilise isiku puhul, kuivõrd autori poolt pakutava juriidilisele isikule kohaldatava tõkendi eesmärgiks oleks tagada juriidilisest isikust õigussubjekt, kahtlustatava või süüdistatava staatust omav menetlusosaline, kogu temale kuuluva varaga. Seega tuleb isikule tõkendi kohaldamisel arvestada esmalt kuriteo eest eeldatavalt mõistetava karistuse raskusega ja selle mõjuga äriühingule.

Tõkendi kohaldamisel tuleb lisaks lähtuda kurjategija isikust. Siinkohal võiks juriidilise isiku puhul vaadata, millised on isikule kriminaalmenetluse tulemusel tekkida võivad tagajärjed. Kui lähtuda eelnevalt toodud investeerimiskelmuse näitest, siis juhul, kui isik tegutseb finantssektoris ning äriühingut kahtlustatakse klientide rahade arvelt varalise kasu saamises, siis olukorras, kus isik mõistetakse süüdi toimepandud teo eest, ei oleks tal eeldatavasti võimalik enam finantsturul tegutseda. Võib arvata, et sellisel puhul kaotab karistatud äriühing avalikkuse usalduse ning seetõttu langeb ka inimeste soov investeerida äriühingu poolt läbiviidavatesse projektidesse ning tegevustesse. Nagu autor ka juba eelnevalt leidis, siis on juriidilise isiku positiivne maine äriühingu jaoks väga oluline, kuivõrd see on otseselt seotud tema käibe ja kasumiga,¹⁸⁹ mistõttu võidakse ka reputatsiooni säilitamise eesmärgil proovida vältida kriminaalvastutust.

Sellisel juhul on autori hinnangul põhjendatud juriidilise isiku suhtes jagunemist keelava tõkendi kohaldamine, kuivõrd kuriteoasjaoludest nähtub juriidilise isiku võimalik huvi kriminaalvastutust vältida. Lisaks tuleb anda hinnang ka juriidilist isikut omavate või juriidilise isiku juhtorganitesse kuuluvate isikute kohta ning analüüsida nende varasemat käitumist. Näiteks võiks üheks nimetatud tõkendi kohaldamise eelduseks olla asjaolu, et

¹⁸⁹ H. J. Hirsch. *op. cit.* 79, lk 2.

juriidilise isiku omanik või juhtorgani liige on ka varasemalt vältinud juriidilise isiku nimel kriminaalmenetlust, viies läbi selleks juriidilise isiku jagunemise või ühinemise. Samuti aga ka näiteks asjaolu, kui juriidilise isiku esindaja on ka varasemalt kriminaalmenetluse kestel äriühingust vara välja viinud eesmärgiga vältida kohtuotsuse täitmist. Seega, autor on seisukohal, et toodud tõkendi kohaldamine ei tohiks kindlasti olla meelevaldne ja igakordselt kohaldatav, vaid selle rakendamise eeldusena peaks esinema põhjendatud kahtlus juriidilise isiku kriminaalmenetlusest jagunemise teel kõrvalehoidumise kohta.

Niisiis on juriidilisele isikule tõkendi seadmisel vajalik teha otsustus iga konkreetse kaasuse pinnalt, andes võimaliku tulevikku suunatud hinnangu juriidilise isiku käitumisele. Igal üksikjuhtumil tuleb hinnata, milles seisnes kuritegu ning millised tagajärjed võib võimalik süüdimõistmine juriidilisele isikule kaasa tuua. Lisaks tuleb hinnata ja analüüsida ka äriühingu võimalikku maine kahjustumist, mis võib samuti tekitada isikus soovi vältida kriminaalmenetlust. Tõkendi kohaldamisel on tegemist juriidilise isiku õigusi piirava meetmega, mistõttu on vajalik analüüsida iga kaasuse korral, kas selline juriidilise isiku õiguste piiramine on õigustatud ja põhjendatud või mitte. Autori hinnangul ei ole aga konkreetsete kriteeriumite seadmine seaduse sõnastuses siinkohal võimalik, sest iga kriminaalasi on oma iseloomult erinev, mistõttu eeldab tõkendi kohaldamine igakordset hindamist ja kaalutlemist tõkendi kohaldamise vajalikkuse ja eesmärgipärasuse kohta.

2.2.2. Väljapakutava regulatsiooni vastavus kvaliteetse õigusloome kriteeriumitele

Selleks, et muuta seadust ja täiendada seda uue regulatsiooniga, peab see vastama seadusest tulenevatele nõuetele ning olema normi adreessadav nii keeleliselt kui ka sisult. Uue õigusliku regulatsiooni väljatöötamisel, seda siis ka juriidilisele isikule kohaldatavat tõkendit ettenägeva sätte loomisel, tuleb muuhulgas tagada kvaliteetne õigusloome, mistõttu tuleks arvesse võtta ning hinnata siinkohal näiteks hea õigusloome ja normitehnika eeskirjast¹⁹⁰ ning Mandelkerni raportist¹⁹¹ tulenevaid printsiipe.¹⁹² Eelkõige tuleks võimaliku

¹⁹⁰ Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri, RT I, 29.12.2011, 228.

¹⁹¹ Dieudonne Mandelkerni eestvedamisel loodi pärast Lissaboni tippkohtumist ekspertide töörühm, kelle ülesandeks oli lihtsustada Euroopa Liidu õiguskeskkonda ja töötada välja ühine õigusaktide kvaliteedi hindamise meetod. Mandelkerni raport (13.11.2001.a) oli üks esimesi dokumente, kus liikmesriigid leppisid kokku kuidas parandada õigusloomet. Mandelkerni raporti kohta vt.: Euroopa Komisjoni, OECD ja teiste EL riikide juhendmaterjalid. Parem õigusloome ning õigusaktide mõjude hindamine. Arvutivõrgus: http://www.avalikteenistus.ee/projekt/kursus1/3_euroopa_komisjoni_oecd_ja_teiste_el_riikide_juhendmaterjalid.html, E. Illing. Õigusaktide mõjude analüüsi areng Euroopas. Riigikogu Toimetised, 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11566&op=archive2> (01.05.2015).

tõkendi sätestamisel hinnata, kas regulatsiooni loomine on praktikast tulenevalt üldse vajalik ning seejärel, kas valitud lähenemisviis on proportsionaalne. Lisaks tuleb regulatsiooni sätestamisel arvestada põhimõtet, et loodav regulatsioon peaks olema võimalikult detailne, kuid samas lihtne ja normi adreassaadil arusaadav.¹⁹³

Esimesena tuleb hinnata, kas Eesti kohtupraktikast sõltuvalt oleks nimetatud regulatsiooni loomine vajalik.¹⁹⁴ Käesoleva töö varasemates peatükkides analüüsitust võib asuda seisukohale, et täna kehtiv kriminaalmenetlusseadustik ei taga praktikas kriminaalmenetlust juriidiliste isikute suhtes jagunemise korral. Käesoleva töö punktis 2.1.1. analüüsitud majandusliku identiteedi rakendamise põhimõtte kohaldamine võiks teatavates olukordades tagada õigusrahu, kuid see ei oleks piisav tagamaks kriminaalmenetlust igal juhtumil, kui juriidiline isik otsustab kriminaalvastutuse vältimiseks jaguneda. Nimetatud probleemi olemasolu ja reguleerimise vajalikkust on sedastanud ka Riigikohus¹⁹⁵ ning OECD altkäemaksu vastane töögrupp oma kolmandas hindamisaruandes Eesti kohta.¹⁹⁶ Seega on autori hinnangul igati vajalik sätestada menetlusõiguslik norm, mis annaks võimaluse tagada kriminaalmenetluse menetlemine juriidilise isiku suhtes vältimaks viimase jagunemist kriminaalmenetluse kestel.

Samuti peab tõkend olema proportsionaalne,¹⁹⁷ millise korral tuleb hinnata, kas kasutusele võetud meede on sobilik, vajalik kitsamas tähenduses ja mõõdukas.¹⁹⁸ Autori hinnangul on võimaliku tõkendi kohaldamisel juriidilisele isikule täidetud proportsionaalsuse põhimõtte kriteeriumid, kuivõrd eelnevast analüüsist tulenevalt ei ole võimalik tagada kriminaalmenetluse menetlemist juriidiliste isikute suhtes mõnel muul viisil, kui on oht, et juriidiline isik otsustab kriminaalmenetluse vältimiseks jaguneda. Hinnates proportsionaalsuse

¹⁹² Mandelkerni raportis sätestati 7 printsiipi, millele peavad normid vastama, et oleks tagatud hea õigusloome. Need on vajalikkus, proportsionaalsus, subsidiaarsus, läbipaistvus, vastutus, kättesaadavus, lihtsus. Vt: 13.01.2001.a Mandelkerni raport (inglise keeles Mandelkern Group on Better Regulation, Final Report). Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/smart-regulation/better_regulation/documents/mandelkern_report.pdf (01.05.2015).

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Ibid.*, lk 9.

¹⁹⁵ Riigikohus on kohtuasjas nr 3-1-1-133-13 märkinud, et taolised võimalused kriminaalvastutuse vältimiseks, nagu seda on juriidilise isiku jagunemine kriminaalmenetluse kestel, on vaevalt kooskõlas seadusandja eesmärkidega. Vt: RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13, p 16.

¹⁹⁶ Phase 3 Report on Implementing the OECD Anti-bribery Convention in Estonia. Juuli 2014, lk 19. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/EstoniaPhase3ReportEN.pdf> (01.05.2015).

¹⁹⁷ Proportsionaalsuse põhimõtte tuleneb põhiseaduse §-st 11, mis sätestab: „Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.“

¹⁹⁸ M. Triipan. Proportsionaalsuse põhimõtte Euroopa Liidu õiguses. *Juridica III/2006*, lk 154 p 3.

kriteeriumi teist elementi, regulatsiooni vajalikkust kitsamas tähenduses,¹⁹⁹ tuleb märkida, et eesmärgiks on tagada kriminaalmenetluse menetlemine ka juriidiliste isikute suhtes ning piirata viimastel võimalust menetlust vältida. Selline eesmärk on otseselt seotud karistusõiguslike eesmärkide saavutamise ja demokraatlikus riigis.²⁰⁰ Ainuüksi majanduslike identiteedist lähtuva põhimõtte kohaldamisel, ei saaks tagada kriminaalmenetlust igas olukorras, seega ei saaks seda pidada sama efektiivseks kui juriidilisele isikule tõkendi kohaldamist. Kriminaalmenetluse seadustik sätestab mitmeid tõkendeid füüsilisele isikule, kuid mitte ühtegi otsest tõkendit juriidilisele isikule, olenemata asjaolust, et äriühingute poolt majanduslike ja keskkonna alaste kuritegude toimepanemine on oluliselt tõusnud. Seega on kahtlemata praktikast tulenevalt tõkendi kohaldamise võimalikkuse jaoks kerkinud üles ka vajadus,²⁰¹ et tagada kriminaalmenetluse efektiivne menetlemine ka juriidiliste isikute suhtes.

Proportsionaalsuse hindamisel kitsamas tähenduses ehk mõõdukuse²⁰² elemendi puhul, tuleb vaadata, milliseid põhiõigusi nimetatud tõkend riivab, kui intensiivne on see riive ning mis on riive eesmärgiks.²⁰³ Kuivõrd kõne all olev tõkend oleks kohaldatav juriidiliste isikute suhtes, siis tuleks siinkohal ennekõike selgitada, milliseid põhiõigusi nimetatud tõkend riivaks ning kas ja millises ulatuses laienevad riivatavad põhiõigused juriidilistele isikutele.

Põhiseaduse § 9 lg 2 sätestab, et põhiõigused laienevad juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Seega eeltoodust tulenevalt on õiguskirjanduses leitud, et juriidilistele isikutele saab põhiõigusi laiendada juhul, kui see on kooskõlas õiguse olemusega.²⁰⁴ Seega tuleb toodud küsimusele vastamiseks eelkõige hinnata, kas juriidilise isiku käitumine kuulub vastava põhiõiguse kaitsealasse. Nimetatud tõkendi puhul võiks autori hinnangul olla tegemist kahtlustatava või süüdistatava ettevõtlusvabadust²⁰⁵ ning omandiõigust²⁰⁶ piirava põhiõiguste

¹⁹⁹ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on proportsionaalsuse põhimõtte hindamisel märkinud „Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene.“ Vt: RKPSJKo 17.07.2009, 3-4-1-6-09, p 21.

²⁰⁰ J. Sootak. *op. cit* 40, lk 34-36, äärenr 21, 22, 29.

²⁰¹ M. Wagner. *op. cit* 81, lk 2.

²⁰² Riigikohtu üldkogu proportsionaalsuse põhimõtte hindamisel märkinud: „Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust. Mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.“ Vt: RKÜKo 07.12.2009, 3-3-1-5-09, p 37.

²⁰³ RKPSJKo 06.03.2002, 3-4-1-1-02, p 15.

²⁰⁴ M. Ernits. PõhiSK § 9/ p 5.1.3. - E.-J. Truuväli, et al (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud vlj. Veebiväljaanne. Tartu Ülikool 2012. Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee> (01.05.2015).

²⁰⁵ Põhiseaduse § 31 lause 1 sätestab, et Eesti kodanikel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulundusühingutesse ja -liitudesse.

riivega. Kuivõrd Riigikohus on pidanud võimalikuks ettevõtlusvabadusõiguse laienemist juriidilistele isikutele²⁰⁷ ning asjaõigusseaduse²⁰⁸ (edaspidi AÕS) § 6 lg 1 kohaselt võib asja omanikuks olla ka juriidiline isik, siis puudub kahtlus nimetatud põhiõiguste laienemises juriidilisele isikule.

Põhiseaduse²⁰⁹ §-s 31 ja 32 sätestatud põhiõigused on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigused, mille piiramiseks piisab igast mõistlikust põhjusest,²¹⁰ seejuures peab seesugune põhjus lähtuma „avalikust huvist või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitse vajadusest, olema kaalukas ja õiguspärane.”²¹¹ Ettevõtluse all nimetatud paragrahvi mõttes peetakse silmas tegevust, mis on kauba tootmisest, müümisest, vara realiseerimisest ning teenuste osutamistest tulenevalt suunatud tulu saamisele.²¹² Ettevõtlusvabaduse tuumaks peetakse riigi kohustust mitte takistada ettevõtlust, tehes põhjendamatuid takistusi selleks.²¹³ Seega ei piirataks jagunemist keelava tõkendi kohaldamisega otseselt ettevõtja õigust teenida tasu, küll aga piiratakse ettevõtlusvabadust selles osas, et ettevõttel puudub tõkendi kohaldamise korral õigus reguleerida oma majandustegevust ning ettevõtteid erinevate võimalike äriühingute vahel, maandades selliselt äririske ja muutes äriühingute struktuuri selgemaks ja läbipaistvamaks.²¹⁴

Seetõttu oleks tõkendi kohaldamisel tegemist ka põhiseadusest tuleneva omandiõiguse riivega, kuivõrd olukorras, kus menetleja seab juriidilisel isikule keelu jaguneda kriminaalmenetluse kestel, piirab ta juriidilisel isikul ja selle omanikul õigust vabalt käsutada oma omandit.²¹⁵ Hinnates aga tõkendist tuleneva piirangu proportsionaalsust ettevõtlusvabaduse ja omandiõiguse valdkonnas, tuleb lähtuda enam riivatud põhiõiguse kontekstist.²¹⁶ Seega tuleb juriidilisele isikule kohaldatava tõkendi puhul hinnata meetme proportsionaalsust omandiõiguse riivamisel, kuivõrd sellega keelatakse otseselt juriidilisele isikule ome vara

²⁰⁶ Põhiseaduse § 32 lg 2 sätestab: „Igaühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt.”

²⁰⁷ RKPSJKo 10.05.2002, 3-4-1-3-02, p 13.

²⁰⁸ Asjaõigusseadus.- RT I 1993, 39, 590... RT I, 08.07.2014, 7.

²⁰⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus.- RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2

²¹⁰ Riigikohus on käsitlenud põhiseaduse § 32 riivet lahendis RKPSJKo 31.01.2012, 3-4-1-24-11, p 81; põhiseaduse § 31 riivet lahendis RKPSJKo 3-4-1-25-11, p 37.

²¹¹ RKPSJKo 10.05.2002, 3-4-1-3-02, p 14.

²¹² O. Kask. PõhiSK § 31/ p 5. - E.-J. Truuväli, *et al* (toim). *op cit* 204.

²¹³ O. Kask. PõhiSK § 31/ p 5. - E.-J. Truuväli, *et al* (toim). *op cit* 204.

²¹⁴ I. Nagel. Ühinemine ja jagunemine võivad olla tavapärase majandustegevuse osa. Grant Thornton Rimes, lk Arvutivõrgus: http://www.grantthornton.ee/wp-content/uploads/2014/06/140414_GTR-%C3%9Chinemine-jagunemine-kui-osa-maj-tegevusest_Ivo_Nagel.pdf (01.05.2015).

²¹⁵ RKPSJKo 17.04.2012, 3-4-1-25-11, p 35.

²¹⁶ RKPSJKo 06.07.2012, 3-4-1-3-12, p 49 jj.

käsitamine ja võimaliku jagunemise läbiviimine, mistõttu on riive olulisema kaaluga just omandiõiguse kontekstis.

Juriidilisele isikule seatud keeld jaguneda kriminaalmenetluse kestel tagaks kriminaalmenetluslike huve, samuti teenib nimetatud tõkend üldiselt õiguskorra puutumatus ja terviklikkuse tagamise ehk kaitsmise huvi.²¹⁷ Lisaks oleks kaitstud ka kannatanu huvid, kui kuriteo tulemil on juriidilise isiku poolt tekitatud kannatanule kahju või on üldiselt riivatud tema õigusi. Hinnates ühest küljest juriidilise isiku õigust vabalt käsutada oma vara ja teisest küljest tõkendi kohaldamisega selle õiguse riivamise intensiivsust ja samuti riive eesmärki, on autor seisukohal, et tõkendi kohaldamine oleks mõõdukas ja sellest tulenevalt võiks regulatsiooni üldiselt lugeda proportsionaalseks. Sellist omandiõiguse riivet võib seega pidada õigustatuks, kuivõrd see teenib kriminaalmenetluse tagamise eesmärki ning regulatsiooni kohaldamisel lähtutakse avalikust huvist.²¹⁸ Samas toonitab autor veel kord, et tõkend oleks kohaldatav vaid sellise kahtlustatavast või süüdistatavast juriidilise isiku suhtes, kelle puhul on õigustatud ja põhjendatud arvata, et ta võib soovida ja kavandada vältida kriminaalvastutust jaotumise teel.

2.2.3. Kriminaalmenetlusseadustiku täiendamine ja võimaliku tõkendi formuleerimine

Eraldi vajab tõkendi juures lahendamist küsimus tõkendi kohaldamise pädevusest. Nimelt tuleb otsustada, kas protsessi tuleks kaasata prokuratuur ja eeluurimiskohtunik²¹⁹ või piisaks kui nimetatud pädevust omab uurimisasutuses konkreetne kriminaalasja menetleja.²²⁰

KrMS §-is 128 sätestatud elukohast lahkumise keelu näol on tegemist leebeima kriminaalmenetlust tagava tõkendiga, mille puhul on asunud seisukohale, et selle kohaldamine ei nõua kohtulikku kontrolli ja piisab menetleja, kas siis uurimisasutuse või prokuratuuri, vastavast otsustusest.²²¹ Vahistamise, kui kõige intensiivsema isikuvabadust riivava tõkendi puhul, on võimaliku tõkendi kohaldamise otsustamise pädevus antud vaid kohtule, allutades toimingut selliselt kohtulikule kontrollile. Vahistamise kohtulikule kontrollile allutamise peamiseks eesmärgiks on olnud ära hoida nimetatud vahendi võimalikku kuritarvitamist

²¹⁷ J. Sootak. *op cit* 40, lk 34-36, äärenr 37.

²¹⁸ RKPSJKo 10.05.2002, 3-4-1-3-02, p 14.

²¹⁹ KrMS § 130 (vahistamine ja vahistamise alused) kohaselt kahtlustatav/süüdistatava võib vahistada prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku määruse alusel.

²²⁰ KrMS § 128 (elukohast lahkumise keeld) kohaselt koostab menetleja määruse, mille alusel seatakse kahtlustatavale/süüdistatavale keeld lahkuda elukohast kauemaks kui kolmeks ööpäevaks.

²²¹ E. Elkind. KrMS § 128/p 2, 3.- KrMSK.

uurimisasutuse poolt. Samuti on sellega antud vahistatule võimalus esitada omapoolne seisukoht ning kohtule võimalus tuvastada vahistamise aluste olemasolu.²²² Olenevalt tõkendi iseloomust ning põhiõiguste riive intensiivsusest on seadusandja andnud õiguse kohaldada erinevaid tõkendeid nii menetlejale kui ka kohtule. Vahistamise puhul, kuivõrd tegemist on kõige intensiivsemalt isiku põhiõigusi riivava tõkendiga, on peetud vajalikuks kaasata kohus tõkendi kohaldamise protsessi.²²³

Eelnevalt leidis autor, et juriidilise isiku jagunemist keelav tõkend on meetmena küll proportsionaalne, kuid riivab siiski küllaltki intensiivselt juriidilisele isikule laienevaid põhiõigusi ettevõtlusvabaduse ning omandiõiguse näol. Seega tuleb hinnata, kõne all oleva tõkendi puhul on riive niivõrd intensiivne, et selle kohaldamise otsustamine oleks põhjendatud anda vaid kohtu pädevusse või piisaks menetleja otsusest.

Heaks näiteks niisuguse tõkendi kohaldamisel on Horvaatia, kus seadusandja on võtnud vastu eraldi regulatsiooni, mis käsitleb juriidiliste isikute vastutust kriminaalajades.²²⁴ Seejuures sätestabki nimetatud seaduse paragrahv 36 eraldi juriidilisele isikule kohaldatavad ettevaatusabinõud, mida kohus võib kriminaalmenetluse kestel juriidilise isiku suhtes kohaldada.²²⁵ Tegemist on abinõudega, mida tuleks kohaldada olukorras, mis nõuab kohtueelset kinnipidamist, et tagada kriminaalmenetluse menetlemine. Eraldi on Horvaatia seadusandja näinud ette juriidilisele isikule kohaldatava tõkendi, mille kohaselt võib kohus prokuröri taotlusel keelata kõik juriidilise isiku staatuse või seisundi muutused, mis võivad endaga tuua kaasa kahtlustatavast juriidilise isiku lõpetamise. Sellekohane keeld kantakse äriregistrisse või teise vastavasse registrisse.²²⁶ Horvaatia juriidilise isiku kriminaalvastutust käsitlevas seaduses olevad ettevaatusabinõud kuuluvad eeluurimiskohtuniku poolt kohaldamisele terve kriminaalmenetluse vältel ning tõkendi kehtivuse osas on seaduseelnõus märgitud, et viimane kehtib kuni see on vajalik ning on alus selle kohaldamiseks, kuid mitte kauem kui kohtuotsuse jõustumiseni. Seejuures kontrollib kohus iga kahe kuu tagant, kas tõkendi kohaldamise alus jätkuvalt eksisteerib või on see menetluse kestel ära langenud.²²⁷

²²² E. Elkind. KrMS § 128/p 4.- KrMSK.

²²³ E. Elkind. KrMS § 128/p 4.- KrMSK.

²²⁴ Act on the Responsibility of Legal Persons for the Criminal Offences. *Op. cit* 21.

²²⁵ Paragrahv 36 kohaselt, kui on oht, et juriidiline isik jätkab kuritegude toimepanemist, viib lõpule kuriteo toimepanemise või valmistab ette kuriteo toimepanemist, võib kohus võtta järgmised ettevaatusabinõud (tõkendid): 1) keelata teatud tegevuste ja tehingute tegemine; 2) keelata tehingute tegemine riiklike või kohalike eelarvetega; 3) keelata litsentside, lubade, soodustuste või riiklike toetuste saamine.

²²⁶ Act on the Responsibility of Legal Persons for the Criminal Offences, *op. cit* 21.

²²⁷ Draft law on Responsibility of Legal Persons for the Criminal Offences. Arvutivõrgus: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5874> (01.05.2015).

Sarnase regulatsiooni²²⁸ on sätestanud ka Serbia, millises samuti seadusandja on andnud kohtule, täpsemalt eeluurimiskohtunikule, pädevuse *ex officio*²²⁹ või prokuratuuri taotlusel kohaldada juriidilisele isikule tõkendit, millega keelatakse isiku selline staatuse muutus, mis tooks omakorda kaasa kahtlustatavast juriidilise isiku registrist kustutamise.²³⁰ Nii nagu Horvaatias võib ka Serbias tõkendit kohaldada kuni aluse ära langemiseni, kuid mitte kauem kui kohtuotsuse jõustumiseni. Seejuures on kohtul kohustus iga 2 kuu tagant kontrollida abinõu vajalikkust ning kohaldamise eelduste olemasolu.²³¹

Samuti on autori hinnangul mõistlik lisaks teiste riikide praktikale vaadata juriidilisele isikule kohaldatava tõkendi kohaldamispädevuse andmise küsimuse juures kriminaalmenetlusseadustikus sätestatud vara arestimise, kui kriminaalmenetlust tagava muu vahendi, meetet, mille eesmärgiks on kindlustada kohtuotsuse või konfiskeerimise täitmine mõistetava rahalise karistuse, kannatanu tsiviilhagi või riigi poolset konfiskeerimisnõuet puudutavas osas (KrMS § 142 lg 1). Regulatsiooniga tagatakse, et võimalik kohtuotsuse täitmine ei satuks ohtu põhjusel, et süüdimõistetule on menetluse jooksul vabanenud oma varast, andnud selle kellelegi kolmandale, hävitanud või asunud seda varjama. Sellise tagamisabinõuga seatakse vara võõrandamise takistamiseks vara või õiguse riiklikusse registrisse vastav keelumärge, mis seab varale või õigusele käsutuskeelu.²³² Nii vara arestimise eesmärgiks kui ka juriidilisele isikule seatava tõkendi eesmärgiks on keelata isikul käsutada oma vara või õigust. Seega on käesolevas töös sätestatud tõkendi kohaldamise tagamõtteks seada avalikku registrisse keelumärge, millisega keelatakse juriidilisel isikul jagunemine kriminaalmenetluse ajal.

TsÜS § 88 lg 1 kohaselt tuleb kohtu, muu ametiasutuse või ametiisiku poolt seaduse alusel antud käsutuskeeldu rikkuv tehing lugeda algusest peale tühiseks.²³³ Eeltoodud sättest nähtub, et käsutuskeelu andmise õigus on kohtul ning ametiasutusel või ametiisikul, kui see õigus on neile antud seaduse alusel. Vara arestimise regulatsioon kriminaalmenetluses näeb ette arestimise vaid kohtumääruse alusel, seejuures annab seadus võimaluse edasilükkamatutel juhtudel arestida vara eeluurimiskohtuniku loata, kuid sellisel juhul tuleb eeluurimiskohtunikku 24 tunni jooksul teavitada ning kohtunikul tuleb siis viivitamata otsustada vara arestimiseks loa andmise küsimus (KrMS § 142 lg 3). Tulenevalt eeltoodust ja

²²⁸ Law on the Liability of Legal Entities for Criminal Offences. *op. cit* 21.

²²⁹ Ladina keeles, tähendab ameti poolest, ametikohustuslikult.

²³⁰ Law on the Liability of Legal Entities for Criminal Offences. *op. cit* 21

²³¹ *Ibid.*

²³² RKTko 03.10.2006, 3-2-1-79-06, p 20.

²³³ P. Varul, *et al.* Tsiviilseadustiku Üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2010, lk 287.

tsiviilseadustiku üldosa seaduses reguleeritust on võimalik anda juriidilise isiku tõkendi kohaldamise pädevus nii menetlejale kui ka kohtule. Seejuures on oluline, et käsutuskeeld kui selline hakkab kehtima peale vastava määruse koostamist ja allkirjastamist, keelumärke registrisse kandmine täidab vaid keelu avalikustamise funktsiooni.²³⁴

Juriidilise isikule tõkendi kohaldamisel on autori seisukohalt võimalik lähtuda vara arestimise kohta käivast regulatsioonist, millise korral lahendab eeluurimiskohtunik prokuratuuri taotluse alusel vara arestimise küsimuse.²³⁵ Samuti on autori hinnangul põhjendatud anda sarnaselt vara arestimise normile võimalus edasilükkamatutel juhtudel tõkendi seadmise pädevus ka prokuratuurile, et olukorras kus menetlejale laekub informatsioon juriidilise isiku võimalikust jagunemisest, oleks ajutiselt kohtueelses menetluses võimalik tõkendit kohaldada ka kriminaalasja menetleval prokuröril, kes järgneva 24 tunni jooksul esitab vastavasisulise taotluse ka eeluurimiskohtunikule lahendamiseks.

Horvaatias ning Serbias sätestatud juriidilise isiku staatuse muutmise keeld kehtib kuni kohtuotsuse jõustumiseni, seejuures kohus kontrollib iga 2 kuu tagant kas alus tõkendi kohaldamiseks püsib.²³⁶ Tulenevalt eelnevalt leitud, tuleks Eestis tõkendi kohaldamisel hinnata juriidilise isikule kohaldatavat võimalikku karistust ja selle mõju isikule, samuti tuleks tõkendi kohaldamisel lähtuda kurjategija isikust, mistõttu tuleb hinnata juriidilise isiku võimalikku tegevust tulevikus. Olukorras, kus kohus leiab, et prokuröri taotlus juriidilisele isikule jagunemise keelu kohaldamiseks on põhjendatud, asub kohus seisukohale, et arvestades isikule eeldatavalt mõistetavad karistust ning näiteks ka sellega seonduvat reputatsiooni langust, võib juriidiline isik kriminaalmenetluse vältimiseks viia läbi ühingu jagunemise. Autori arvates ei ole seega juriidilise isiku jagunemist keelava tõkendi kohaldamise aluste hindamine iga kahe kuu tagant vajalik, kuivõrd nimetatud alused ei ole sedavõrd lühiajalise perioodi jooksul muutuvad.

Samas leiab autor, et igati põhjendatud oleks anda kahtlustatavale või süüdistatavale õigus taotleda uute asjaolude ilmnemisel, mis välistavad tõkendi kohaldamise, tõkendi põhjendatuse kontrollimist. Lisaks on autori hinnangul oluline kahtlustatava või süüdistatava õigustele tuginedes seada viimasele ka võimalus pöörduda kohtu poole olukorras, kus

²³⁴ P. Varul, *et al. op. cit* 233, lk 287.

²³⁵ *Ibid.*, lk 290 p 3.3.

²³⁶ Nii Horvaatia kui ka Serbia seadusandja sätestas seadusesse klausli, millise kohaselt tuleb kohtul iga 2 kuu tagant kontrollida tõkendi kohaldamise aluseks olevaid asjaolusid. Vt: Act on the Responsibility of Legal Persons for the Criminal Offences, *op. cit* 21, § 36; Law on the Liability of Legal Entities for Criminal Offences. *op. cit* 21.

kriminaalmenetlus on kestnud kauem, kui kohtupraktikast tulenevalt võiks mõistlikult eeldada, arvestades seejuures kuriteo keerukust ning kriminaalasja mahukust. Seejuures tuleb kindlasti aga vaadata, kas tegemist on näiteks rahvusvahelist õigusabi nõudva kriminaalasjaga, mistõttu võib menetlus venida veelgi, kuid pikk menetlusaeg on objektiivselt põhjendatav. Eelkõige on sellise regulatsiooni sätestamine vajalik just seetõttu, et juriidilise isiku ettevõtlusvabadust ning omandiõigust ei piirataks ebamõistlikult kaua. Olukorras, kus kriminaalmenetlus on kestnud kuriteo asjaolusid arvestades kauem kui oleks mõistlik ja tavapärane, tuleks kohtul kindlasti kaaluda kahtlustatava taotlusel tõkendi tühistamist.

Alljärgnevalt pakub autor välja juriidilise isiku jagunemist keelava tõkendi regulatsiooni võimaliku sõnastuse:

- (1) „Jagunemise keeld on juriidilisest isikust kahtlustatavale või süüdistatavale kohaldatav tõkend, mis seisneb juriidilise isiku kohustuses mitte jaguneda kriminaalmenetluse kestel. Keeldu sisaldav märge kantakse vastavasse registrisse.“
- (2) „Juriidilisest isikust kahtlustatavale või süüdistatavale võib seada jagunemise keelu prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse alusel või kohtumääruse alusel, kui eeldatavalt mõistetava karistuse raskust ning kurjategija isikut arvestades on oht, et juriidiline isik kriminaalvastutuse vältimise eesmärgil viib läbi äriühingu jagunemise.“
- (3) „Edasilükkamatutel juhtudel võib juriidilisele isikule seada jagunemise keelu eeluurimiskohtuniku loata. Eeluurimiskohtunikku tuleb tõkendi seadmisest teatada tõkendi kohaldamisest alates 24 tunni jooksul ning eeluurimiskohtunik otsustab loa andmise või sellest keeldumise viivitamata. Kui eeluurimiskohtunik keeldub tõkendi kohaldamisest, muutub keeld koheselt kehtetuks.“
- (4) „Jagunemise keeld kehtib juriidilise isiku suhtes kohtueelses menetluses kuni süüdistusakti kohtusse saatmiseni, kohtumenetluses kuni kohtuotsuse jõustumiseni.“
- (5) „Juriidilisest isikust kahtlustataval või süüdistataval on õigus uute asjaolude esinemisel, millised välistavad tõkendi kohaldamise, esitada eeluurimiskohtunikule taotlus tõkendi põhjendatuse kontrollimiseks.“
- (6) „Kui juriidilise isiku jagunemise keelu alus langeb ära enne süüdistusakti kohtusse saatmist käesoleva seaduse § 226 lõikes 3 sätestatud korras, tühistab eeluurimiskohtunik kahtlustatava esindaja või prokuratuuri taotlusel tõkendi määrusega.“

Autor on seisukohal, et eelnevalt formuleeritud tõkendi regulatsioon tagaks efektiivse kriminaalmenetluse juriidiliste isikute suhtes viimaste jagunemise vältimiseks kriminaalmenetluse kestel. Seega oleks autori hinnangul seadusandjatel nii siseriiklikul ja kui ka Euroopa Liidu tasandil otstarbekas kaaluda nimetatud tõkendi ja väljapakutud regulatsiooni kohaldamist kriminaalmenetluse tagamist käsitlevates õigusaktides, et kindlustada õiglane kuritegude menetlemine kõigi kriminaalmenetluse osaliste jaoks.

KOKKUVÕTE

Tänapäevases globaliseerunud ühiskonnas, kus äriühingud osalevad pidevalt majanduslikus, sotsiaalses ja keskkonnaalases tegevuses, on oluliselt kasvanud ka juriidiliste isikute poolt toimepandavate kuritegude arv, mistõttu on vajalik sätestada juriidiliste isikute kriminaalvastutuse alused ning tagada süütegude efektiivne menetlemine ka juriidilistest isikutest kahtlustatavate puhul. Seetõttu otsis autor käesolevas magistritöös võimalusi juriidiliste isikute kriminaalvastutusele võtmiseks juriidiliste isikute jagunemise korral.

Esmalt analüüsis autor juriidilise isiku kriminaalvastutuse vajalikkuse küsimust ning leidis, et võttes arvesse, et juriidilise isiku vastutusega seonduv on aastatega muutunud üha aktuaalsemaks ning nii Euroopa Nõukogu kui ka OECD on rõhutanud juriidiliste isikute vastutusele võtmise olulisust. Samas puudub käesoleval ajal Euroopas siiski ühtne suund toodud temaatika käsitlemisel ning leidub riike, kus on kehtestatud juriidiliste isikute kriminaalvastutus, kuid leidub ka riike, kus alus juriidilise isiku kriminaalkorras vastutusele võtmiseks puudub. Siiski tuleb nentida, et enamustes Euroopa riikides on juriidilise isiku kriminaalvastutus vastutuse liigina juba kohaldamisel. Üheks erandiks saab pidada aga Saksamaad, kus seadusandja on leidnud, et juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmiseks alus puudub ning ette on nähtud juriidilise isiku karistamine rahaliselt kui tuvastatakse, et süütegu on toime pandud juriidilise isiku huvides.

Seega autor leidis, et vajadus juriidilise isiku vastutusele võtmiseks on olnud päevakajaline juba pikemaajalise perioodi vältel ning tänapäevases ettevõtlusele orienteeritud ja juriidiliste isikute rohkes ühiskonnas ei täida üksnes füüsiliste isikute karistamine süütegude toimepanemise eest enam oma eesmärki, mistõttu on igati vajalik kohaldada kriminaalvastutust ka juriidiliste isikute suhtes.

Kuivõrd karistusõiguse eesmärgiks on ühiskonna kaitse ning õiguskorra puutumatus ja terviklikkuse tagamine, kerkib esmalt küsimus sellest, kuidas nimetatud ülesannet võimalikult efektiivselt täita. Selleks analüüsis autor juriidilise isiku kriminaalvastutuse üldiseid eesmärke, et leida, kas need on täidetavad ka juriidilise isiku jagunemise korral.

Autor leidis, et juriidilise isiku karistamise eesmärgiks peaks olema hoiatava ja etteheitva sisuga rahalise sanktsiooni kehtestamine ning juriidilise isiku selline mõjutamine, et ta edaspidiselt hoiduks kuritegude toimepanemisest. Enamikel juhtudel on juriidilised isikud loodud äritegevuse eesmärgil ja sealjuures on äritegevuse peamiseks ülesandeks teenida

kasumit ning peamiseks eesmärgiks teenitavat kasumit suurendada. Juhul, kui seaduse rikkumisest tulenev kasu on suurem seaduskuulekal teel teenitud kasumist, võib ilmselt nii mõnegi juriidilise isiku silmis olla põhjendatud risk valida tee õigusrikkumiste toimepanemise suunas. Seega on autori hinnangul karistuse eesmärgi täitmiseks vajalik tagada, et isikule mõistetav karistus määratud sanktsiooni liigi ja selle sisu poolest omaks repressiivset toimet ning mõjutaks juriidilist isikut edaspidiselt hoiduma kuritegude toimepanemisest.

Autor leidis, et juriidilise isiku karistamisel ja mõjutamisel edaspidi hoiduma kuritegude toimepanemisest, tuleb lähtuda asjaolust, et juriidiline isik kui õiguslik fiktsioon, tunnetab karistusõiguse ning karistuste mõju eelkõige siis, kui need on mõõdetavad materiaalses väärtustes. Seega mõjutavad juriidilisi isikuid eelkõige just suured rahalised karistused. Täna Eestis kehtiva karistusseadustiku kohaselt saabki juriidilist isikut karistada vaid rahalise karistusega, mis peab täitma karistusõiguse üld- ja eripreventiivseid eesmärke. Uurimuse tulemusena jõudis autor järeldusele, et karistusõiguse üldpreventiivsete eesmärkide täitmiseks on vajalik saata ühiskonnale signaal, et toime pandud kuriteo eest saab karistada konkreetne kuriteo toimepanemise eest vastutav isik. Sealjuures eripreventiivse eesmärgi täitmiseks on oluline, et mõistetav rahaline sanktsioon oleks piisava suurusega, et see mõjutaks juriidilist isikut majanduslikult piisavas ulatuses ja täidaks etteheitvat eesmärki.

Samuti leidis autor, et juriidilist isikut on võimalik õiguskuulekale käitumisele suunata ka teist liiki sanktsioonide või mõjutuvahendite abil. Näiteks on Eesti kohtupraktikas käsitletav juriidilise isikule kohaldatava sanktsioonina ka konfiskeerimine ja laiendatud konfiskeerimine, millise kohaldamise mõju tuleb hinnata kogumis põhikaristusega. Autori hinnangul on karistus, kuritegelikul teel saadud kasumi äravõtmine, vaadeldav stiimulina hoiduda kuritegude toimepanemisest.

Kuivõrd juriidilise isiku eesmärgiks on kasumi teenimine, siis olukorras kus juriidilise isiku poolt seaduse rikkumisest tulenev kasum katab ära kriminaalmenetluse kulud ja süüdimõistmise korral ka võimaliku rahalise karistusega kaasneva kahju, olles seejuures suurem õiguskuuleka käitumisega teenitavast kasumist, siis ei ole autori hinnangul isiku rahaline mõjutamine alati piisavaks sanktsiooniks. Seega võib üheks kriminaalmenetlusega kaasnevaks mõjutusvahetiks juriidilise isiku puhul olla ka ettevõtte reputatsiooni kahjustamine, mis suunab isikut hoiduma edaspidisest kuritegelikust käitumisest.

Eeltoodust tulenevalt jõudis autor seisukohale, et teoorias juriidilise isiku kriminaalvastutuse ja karistamise juures on olemasolevate sanktsioonide ja mõjutuvahendite näol võimalik täita

karistusõiguse üld- ja eripreventiivsed eesmärgid peavad olema täidetud aga ka igal konkreetsel juhul karistuste mõistmisel. Probleem eeltooduga seoses kerkib esile aga juriidilise isiku jagunemisel, kui ühest juriidilisest isikust jagunemise tulemil väljub kaks juriidilist isikut ning seejuures jääb õiguslikult püsima ka jagunev ühing.

Vastavalt äriseadustiku §-ile 434 võib juriidilise isiku jagunemine toimuda ilma likvideerimismenetluseta kahel viisil ning seda kas jaotumise või eraldamise teel. Esimesel juhul esmane ehk jagunev ühing annab oma kogu vara üle teistele juriidilistele isikutele, seejuures loetakse jagunev ühing lõppenuks ning kriminaalmenetlus nimetatud isiku suhtes tuleb lõpetada. Teisel juhul annab jagunev ühing mingi osa oma varast üle ühele või mitmele omandavale ühingule, seejuures eraldumise korral jagunev ühing ei lõpe. Äriühingu jagunemise korral saab rääkida kas üld- või üksikõigusjärglusest, seejuures eraldumise korral tuleb kõne alla üksikõigusjärglus ning jaotumise korral üldõigusjärglus.

Kuivõrd juriidilise isiku jagunemisel toimub jaguneva ühingu vara üleminek omandavale ühingule, siis tõusetus autoril küsimus, kas kahtlustatava staatus kriminaalmenetluses võiks ehk olla käsitletav äriühingule kuuluva varana TsÜS § 66 tähenduses. Eelkõige teeniks nimetatud lahendus just juriidilise isiku kriminaalvastutusele võtmise ja karistamise eesmärgi ning võimaliku ebaõiguse tekkimise takistamist. Autor leidis, et pakutud käsitus võiks küll lahendada juriidilise isiku kriminaalvastutuse üleminekuga seonduvaid probleeme äriühingute jagunemise korral, kuid selle rakendamise võimalikkust praktikas on siiski kaheldav, kuivõrd tegemist on menetlusliku positsiooniga, mida võib pidada tugevalt seotuks kuriteo toimepannud juriidilise isikuga.

Autor analüüsis töös kahte juriidilise isiku jagunemise temaatikaga seonduvat kaasust Eesti kohtupraktikas, kus juriidilised isikud vältisid kriminaalvastutust jagunemisega eraldumise teel. Mõlema kaasuse puhul loodi omandava äriühingu näol jagunemise teel uus äriühing, kellele kanti üle suur osa jaguneva ühingu äritegevusest ja varadest. Kriminaalkorras karistati alles jäänud sisutut juriidilist isikut. Seega autor analüüsis, kas jagunemisel alles jäänud juriidilise isiku karistamine rahalise karistusega täidab karistusõiguses kehtivaid karistuse eesmärgid. Autori hinnangul ettevõtte jagunemise korral, kui kogu ettevõtte äritegevus läheb üle uuele ettevõttele ning karistada saab vaid alles jäänud sisutühi juriidiline isik, ei teeni see karistusõiguses kehtivaid üld- ega eripreventiivseid eesmärgid.

Eeltoodu tõstatas küsimuse, kuidas ning millistel alustel tuleks siiski määratleda juriidilist isikut, kelle huvides on kuritegu toime pandud ning kellele on võimalik omistada

toimepandud kuritegu. Autor leidis, et on põhjendamatu toetada seisukohta, mille kohaselt tuleks igal juhul eeldada, et kuritegu on toime pandud jaguneva ühingu huvides, kui kohtuotsuse tegemise ajaks on ühingust viidud minema kogu äritegevus ja ettevõtlus, mis eelkõige tekitasid juriidilises isikus huvi nimetatud kuritegu toime panna.

Seetõttu üritas autor järgnevalt leida lahendusi juriidilise isiku huvi, kui kriminaalvastutuse aluse, sisustamiseks selliselt, et võimalik oleks kohaldada kriminaalvastutust ka omandava äriühingu suhtes. Autor leidis, et juriidilise isiku huvi kriteeriumi näol on tegemist määratlemata õigusmõistega, mille sisustamine on jäetud Eestis kohtupraktika kujundada. Autori hinnangul tuleb juriidilise isiku huvi puhul eristada formaalset ja materiaalsel kriteeriumit ning huvi kriteeriumise sisustamisel tuleb lähtuda just materiaalsest küljest, tuvastades, juriidilise isiku majandusüksuse, mille huvides tegu toime pandi. Seega asus autor seisukohale, et juriidilise isiku jagunemisel tuleb hinnata, kas jaguneva juriidilise isiku kogu vara, õiguste ja kohustuste ning äritegevuse üleminekul omandavale äriühingule, on üle läinud ka juriidilise isiku kuriteo toimepanemisega seotud huvi.

Eeltoodud lahenduskäiku takistab täna siiski TsÜS § 26 lg 2 koosmõjus ÄS §-iga 2 lg-ga 3 ja KarS §-iga 37, milliste kohaselt tekib äriühingule õigusvõime vastavasse registrisse kandmisega ning ainult õigusvõimelist juriidilist isikut võib pidada karistusõiguses süüvõimeliseks isikuks. Seega olukorras, kus juriidilise isiku huvi liigub üle omandavasse ühingu, milline loodaks alles jagunemisel, puudub viimasel õigusvõime ja sellest tulenevalt ka karistusõiguslik süüvõime. Samas situatsioonides, kus juriidilise isiku jagunemisel kantakse kogu vara üle olemasolevasse juriidilisse isikusse, tuleks autori hinnangul asuda vastupidisele seisukohale ning kontrollida juriidilise isiku huvi üleminekut omandavasse äriühingusse. Enamikel juhtudel siiski luuakse omandav äriühing alles jagunemisprotsessi käigus, mistõttu kuriteo toimepanemise ajal seda registrisse kantud ei ole ning juriidilisel isikul puudub sellest tulenevalt karistusõiguslik süüvõime.

Teise lahendusena analüüsis autor Saksamaa väärteomenetluse seadustiku rakendamisel kohaldatud majandusliku identiteedi põhimõtet. Saksamaa Liidu Ülemkohus on eeldustena majandusliku identiteedi printsiibi kohaldamisel näinud ette, et omandav äriühing jaotumisel saab jaguneva ühingu, kelle organ väärteo toime pani, üldõigusjärglaseks ning lisaks tuleb tuvastada, kas varasema ning uue varaühenduse vahel valitseb majanduslik identsus ning varaühendusi võib pidada peaaegu identseteks. Lisaks tuleks majandusliku identiteedi põhimõtte hindamisel vaadata, kas vara kasutatakse samal või vähemalt sarnasel viisil, kui

seada tehti varem jagunevas ühingu ning kas ülekantud vara moodustab olulise osa uue juriidilise isiku ühisvarast. Kui eeltoodud kriteeriumid on tuvastatud ning täidetud, saab asuda seisukohale, et ühinguõigusliku ümberkujundamise tulemil on jagunevast ühingust väljunud ikkagi sama juriidiline isik ning rahalise sanktsiooni pööramine tema vastu on lubatud.

Autor leidis, et majandusliku identiteedi põhimõtte võiks olla Eestis teoreetiliselt kohaldatav juhtudel, kui kaasuse pinnalt nähtub, et kuritegu pandi toime juriidilise isiku huvides teatud äritegevuses ja eesmärgiks oli ettevõtte kasumi suurendamine ning menetluse kestel toimub jagunemine selliselt, et ettevõtte kogu vara koos nimetatud äritegevusega viiakse üle uude äriühingusse. Samuti võiks juhtudel, kui omandav juriidiline isik on enne jagunemise läbiviimist vastavas registris registreeritud, jaatada isiku karistusõigusliku süüvõime olemasolu ja kriminaalvastutuse kohaldamist majanduslikult identse õigusjärglasest juriidilise isiku suhtes. Seega annaks selline lahenduskäik võimaluse tagada kriminaalmenetlus juriidiliste isikute jagunemisel vaid teatud juhtumitel ning seetõttu ei saaks seda siiski pidada autori hinnangul piisavaks.

Omandava juriidilise isiku süüvõime puudumise, kui majandusliku identiteedi põhimõtte kohaldamise takistuse, kõrvaldamine oleks võimalik autori arvates vaid seaduse täiendamisega, luues materiaalõigusesse normi, mis juhul kui on tuvastatud majanduslik identsus jaguneva ja omandava juriidilise isiku vahel ning juriidilise isiku huvi majandusüksuse näol üleminek uude äriühingusse, oleks võimalik omistada õiguseellase tegevus õigusjärglasele.

Samuti hindas autor, kas laiema kohaldamise võimaluse võiks anda 2013 aastal jõustunud Saksamaa väärteomenetluse seadustiku täienduse ülevõtmine, millega anti seaduse rakendajatele võimalus kohaldada rahalist sanktsiooni ka jaguneva juriidilise isiku õigusjärglasele, jättes seejuures hindamata majandusliku identsuse üleminekut. Ka siinkohal leidis autor, et selline lahenduskäik tekitaks probleeme isiku süü elemendi tuvastamisel, kuivõrd isiku süüdi tunnistamise on võimalik vaid juhul kui isik on kuriteo toimepanemises süüdi ja tema süü on tõendatud. Juriidilise isiku puhul tähendab see ennekõike, et juriidiline isik peab olema teo toimepanemise ajal õigusvõimeline.

Seega on eeltoodust tulenevalt üheks võimaluseks täiendada materiaalõigust normiga, mis annaks võimaluse omistada õiguseellase tegevus majanduslikult identsele juriidilisele isikule, kui jaguneva juriidilise õigusjärglasele. Eelkõige peaks selline norm sisaldama endas

majandusliku identiteedi hindamise kriteeriume, mis on tuletatavad Saksamaa õiguskirjanduses ja kohtupraktikast. Autor leidis, et selline norm võiks Eesti karistusõiguses paikneda lõikena KarS §-s 37 ning sellisel juhul tuleks menetlejal peale süüteo koosseisu ja õigusvastasuse sedastamist jaguneva äriühingu tegevuses, hinnata juriidilise isiku süü küsimuse juures võimalikku õigusjärglase vastutust õiguseellase tegevuse eest.

Käesoleva töö autor jõudis tõdemuseni, et ka eelviidatud lahenduskäik ei tagaks kriminaalmenetlust kõikide juhtumite korral, kus kahtlustatavast või süüdistatavast juriidiline isik menetluse kestel jaguneb. Seetõttu pidas autor vajalikuks analüüsida ka võimaliku tõkendi kohaldamist juriidilisele isikule, et takistada tema jagunemist kriminaalvastutuse vältimise eesmärgil.

Üheks selliseks tõkendiks võiks autori hinnangul olla keeld jaguneda kriminaalmenetluse kestel, seades keelumärke vastavasse juriidilise isiku kohta käivasse registrisse. Autori hinnangul oleks selline tõkend vajalik, sest selline tõkend tagaks igakordselt kriminaalmenetluse juriidiliste isikute suhtes. Samuti leidis autor, et nimetatud tõkend oleks sobilik ja vajalik, sest nimetatud eesmärgi saavutamine ei ole teiste olemasolevate kriminaalmenetlust tagavate vahenditega võimalik. Hinnates tõkendiga riivatavaid põhiõigusi ettevõtlusvabaduse ja omandiõiguse näol ja toodud riive intensiivsust, leidis autor et riive on lubatav ja õigustatud, mistõttu võiks üldiselt pidada tõkendit proportsionaalseks. Tõkendi kohaldamisel tuleb autori arvates hinnata kuriteo raskust, selle eest eeldatavalt mõistetava karistuse raskust, kurjategija isikut ning kohaldatava sanktsiooni võimalikku mõju äriühingule.

Lisaks analüüsis autor, kas nimetatud tõkendi kohaldamise pädevus peaks kuuluma menetlejale või tuleks see allutada kohtule. Kuivõrd juriidilise isiku jagunemist keelav tõkend on meetmena küll proportsionaalne, kuid riivab siiski küllaltki intensiivselt juriidilisele isikule laienevaid põhiõigusi ettevõtlusvabaduse ning omandiõiguse näol, siis on autori arvates põhjendatud anda nimetatud tõkendi kohaldamise õigus eeluurimiskohtunikule. Autori hinnangul ei oleks aga vajalik anda kahtlustatavast või süüdistatavast juriidilisele isikule võimalust iga kahe kuu tagant tõkendi kohaldamise aluste kontrollimist, kuivõrd tõkendi kohaldamise alused ei ole ajas nii kiiresti muutuvad.

Autor on seisukohal, et magistritöös formuleeritud tõkendi regulatsioon tagaks efektiivse kriminaalmenetluse juriidiliste isikute suhtes viimaste jagunemise vältimiseks kriminaalmenetluse kestel. Seega oleks autori hinnangul seadusandjatel nii siseriiklikul ja kui ka Euroopa Liidu tasandil otstarbekas kaaluda nimetatud tõkendi ja väljapakutud

regulatsiooni kohaldamist kriminaalmenetluse tagamist käsitlevates õigusaktides, et kindlustada õiglane kuritegude menetlemine kõigi kriminaalmenetluse osaliste jaoks.

Töö sissejuhatuses esitas autor esmalt hüpoteesi, mille esimese osa kohaselt Eestis kehtiv juriidilise isiku kriminaalvastutuse kontseptsioon ei täida kohtupraktikas oma eesmärki juriidilise isiku jagunemise korral, andes jagunemisega juriidilisest isikust kahtlustatavale või süüdistatavale võimaluse kanda kogu oma äritegevus omandavasse äriühingusse, millele õigusjärglasena liiguvad üle jagunemislepinguga kokkulepitud vara, õigused ja kohustused, kuid millisele ei ole võimalik omistada kahtlustatava ega süüdistatava staatust. Samuti selline juriidilise isiku kriminaalvastutuse probleem annab kahtlustatavale või süüdistatavale võimaluse vältida kriminaalmenetlust, mis omakorda ei ole kooskõlas karistusõiguses valitsevate üldpreventiivsete ja eripreventiivsete eesmärkidega. Autori arvates leidis toodud hüpotees kinnitust, kuivõrd käesoleval ajal kehtiva seadusandluse kohaselt on juriidilistel isikutel võimalus vältida kriminaalvastutust, viies selleks läbi juriidilise isiku jagunemise. Täna kehtiva seaduse kohaselt on võimalik omistada õigusjärglasele õiguseellase poolt toimepandud süütegu ainult selliste juhtumite puhul, kui juriidiline isik viib jagunemise läbi jaotumise teel üldõigusjärgluse korras ning annab kogu oma vara koos õiguste ja kohustustega olemasolevale äriühingule. Toodud lahendust ei saa pidada piisavaks, kuivõrd seadus ei takista juriidilistel isikutel on soovi korral kriminaalvastutust jagunemise teel vältida, mistõttu ei täida olemasolev juriidilise isiku kriminaalvastutuse kontseptsioon karistusõiguse üld- ega eripreventiivseid eesmärke.

_____/allkiri./

Triinu Olev

DIVISION OF LEGAL ENTITY AND CRIMINAL LIABILITY

Summary

In today's globalized society, companies are constantly involved in economic, social and environmental activities. In this context, the number of offenses committed by legal persons has also been significantly increased, which is why it is necessary to lay down the bases of criminal liability of legal persons, and to ensure an effective process of offenses in cases where the suspects are legal persons.

The first cases of criminal liability of legal person come from England and the United States of America, where the spread of industrialization spurred the development of corporate criminal liability next to that of natural persons. In the international sphere, one significant aspect motivating the growth in corporate criminal liability has been the increase of conventions and other international acts requiring such provisions. Despite the fact that in these days corporate criminal liability has become more and more topical, there is no unified direction shown in dealing with the topic at this time in Europe. There are countries that have established criminal liability of legal persons, but there are also countries where only natural persons are held responsible for their actions.

Criminal liability of a legal person was first established in Estonia in the new Penal Code that entered into force on 1 September 2002. According to § 14 subsection 1 of the Penal Code, in the cases provided by law, a legal person shall be held responsible for an act which is committed in the interests of the legal person by its body, a member thereof or by a senior official or competent representative. It is important to note that due to the same provision not any offense committed by an above-mentioned person, is immediately attributable to a legal person, it is necessary to declare that the act had been committed in the interests of a legal person.

The criminal liability of legal person existed for almost 13 years now, and during this period, series of problems have been revealed according to corporate criminal liability. In author's opinion, one outstanding problem is the division of a legal person in criminal proceedings. In particular, the case of a division of legal person in criminal proceedings has led to confusion in recent years. Therefore, the author analyzed the possibilities to prosecute the legal persons in the cases of division of legal entity. The aim of this work was to analyze the nature of corporate criminal liability and the objectives of penalties applied to legal entities. For that,

the author assessed whether these objectives could also be met in cases of division of legal entity in criminal proceedings, and whether it would be reasonable, necessary, and in certain cases possible, to prosecute the recipient company, which has been established with the division of legal entity and is the legal successor of the company being divided. The author also focused on identifying the grounds of corporate criminal liability in cases of division of legal person and the possibilities to prosecute the legal successor established by the division of legal entity. The author also provides possible solutions for the criminal liability of legal successor to ensure the applicability of the criminal prosecution in situations where this is necessary due to the concept of criminal law.

To achieve the set objectives, the author uses systematic and comparative legal research methods. The author also uses modeling research method and formulates a legal regulation of a preventive measure applicable to legal persons suspected in criminal proceedings, which is intended to ensure the criminal proceeding in cases where legal person is subject to.

The main sources for writing this paper was the corporate criminal liability related legal literature, international conventions, German Act on Regulatory Offences pertaining explanatory literature and case law. Inter alia, for the formulation of possible preventive measure for legal person the author applied Croatia and Serbia regulations reflecting the criminal liability of the legal person.

In order to achieve the abovementioned goal, the author formulated hypotheses. The hypothesis stipulates that Estonian criminal responsibility concept of legal persons does not comply with its goal in the cases of division of legal person in the case law, giving the suspected or accused divided company an opportunity to transfer its entire business to the recipient company. The Recipient company is the legal successor, which will acquire all the assets, rights and obligations of company being divided, but cannot be attributed to the status of the suspect or the accused. The other part of the hypothesis is that this problem gives a suspected or an accused legal person an opportunity to avoid criminal proceedings and criminal liability, which, in turn, is not in line with the prevailing aims of special and general prevention in penal law.

The author finds that in order to archive the first objective of the present work it is necessary to open the aim of corporate criminal liability to understand why there has to be a possibility to apply criminal sanctions against legal persons and do the sanctions provided in current Estonian Penal Code fulfill the goals of corporate criminal liability in theory. In order to set

this goal, in the first chapter author analyzed the necessity of a corporate criminal liability and found that the need for a liability of legal person has been topical for a longer period of time, and in today's society only the liability of natural persons does not anymore serve its purpose, therefore it is entirely appropriate to apply the criminal liability of legal persons.

After that, the author analyzed how to fulfill the overall objectives of punishment in cases of corporate criminal liability, to find out whether they are executed also in cases of legal person division. Author finds that the aim of sanctioning legal persons should be to impose dissuasive and reproachful pecuniary punishments or to influence legal person in such way, that it henceforth refrain from committing criminal offenses. In case of breaking the law if the benefit from committing a crime is greater than the profit earned by a law-abiding way, many legal persons may come to an opinion that the risk of committing a crime and being penalized is worth taking. Consequently, the author found that to archive the purpose of the punishment it is necessary to ensure that the criminal sanction imposed by the type and content have a repressive effect and holds the legal person back from committing criminal offenses in the future.

In doing so, author found that the legal person as a legal fiction sees the impact of criminal law and criminal penalties, when they are measured in material values. Therefore, legal persons are particularly affected by heavy financial penalties. Today, according to the Estonian Penal Code, it is possible to penalize legal person only for pecuniary punishment, which must comply with the general and special preventive penal objectives. The author also found that the legal person can be referred to law-abiding behavior by other types of sanctions. For example, one of these other sanctions could be a damage of reputation of the company, which directs the legal person to refrain from the further criminal behavior.

Author arrived at a conclusion, that in theory, criminal punishments applicable to legal entities meet the objectives of the general and special prevention in criminal law. The problem arises in the cases of a division of suspected or accused legal entity, if one legal person divides into two legal persons, and thereby will remain legally the company being divided. If the company is being divided it is possible to talk about either the general or special successor, upon separation it is the question of special successor, upon distribution question - of general successor.

The author analyzed, in cases of a legal person division when the company being divided transfers the assets in the recipient company, could the suspect status of the criminal proceeding perhaps be regarded as a company belonging to the asset TsÜS § 66 meaning. Author found that the proposed approach could resolve the corporate criminal responsibility switchover problems associated with corporate divisions, but the feasibility of such practice is doubtful, since it is a procedural position, which can be regarded as highly related with a legal person committed the crime committed.

Author examined two cases related to the topic of a division of the legal person in the Estonian court practice, according to which legal entities avoided the criminal liability by separating the company in two. In both of the cases, the recipient company was set up as a new company through division. The company divided transferred the whole business and stocks to the recipient company. The Criminal Court convicted and sentenced the remaining essentially dispossessed legal person. The author found that such solution does not meet the general and special preventions of criminal law and therefore the author tried to find answers to the questions of how and on what basis should, however, define the legal person on whose behalf the offense was committed and to which it is possible to assign committed crime. The author found that the criterion of the interest of the legal person is an undefined legal concept, which is left in the case-law to define. Author believes that a legal person interest should be distinguished from the formal and substantive criteria, and in cases defining this criteria the court should proceed from a material viewpoint, recognizing the organization of the legal entity, in whose interests the act was committed.

The author therefore held that in cases of the division of the legal entity, if the company being divided transfers all its property, rights and liabilities to the recipient company, it must also be evaluated whether the company's interest in the basis for committing a criminal offense went over or not. However, the author found that the shown solution does not resolve the problem in the Estonian criminal law, because the passive legal capacity of a legal person in private law arises as of entry of the legal person in the register prescribed by law and only legal persons with passive legal capacity are capable of guilt. If the recipient company is established in the process of division, the new company not have the legal capacity in the time committing a crime and, consequently, they were not capable of guilt and cannot be held criminally liable for the actions of the company being divided.

Secondly, the author analyzed the German Code of Order Violations (OWiG) and the principle based on an 'economic perspective'. According to this principal, if the recipient company is economically identical (in German, wirtschaftliche Identität) to the company that committed the crime, the recipient company should be liable. The author found that the economic principle of identity could in some cases be in addition of a theory applicable in Estonian criminal law, but this solution will provide an opportunity to secure criminal proceeding against legal persons only in certain cases, and therefore for the author's opinion it could not be considered sufficient.

The author also assessed whether the 2013 German Code of Order Violations supplement takeover in Estonian criminal law could give a wider application opportunity, considering that according to the supplement it is possible to apply a financial penalty against the legal successor of the company being divided, leaving the identity of assessing the economic transition aside. Here, too, the author finds that such a move would cause problems and does not provide a solution for all cases.

Insofar as the author came to the realization that the analyzed solutions do not guarantee the criminal proceedings in all cases where the suspected or accused legal person decides to divide, so in author's opinion it should be considered as a potential preventive measure of legal persons, in order to prevent its division during the criminal proceedings.

In the second chapter, the author examined whether such preventive measure is needed and found that a preventive measure prohibiting the division of a legal person in criminal proceedings would be suitable, necessary and proportionate, since that objective cannot be achieved by other existing criminal proceedings measures. When applying such preventive measure the following factors shall be taken into consideration: the gravity of the crime, the expected punishment for this crime and the severity of the punishment imposed, the criminal sanction applicable to a person, and the potential impact on the company. In addition, the author found that the application of such preventive measure should fall within the competence of the court, since the preventive measure that prohibits the division of the legal entity quite intensively the fundamental rights such as right of ownership and freedom of enterprise prejudice.

In addition, the author formulated the regulation of preventive measures and found that it would provide an effective criminal proceeding in cases where a legal persons subject to in order to avoid criminal proceedings enforce a division of a legal entity. Consequently, the author found that the legislators at both national and EU levels should consider such a preventive measure and the proposed regulations application in criminal acts to ensure a fair procedure for all criminal offenses and parties.

Based on the previous, the author concludes that the hypothesis is confirmed. According to the legislation in force, there is an opportunity for legal persons to avoid criminal liability, by carrying out the division of a legal person. Under the current law, the legal successor can only be liable for the acts committed by the company being divided in certain cases, where there is a division trough the distribution of a company and the universal successor, who acquires all of divided companies assets is an existing company. Brought solution is not enough, the law does not preclude legal persons wishing to avoid criminal liability by division, so it does not comply with the existing legal concept of corporate criminal responsibility for criminal law general, nor special preventive aims.

_____/signature./

Triinu Olev

LÜHENDID

- 1) **ÄS** Äriseadustik
- 2) **BGH** Bundesgerichtshof (Deutschland)
- 3) **GG** Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland
- 4) **HMKo** Harju Maakohtu otsus
- 5) **Hrsg.** Herausgeber
- 6) **KarS** Karistusseadustik
- 7) **KarSK** Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne.
Kommentar
- 8) **KrK** Kriminaalkoodeks
- 9) **KrMS** Kriminaalmenetluse seadustik
- 10) **KrMSK** Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne.
- 11) **NJW** Neue Juristische Wochenschrift
- 12) **OECD** Organization for Economic Co-operation and Development
- 13) **OWiG** Gesetz über Ordnungswidrigkeiten
- 14) **OWiG-BeckOK** Gesetz über Ordnungswidrigkeiten. Beck'scher Online-
- 15) **PõhiSK** Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne.
- 16) **PS** Eesti Vabariigi põhiseadus
- 17) **PS** Põhiseadus
- 18) **RKKKo** Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus
- 19) **RKPSJKo** Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium otsus
- 20) **RKTKo** Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus
- 21) **RKÜKo** Riigikohtu üldkogu **otsus**
- 22) **RT** Riigi Teataja
- 23) **Seletuskiri 554 SE** Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 554 SE
- 24) **StGB** Strafgesetzbuch
- 25) **TlnRnKo** Tallinna Ringkonnakohtu otsus
- 26) **TMS** Täitemenetluse seadustik
- 27) **trk** trükk
- 28) **TsÜS** Tsiviilseadustiku üldosa seadus.

- 29) **UmwG** Umwandlungsgesetz.
- 30) **vlj** väljaanne
- 31) **VÕS** Võlaõiguseadus
- 32) **vt** vaata
- 33) **wistra** Zeitschrift für Wirtschaft, Steuer und Strafrecht

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Abati Carcia.Manso, E. *et al.* Mandelkern Group on Better Regulation, Final Report. 13.01.2001. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/smart-regulation/better_regulation/documents/mandelkern_report.pdf (01.05.2015).
2. Askworth, A. Principles of criminal law. 6th edition. New York: Oxford University Press, 2009.
3. Bajkowski, S. Thompson, K. Corporate Criminal Liability. American Criminal Law Review Vol. 34, No. 2 , 1997.
4. Beale, S. S. The Development and Evolution of the U.S. Law of Corporate Criminal Liability. Presented at the German Conference on Comparative Law, Marburg Germany, September 2013 (eelnõu detsember 2013). Arvutivõrgus: http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5910&context=faculty_scholarship (01.05.2015)
5. Change, C. Corporate Liability in Europe. London: Clifford Chance LLP, January 2012. Arvutivõrgus: http://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/PDFs/Corporate_Liability_in_Europe.pdf (01.05.2015)
6. Diskant, E. B. Comparative Corporate Criminal Liability: Exploring the Uniquely American Doctrine Through Comparative Criminal Procedure. New Haven: The yale law journal 2008. Arvutivõrgus: http://www.yalelawjournal.org/pdf/729_t8hgkspk.pdf (01.05.2015)
7. Elkind, E. Sootak, J. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. Juridica X/2005.
8. Frolov, R. Keelatud koostöö ettevõtjate vahel. Euroopa Ühenduse õigus ja Eesti konkurentsioigus. Juridica VI/2003.
9. Gobert, J. Punch, M. Rethinking Corporate Crime. London: Butterworths/LexisNexis, 2003.
10. Hauser, V. Rechtsnachfolge in der bußgeldrechtlichen Haftung nur bei wirtschaftlicher Identität. Beck-online 2012. Arvutivõrgus: <https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ee/Default.aspx?vpath=bibdata/zeits/gwr/2012/cont/gwr.2012.44.1.htm&pos=0&hlwords=Wirtschaftliche%20Identit%26%23228%3bt%20>

- 3%90Identit% c3% a4t% c3% 90+wirtschaftliche% 2cidentitaet+% c3% 90+wirtschaft+% c3% 90+identitaet+#S44 (01.05.2015)
11. Hirsch, H. J. Juriidiliste isikute kriminaalvastutusest. *Juridica I*/1996.
 12. Höll, C. Reichling, T. Verschärfung der Sanktionsmöglichkeiten gegen juristische Personen und Personenvereinigungen. Frankfurt a.M: IWW Institut. Ausgabe 7/2012. <http://www.iww.de/pstr/schwerpunktthema/gesetzesentwurf-verschaerfung-der-sanktionsmoeglichkeiten-gegen-juristische-personen-und-personenvereinigungen-f58156> (01.05.2015).
 13. Illing, E. Õigusaktide mõjude analüüsi areng Euroopas. Riigikogu Toimetised 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11566&op=archive2> (01.05.2015).
 14. Jarolímková, A. Enforcement of Environmental Protection Through Criminal Law. *Common Law Review*. Arvutivõrgus: <http://www.commonlawreview.cz/enforcement-of-environmental-protection-through-criminal-law> (01.05.2015)
 15. Kaugia, S. Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. Riigikogu Toimetised 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (01.05.2015)
 16. Kergandberg, E. Pikamäe, P. Kriminaalmenetlusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
 17. Kergandberg, E. Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006.
 18. Luts, M. Lünga vastu tõlgendamise või analoogiaga? (Diskussioonist juriidilises meetodiõpetuses). *Juridica VII*/1996.
 19. Merimaa, M. Äriseadustik. Kommentaarid, selgitused, arvamused. Tallinn: Ilo 2007.
 20. Nagel, I. Ühinemine ja jagunemine võivad olla tavapärase majandustegevuse osa. Tallinn: Grant Thornton Rimess. Arvutivõrgus: http://www.grantthornton.ee/wp-content/uploads/2014/06/140414_GTR-%C3%9Chinemine-jagunemine-kui-osa-maj-tegevusest_Ivo_Nagel.pdf (01.05.2015).
 21. OWiG-BeckOK: Graf, J. P. (Hrsg.). Beck'scher Online-Kommentar. 6. Ed. Stand: 15.12.2014. München: C.H. Beck 2014. Arvutivõrgus: https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ee/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/BeckOKOWiR_OWiR_6/cont/BeckOKOWiR.OWiR%2Ehtm (01.05.2015).
 22. Pieth M. Low L. A. Cullen, P. J. The OECD Convention on Bribery: A Commentary. *A Commentary on the Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials*

- in International Business Transactions of 21 November 1997. Cambridge University Press, detcember 2006. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/39200754.pdf> (01.05.2015)
23. Pikamäe, P. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes? *Juridica I/2010*.
 24. Pikamäe, P. Sootak, J. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. trükk. Tallinn: Juura 2009.
 25. Pradel, J. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus Tähelepanekud Euroopa riikide seadusandluste kohta. *Juridica VIII/1999*.
 26. R. Tiivel. Sissejuhatus tsiviilõigusesse. Tallinn: Agitaator, 2011.
 27. Rask, R. Kairjak, M. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. *Tractatus Terribiles*. Artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009.
 28. Rebane, I. Eesti NSV kriminaalkodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat, 1980.
 29. Robert, J. Controlling Corporate Criminality: Penal Sanctions and Beyond. *Web Journal of Current Legal Issues in association with Blackstone Press Ltd*. 1998. Arvutivõrgus: <http://www.bailii.org/uk/other/journals/WebJCLI/1998/issue2/gobert2.html> (01.05.2015)
 30. Donaldson, M. Watters, R. "Corporate Culture" as a Basis for the Criminal Liability of Corporations. United Nations Special Representative of the Secretary General on Human Rights and Business. February 2008. Arvutivõrgus: <http://198.170.85.29/Allens-Arthur-Robinson-Corporate-Culture-paper-for-Ruggie-Feb-2008.pdf> (01.05.2015)
 31. Roxin, C. Strafrecht, Allgemeiner Teil. Band 1. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. 3. Aufl. München: C. H. Beck, 1997.
 32. Senge, L. Karlsruher Kommentar zum Gesetz über Ordnungswidrigkeiten. 4. Aufl. München: C.H. Beck 2014. Arvutivõrgus: https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ee/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/KarlsKoOWiG_4/cont/KarlsKoOWiG%2Ehtm (01.05.2014)
 33. Slapper, G. Corporate manslaughter: An examination of the determinants of prosecutorial policy. *Social and Legal Studies*, 2(4), pp. 423–443. SAGE Publications 1993. Arvutivõrgus: <http://oro.open.ac.uk/20975/2/1535A240.pdf> (01.05.2015)
 34. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010.

35. Sootak, J. Karistusõiguse adekvaatsus – õiguse iseolemise ja mida ühiskond õigusest ootab. Ettekanne Presidendi mõttekojas. Äрма: 27.08.2010. Arvutivõrgus: http://www.president.ee/images/stories/pdf/2010-08-27_jaan-sootak.pdf (01.05.2015)
36. Sootak, J. Muudatused ja täiendused karistusõiguse üldosas. Läbivad muudatused eriosa sätete kohaldamiseks. *Juridica* VIII/2014.
37. Sootak, J. Riigikohtu praktika kriminaalasjades jaanuar-aprill 2014. 20.05.2014. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1705/Riigikohtu_praktika_ylevaade_kriminaalasjad_2014_1.pdf (01.05.2015).
38. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007.
39. Stewart, J. G. A pragmatic critique of corporate criminal theory: atrocity, commerce and accountability. *Corporate Crime Reporter* 2012. Arvutivõrgus: <http://www.corporatecrimereporter.com/wp-content/uploads/2012/10/stewart.pdf> (01.05.2015)
40. T. Erelt. *et al.* Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Kirjakeele normi alus alates 1. jaanuar 2014. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus: 2013. Veebiväljaanne. – Arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/qs/> (01.05.2015).
41. Tampuu, T. Hagimenetluse poole asendamine õigusjärglasega. *Juridica* VIII/2006.
42. Triipan, M. Proportsionaalsuse põhimõtte Euroopa Liidu õiguses. *Juridica* III/2006.
43. Truuväli, E.-J. *et al (toim)*. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljatrükk. Veebiväljaanne. Tartu Ülikool 2012. Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/> (01.05.2015)
44. Varul, P. *et al.* Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012.
45. Varul, P. *et al.* Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.
46. Vutt, A, Vutt, M. Ühinemine ja jagunemine Eesti registri- ja kohtupraktika peeglis. *Juridica* III/2009.
47. Wabnitz, H-B. Janovsky, T. Handbuch Wirtschafts und Steuerrecht. 4 Aufl. München: C.H. Beck 2014. Arvutivõrgus: https://beck-online.beck.de.ezproxy.utlib.ee/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/HdbWirtschSteuerstrafR_4/cont/HdbWirtschSteuerstrafR%2Ehtm (01.05.2015).
48. Wagner, M. Corporate Criminal Liability. National and International Responses. Background Paper for the International Society for the Reform of Criminal Law 13th International Conference Commercial and Financial Fraud: A Comparative

- Perspective Malta, 8-12 July 1999. Canada. Arvutivõrgus:
<http://icclr.law.ubc.ca/sites/icclr.law.ubc.ca/files/publications/pdfs/CorporateCriminal.pdf> (01.05.2015)
49. Wells, C. International trade in models of corporate liability. Discussion Paper. Cardiff Law School and Centre for Business Relationships, Accountability, Sustainability and Society (BRASS) Law, 2003. Arvutivõrgus:
<http://orca.cf.ac.uk/67409/1/cacorptoolkitCW0203.pdf> (01.05.2015).

KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL

50. Act on the Responsibility of Legal Persons for the Criminal Offences. Vastu võetud: 11.09.2003, jõustunud 24.03.2004. Arvutivõrgus:
http://www.unodc.org/cld/en/legislation/hrv/act_on_the_responsibility_of_legal_persons_for_the_criminal_offences/chapter_i-iv/article_1-37/act_on_the_responsibility_of_legal_persons_for_the_criminal_offences.html?;
51. Asjaõigusseadus.- RT I 1993, 39, 590... RT I, 08.07.2014, 7.
52. Code Pénal. 01.03.1994. Arvutivõrgus:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (01.05.2015).
53. Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2
54. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 30.03.2010 – ELT C 326, 26.10.2012, lk 392-410.
55. Gesetz über Ordnungswidrigkeiten.- 19. 02.1987 BGBl. I S. 602 ...10.10.2013 BGBl. I S. 3786. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/owig_1968/gesamt.pdf (01.05.2015)
56. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland.- BGB Teil III, 100-1 ... 23.12.2014 BGBl I S. 2438. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>
57. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri.- RT I, 29.12.2011, 228.
58. Karistusseadustik.- RT I 2001, 61, 364... RT I, 12.03.2015, 21.
59. Karistusseadustik.- RT I 2001, 61, 364... RT I, 21.06.2014, 28
60. Kriminaalkoodeks.- RT I 2002, 56, 350 (*Kehtetu alates 31.08.2002*).
61. Kriminaalmenetluse seadustik.- RT I 2003, 27, 166... RT I, 19.03.2015, 22.

62. Law on the Liability of Legal Entities for Criminal Offences.- jõustunud 27.10.2008,
No. 97/08. Arvutivõrgus:
<http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/Serbia/LawOnLiability.pdf>
63. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon.- RT II 2003, 1, 1
64. Rahvusvahelistes äritehingutes välisriigi ametiisikutele altkäemaksu andmise vastu võitlemise konventsioon.- RT II 2009, 5, 11.
65. Strafgesetzbuch.- 13.11.1998 BGBI. I S. 3322 ... 21. 01.2015 BGBI. I S. 10.-
Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>
(01.05.2015)
66. Tsiviilseadustiku üldosa seadus.- RT I 2002, 35, 216
67. Täitemenetluse seadustik.- RT I 2005, 27, 198... RT I, 05.03.2015, 5
68. Umwandlungsgesetz.- 28. 10.1994 BGBI. I S. 3210; 1995 I S. 428 ... 24.04.2015
BGBI. I S. 642. Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/umwg_1995/gesamt.pdf. (01.05.2015)
69. Võlaõigusseadus.- RT I 2001, 81, 487...RT I, 11.04.2014, 13
70. Äriseadustik.- RT I 1995, 26, 355... RT I, 19.03.2015, 45.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Eesti kohtupraktika:

71. HMKo 19.11.2012, 1-10-13292.
72. TlnRnKo 28.11.2008, 3-08-1998;
73. RKHKo 12.06.2009, 3-3-1-20-09.
74. RKKKo 05.03.2003, 3-1-1-26-03
75. RKKKo 06.01.1998, 3-1-1-2-98,
76. RKKKo 06.05.2005, 3-1-1-137-04.
77. RKKKo 08.10.2003, 3-1-1-108-03.
78. RKKKo 09.12.1997, 3-1-1-124-97.
79. RKKKo 10.02.2006, 3-1-1-145-05.
80. RKKKo 12.05.2011, 3-1-1-30-11.
81. RKKKo 12.06.2008, 3-1-1-37-07.
82. RKKKo 12.12.2014, 3-1-1-82-14.

83. RKKKo 15.04.2005, 3-1-1-22-05.
84. RKKKo 20.01.2014, 3-1-1-133-13.
85. RKKKo 23.03.2005, 3-1-1-9-05.
86. RKKKo 28.09.2004, 3-1-1-82-04.
87. RKKKo 28.09.2004, 3-1-1-84-04.
88. RKKKo 30.06.2014, 3-1-1-14-14
89. RKPSJKo 06.03.2002, 3-4-1-1-02.
90. RKPSJKo 06.07.2012, 3-4-1-3-12
91. RKPSJKo 10.05.2002, 3-4-1-3-02
92. RKPSJKo 17.04.2012, 3-4-1-25-11.
93. RKPSJKo 17.07.2009, 3-4-1-6-09.
94. RKPSJKo 31.01.2012, 3-4-1-24-11,
95. RKTKo 02.10.1999, 3-2-1-86-99.
96. RKTKo 03.10.2006, 3-2-1-79-06.
97. RKÜKo 07.12.2009, 3-3-1-5-09.

Välisriikide kohtupraktika:

98. BGH 11.08.2011 - KRB 55/10. - NJW 2012, S. 164-167.
99. BGH 11.03.1986 - KRB 8/85. – wistra 1986, Heft 5, S 221-222.

MUUD KASUTATUD ALLIKAD

100. AS Merko Ehitus (äriregistrikoodiga 10068022) jagunemiskava. Arvutivõrgus:
<http://group.merko.ee/wp-content/uploads/2014/04/AS-Merko-Ehitus-jagunemiskava-EST.pdf>
101. Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 October 1988 recommendation no. R (88) 18. Arvutivõrgus:
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&SecMode=1&DocId=698704&Usage=2>
(01.05.2015).

102. Draft law on Responsibility of Legal Persons for the Criminal Offences. Arvutivõrgus: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5874> (01.05.2015).
103. Euroopa Komisjoni, OECD ja teiste EL riikide juhendmaterjalid. Parem õigusloome ning õigusaktide mõjude hindamine. Arvutivõrgus: http://www.avalikteenistus.ee/projekt/kursus1/3_euroopa_komisjoni_oecd_ja_teiste_el_riikide_juhendmaterjalid.html (01.05.2015).
104. http://www.bundesgerichtshof.de/DE/Home/home_node.html
105. Grubisic & Partnerid. Share deal vs Asset deal. 2011. Arvutivõrgus: http://grubisic-partneri.net/en/share_deal_vs_asset_deal.html
106. http://www.postimees.ee/teema/maadevahetuse_protsess (01.05.2015)
107. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 554 SE. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (01.05.2015).
108. Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 13.10.2011. Arvutivõrgus: www.koda.ee/public/KarS_MS_SK_131011.doc (01.05.2015)
109. Oliver Wendel Holmes Jr. oli USA Riigikohtu kohtunik aastatel 1902 kuni 1931. Teda peeti *common law* eksperdiks, samuti üheks tuntuimaks kohtunikuks Ameerika ajaloos. Vt: <http://www.biography.com/people/oliver-wendell-holmes-jr-9342405>; http://en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Wendell_Holmes,_Jr.
110. Phase 3 Report on Implementing the OECD Anti-bribery Convention in Estonia. juuli 2014. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/EstoniaPhase3ReportEN.pdf> (01.05.2015)
111. White-Collar Crime: an overview. Cornell University Law School. Arvutivõrgus: https://www.law.cornell.edu/wex/white-collar_crime (01.05.2015).
112. Eesti ja OECD suhted <http://vm.ee/et/eesti-ja-oecd-suhted>

Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Triinu Olev

sünnikuupäev: 15. aprill 1990

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthitsentsi) enda loodud teose

"Juriidilise isiku kriminaalvastutus jagunemisel"

mille juhendajad on dr. iur Priit Pikamäe ja prof. Jaan Sootak.

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihthitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 04.05.2015